

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Kornelijos Želvytės,
V kurso, taikomosios
jurisprudencijos šakos
studentės

Magistro darbas

**Žiniasklaidos paslaugų teikėjas: teoriniai ir praktiniai aspektai
Media service providers: theoretical and practical aspects**

Vadovė doc. dr. Giedrė Lastauskienė
Recenzentė prof. dr. Liudvika Meškauskaitė

2023
Vilnius

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Naujų technologijų taikymas lemia esminius medijų pokyčius. Tradicinės masinės komunikacijos priemonės praranda autonomiją ir susilieja konvergencinėje erdvėje. Pokyčiai vyksta įvairiose plotmėse. Kinta masinės komunikacijos turinio vartojimo įpročiai, tradicinė žiniasklaida ieško naujų raiškos ir sklaidos formų. Daugiaterpės technologijos suteikia galimybių varijuoti įvairiais sklaidos kanalais ir įvairiomis raiškomis, pasirenkant rašto, garso ar vaizdo komponentus. Daugiaterpės raiškos era kelia naujus iššūkius žiniasklaidai. Dėl naujų technologijų raidos žiniasklaidos rinkoje atsirado ne tik nauji subjektai, bet ir naujas terminas - *pilietinė žiniasklaida*.

Pagrindiniai žodžiai: medijos, pilietinė žiniasklaida, žiniasklaida

New technologies lead to significant changes in the media. Traditional mass communication is losing autonomy and merging in a converged space. Changes are taking place in various dimensions. The changing consumption habits of communication content make traditional media to look for new forms of expression and dissemination. Convergent technologies provide opportunities to choose among the various channels of distribution and the various ways of expression, the choice among text, sound or video components. The convergent expression era poses new challenges to the media. Due to the development of new technologies, not only new entities appeared in the media market, but also a new term - *citizen journalism*.

Keywords: media, citizen journalism, journalism.

TURINYS

Įvadas.....	2
1. Piliečių žurnalistika ir socialinės medijos	5
1.1. Piliečių žurnalistikos samprata.....	5
1.2. Veiksniai, kurie lėmė pilietinės žiniasklaidos sėkmę	8
2. Žiniasklaidos paslaugų teikėjų požymiai	16
2.1. Libertarizmas	17
2.2. Socialinės atsakomybės teorija	22
2.3. Funkcinis žiniasklaidos apibrėžimas, pagrįstas socialinės atsakomybės teorijos vertybėmis	26
2.4. Žiniasklaidos profesinio elgesio standartai ir diskurso normos	30
3. Teisiniai iššūkiai ir reguliavimas.....	39
3.1. Lyginamasis požiūris ir savireguliacija	39
3.2. Reguliavimo modelis	50
Išvados ir pasiūlymai.....	55
Literatūros sąrašas	57
Santrauka.....	65
Summary	66

Ivadas

Socialinės medijos pakeitė naujienų pateikimo būdą ir tapo viena pagrindinių naujienas ir žinias pateikiančių priemonių. Internetas, ypač socialinių tinklų augimas, kuris neabejotinai tapo dominuojančia kalbos infrastruktūra, žiniasklaidos rinkoje sudarė sąlygas ne tik naujų subjektų radimuisi, bet ir leido įsitvirtinti naujam terminui *pilietinė žiniasklaida* (vartotojų, neturinčių žurnalistinio išsilavinimo ar nedirbančių žiniasklaidos priemonėse, kuriamas žurnalistinis turinys internete, apimantis tokias praktikas kaip tinklaraščių rašymas, nuotraukų ir vaizdų įrašų ar liudininkų komentarų apie įvykius dalijimasis socialiniuose tinkluose). Žurnalistika turi vadovautis pilietiškumo ir demokratijos principais. Žurnalistikos paskirtis – ne tik pateikti žinias, bet ir prisidėti prie viešojo gyvenimo gerovės. Piliečių žurnalistika skatina visuomenę būti kūrėjais, prisidėti sprendžiant viešąsias problemas.

Per kelerius metus dėl didelės informacinių ir ryšių technologijų pažangos žiniasklaidos aplinka patyrė sparčius ir precedento neturinčius pokyčius, ir ši pažanga padarė didelę įtaką žiniasklaidai. Socialinės medijos pakeitė naujienų pateikimo būdą ir tapo viena pagrindinių naujienas ir žinias pateikiančių priemonių. Kiekvienas turintis prieigą prie kompiuterio ar išmaniojo telefono gali rinkti ir skleisti informaciją. Kiekvienas gali viešai paskelbti savo nuomonę ir idėjas visam pasauliui per tinklaraštį ar socialinės žiniasklaidos tinklą. Vis daugiau ir dažniau apie įvykius sužinome ne iš profesionalių žurnalistų, bet iš tinklaraščių ar socialinės medijos portalų. Naujų technologijų taikymas lemia esminius medijų pokyčius. Tradicinės masinės komunikacijos priemonės praranda autonomiją ir susilieja konvergencinėje erdvėje. Pokyčiai vyksta įvairiose plotmėse. Kinta masinės komunikacijos turinio vartojimo įpročiai, tradicinė žiniasklaida ieško naujų raiškos ir sklaidos formų. Daugiaterpės technologijos suteikia galimybių varijuoti įvairiais sklaidos kanalais ir įvairiomis raiškomis, pasirenkant rašto, garso ar vaizdo komponentus. Vartotojai patys gilina ir analizuoja įvairias viešajam gyvenimui bei interesams aktualias temas, stebi ir kuria informacijos srautą, kuris aktualus ir kitiems piliečiams. Internetas ir socialinė žiniasklaida visam laikui pakeitė žiniasklaidos ekologiją ir žiniasklaidos paradigimą, suteikdami galimybę naujiems veikėjams patekti į žiniasklaidos rinką. Institucinės žiniasklaidos spaudimas skatina žurnalistus, veikiančius šioje struktūroje, skelbti masinei auditorijai patrauklų ir reklamuotojus pritraukiantį turinį, o ne užsiimti kokybiška, brangia ir daug laiko reikalaujančia įvairiapuse ir visuomenei svarbia žurnalistika. Internetas ir socialinė žiniasklaida ne tik pašalina technologines ir finansines turinio ir platinimo kliūtis, bet ir leidžia kiekvienam turinčiam mobilųjį įrenginį akimirksniu bendrauti su masine auditorija. Taigi, internetas ir socialinė žiniasklaida visam laikui pakeitė žiniasklaidos ekologiją, taip pat ir

paradigmą, t. y. suteikė galimybę naujiems subjektams patekti į žiniasklaidos rinką. Be to, sukelta abejonių dėl žurnalisto ir žiniasklaidos sąvokų.

Darbo tikslas

Šio darbo tikslas – pateikti funkcinį žiniasklaidos apibrėžimą, kuris remiasi žiniasklaidos subjektų atliekamomis funkcijomis, ir pasitelkus kitų šalių praktiką pasiūlyti piliečių žurnalistikos reguliavimo modelį.

Darbo uždaviniai

Pirmiau nurodytam darbo tikslui pasiekti keliami toliau nurodyti uždaviniai:

1. pristatyti piliečių žurnalistikos sąvoką ir jos sąsajas su socialinėmis medijomis;
2. pasitelkus socialinės atsakomybės teoriją, pateikti funkcinį žiniasklaidos apibrėžimą, pagrįstą socialinės atsakomybės teorijos vertybėmis;
3. išskirti priežastis, kodėl reikalingas reguliavimas, ir pasitelkus užsienio šalių siūlomus reguliacinius metodus pateikti reguliacijos modelį.

Tyrimo metodai

Nagrinėjant darbo objektą ir siekiant įgyvendinti iškeltus uždavinius buvo pasitelktas sisteminis metodas, kuriuo remiantis buvo susisteminta gausi tyrimo medžiaga, išskirtos atskiros darbo dalys, apibendrintos teisės doktrinos ir teismų praktikos pozicijos. Šis metodas padėjo šios autorei susieti iškeltus darbo uždavinius ir padarytas išvadas. Darbe taip pat aktualus ir lingvistinis metodas. Jis buvo pasitelktas apibrėžiant darbui svarbių sąvokų sampratą ir jų turinį. Be to, šiame darbe buvo taikytas ir atvejo analizės metodas. Taikydama šį metodą, darbo autorė pateikė užsienio teisės doktrinoje, užsienio valstybių teismų, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT), Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT), praktikoje pateikiamas pozicijas bei vertino, kokią įtaką šiuose šaltiniuose nurodytos pozicijos gali padaryti naujai siūlomai reguliacinei sistemai. Šio darbo autorė taip pat pasitelkė ir lyginamąjį metodą, kuris leido palyginti Danijos, Anglijos ir Jungtinės Karalystės pilietinės žiniasklaidos reguliavimo modelius. Be visų pirmiau nurodytų metodų darbe taikytas ir loginis metodas, pagal kurį buvo vertinamos pozicijos, išdėstytos teisės doktrinoje, teismų praktikoje, šių pozicijų pagrindumas ir nurodyta kritika jų atžvilgiu. Pasitelkusi šį metodą, darbo autorė pateikė savo samprotavimus ir išvagas.

Darbo objektas

Darbo objektas yra žiniasklaidos paslaugų teikėjo požymiai ir jų kaitą. Darbe daug dėmesio skiriama trims plataus masto spaudos apžvalgoms, Laros Fielden atliktam tyrimui, kuriame nagrinėjamos Europos šalys, turinčios aukštą žiniasklaidos kokybės indeksą, taip pat aktualioms Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje atliktoms apžvalgoms. Apžvalgose buvo atsižvelgta į internetinės informacijos poveikį, žiniasklaidą, įskaitant piliečių žurnalistiką ir jų

atitinkamas reguliavimo sistemas. L. Fielden tyrimas kartu su Australijos ir Naujosios Zelandijos apžvalgomis pateikia išsamų ir visaapimančią lyginamąjį požiūrį ir kelių jurisdikcijų reguliavimo aplinką. Nors NZLC (*New Zealand Law Commission*) vizija nebuvo įgyvendinta, tačiau principai, kuriais grindžiamos teisės komisijos rekomendacijos, yra glaudžiai suderinti su principais, išdėstytais ir šiame darbe.

Darbo originalumas

Piliečių žiniasklaidos reguliavimas Lietuvos teisės doktrinoje atskirai nėra tirtas, tačiau Danielė Patapaitė magistro darbe „Socialinių tinklų ir žiniasklaidos santykis: socialinės medijos ir svarba Baltarusijos protestų veiksmų kontekste“ atskleidė pilietinės žiniasklaidos svarbą nedemokratinėse šalyse (Patapaitė D., 2021). Almantė Grigaitė magistro darbe „Piliečių žurnalistikos raiškos formos Lietuvoje“ nagrinėjo, kokią įtaką piliečių žurnalistika daro tradicinei žiniasklaidai (Grigaitė A., 2010).

Svarbiausi darbe nagrinėti šaltiniai

Šiame darbe autorė analizuoja daugiausia užsienio teisės mokslininkų L. Fielden ir Ray Finkelstein darbus, tačiau tiria ir vertina EŽTT, ESTT ir Lietuvos bei užsienio teismų praktiką. Darbe yra analizuojama ir tarptautinių organizacijų medžiaga, Naujosios Zelandijos Komisijos pateiktas tyrimas. Lietuvoje žurnalisto sąvokos apibrėžimo problematiką nagrinėjo Liudvika Meškauskaitė. Šio darbo autorė, atsižvelgdama į tai, kad Lietuvoje aktualios teismų praktikos nėra gausu, taip pat analizuoja ir kitus tam tikrų užsienio valstybių teisės aktus, susijusius su darbo tema.

1. Piliečių žurnalistika ir socialinės medijos

1.1. Piliečių žurnalistikos samprata

Piliečių žurnalistikos ištakų galima rasti devintojo dešimtmečio pabaigos pilietinės ir viešosios žurnalistikos reformos judėjime (Repnikova, 2015, p. 3). Šio judėjimo tikslas – skatinti visuomenės domėjimąsi ir dalyvavimą viešuosiuose reikaluose (Singer and Emerson, 2018, p. 10). Tačiau nepaisant šių ankstyvų ištakų, internetas ir socialinių tinklų atsiradimas iš tikrųjų suteikė galimybę žurnalistikai būti atvertai piliečiams. Vis dėlto net ir turint šią technologinę infrastruktūrą prireikė 2001 m. rugsėjo 11 d. tragiškų įvykių, kurie buvo tarsi stimulus eksponentiniam piliečių žurnalistikos augimui ir jos transformacijai į tai, su kuo ji siejama šiandien (Goode, 2009, p. 128). Kai lėktuvai Niujorke smogė į prekybos centro bokštus, piliečiai žurnalistai pradėjo rašyti tinklaraščius apie tai, ką jie matė, ir kai kurie iš jų buvo panaudoti ir žiniasklaidoje. Kiti svarbiausi piliečių žurnalistikos persilaužimą ir padidėjusį aktyvumą nulėmę ir pasaulį sukrėtę įvykiai, paveikę neprofesionalios žiniasklaidos aktyvumą – 2004 m. sproginiai Madride, 2005 m. teroristiniai sproginiai Londone, taip pat cunamiai Pietų Azijoje.

Dėl plataus veiklos spektro piliečių žiniasklaidą nėra lengva apibrėžti. Viena vertus, tai gali būti asmuo, teikiantis tam tikrą vienkartinį turinį apie įvykį, kuris prisideda prie viešojo diskurso, pavyzdžiui, kai kurių tinklaraštininkų komentarai 2001 m. teroristinių išpuolių metu ir po jų. Kitoje spektro pusėje piliečių žurnalistika gali apimti subjektus, veikiančius už institucinės žiniasklaidos struktūros ribų, kaip profesionalius žurnalistus, ir, be abejonės, ji net gali apimti profesionalius žurnalistus, rašančius dienoraščius individualiai, o ne kaip institucinės spaudos ir plačiosios žiniasklaidos dalis (Gillmor, 2004, p. 18–22). Tokie piliečiai žurnalistai prisideda prie viešosios sferos tvirtumo daugybe skirtingų ir veiksmingų būdų visame pasaulyje. Pavyzdžiui, tinklaraštis *Night Jack*, kuris bus išsamiau aptariamas šiame darbe, laimėjo 2009 m. *Olwer Blogger* prizą už pilietinę žurnalistiką. Tinklaraščio autorius R. Horton buvo tarnaujantis policijos pareigūnas, kuris naudodamasis slapyvardžiu aptardavo savo darbą ir kritikuodavo vyriausybės ministrus bei policijos operacijas (Gillmor, 2004, p. 20). Konkurso komisijos teisėjų teigimu, tinklaraščio *Night Jack* turinys suteikė vertingų įžvalgų apie kasdienį policijos gyvenimą.

Dar kartą pabrėžtina, kad nėra vieno oficialaus apibrėžimo, tačiau piliečių žurnalistika dažniausiai apibrėžiama kaip vartotojų, neturinčių žurnalistinio išsilavinimo ar nedirbančių žiniasklaidos priemonėse, kuriamas žurnalistinis turinys internete, apimantis įvairias praktikas, tokias kaip tinklaraščių rašymas, nuotraukų ir vaizdų įrašų ar liudininkų komentarų apie įvykius dalijimasis socialiniuose tinkluose (Gillmor 2004, p. 20).

Kembridžo universiteto žodyne piliečių žurnalistika įvardijama kaip žmonių be specialaus išsilavinimo, rašančių naujienas internete, žurnalistika.

Piliečių žiniasklaida svarbi tuo, kad jų kuriamas turinys prisideda prie demokratijos ir pilietiškumo vystymosi, nes socialinėse medijose ar kitose platformose dalijamasi turiniu, kuris svarbus viešajam diskursui (Bardici, 2012, p. 10). Svarbu pabrėžti, kad piliečių žurnalistika yra neprofesionali veikla. Tai yra laisvalaikio ir saviraiškos priemonė, kurios tikslas – nuolat informuoti visuomenę. Piliečių žurnalistika neturi visiškai nusistovėjusių apibrėžimo ribų. Nors piliečių žurnalistika gali reikštis ne tik internete, tačiau būtent „web 2.0“ pradėjo kurti naują jos kultūrą ir socialines praktikas. Padaugėjo mėgėjiškos ir neprofesionalios medžiagos, dažniau dalijamasi turiniu ir kuriamas bendras turinys. Vis dėlto pastebima, kad aprėpiama daugiau nei internetinė žiniasklaida. Televizija, radijas taip pat įtraukia piliečių žurnalistikos elementų ir naudojami įvykių liudininkų nufilmuotais vaizdais, garsais, komentarais. Tačiau pastebima, kad dabar piliečių žurnalistika telkiasi būtent internete, ir jame vartotojų aktyvumas yra didžiausias. Svarbu pabrėžti, kad ne visi, kurie skleidžia informaciją internete, patenka į piliečių žurnalistikos apibrėžimą. Piliečių žurnalistika nagrinėja įvykius, kurie yra aktualūs viešajame, o ne asmeniniame kontekste, ir turinys yra svarbus demokratiniam valdymui (Yeojin and Lowrey, 2015, p. 298–314).

Socialiniai tinklai tampa svarbūs įgyvendinant politinius pokyčius, skatinant piliečių įsitraukimą, suteikiant galią piliečių žurnalistikai. Socialinių medijų vaidmuo ypač svarbus nedemokratiškame kontekste dirbantiems žurnalistams. Tyrimai rodo, kad nepriklausoma žiniasklaida turi įtakos šalies perėjimui prie demokratijos, o kai kurie iš tokių žurnalistų išryškina ne tik kaip papildomą faktorių, bet ir kaip permainų pagrindą. Asmenys, turėdami ir valdydami paskyras socialiniuose tinkluose, nebūdami žurnalistai ir neturėdami su tuo nieko bendra, šiomis dienomis įgijo galimybę tapti viešosios informacijos rengėjais ir skleidėjais, pritraukti didžiulę sekėjų ir vartotojų auditoriją. Greitas gyvenimo tempas socialinius tinklus ir kitas netradicines informavimo priemones (*YouTube* kanalus, tinklalaides ir pan.), kurios buvo naudojamos bendravimui ir asmeninės informacijos sklaidai, transformavo į visuomenę dominančios ir aktualios viešosios informacijos sklaidimo priemonę. Šis reiškinys ypač pastebimas tarp jaunesnio amžiaus žmonių, kuriuos informacija pasiekia per socialinius tinklus, nuomonės formuotojus. Yra teigiama, kad piliečių žiniasklaida yra praplėsta žiniasklaidos rūšis, kuriai nėra taikoma ta pati atsakomybė, kuri taikoma tradicinei žiniasklaidai. Neturėtų būti žvelgiama vien per saviraiškos laisvės prizmę, o vertėtų atsižvelgti ir į viešąjį interesą, nepilnamečių apsaugą. Kita vertus, daugelis piliečių žurnalistų, kaip ir tradicinės žiniasklaidos atstovai, apklausia

šaltinius, tikrina faktus ir diskutuoja svarbiais visuomenei klausimais ir įdeda teigiamą indėlį į viešąją sferą. Būtent todėl ir kyla abejonių dėl žurnalisto ir žiniasklaidos sąvokų.

Pirmoji šių nepriklausomų piliečių žurnalistų, besinaudojančių socialinės žiniasklaidos platformomis banga buvo naujienų tinklaraštininkai mėgėjai. Jie sukūrė skirtingus pasakojimo stilius, kuriems būdingas greitis ir subjektyvumas. Taip mesdami iššūkį tradicinei žiniasklaidai ir jų pateikiamoms įvykių naujienų versijoms. Anksčiau piliečiai kūrė savo tinklaraščius, nesirinkdavo dirbti su socialinių tinklų svetainėmis, tokiomis kaip *Twitter*, kurioms reikia mažiau įgūdžių ir įsipareigojimo nei tinklaraščiui tvarkyti. Tačiau šiuo metu piliečių žurnalistikos didžiausia populiacija pastebima *Twitter* platformoje taip pat ir pavienių liudininkų, kurie padaro dramatiško įvykio nuotrauką ar vaizdo įrašą ir paskelbia jį socialinio tinklo svetainėje (Mortensen, 2011, p. 16). Svarbu, kad piliečių žiniasklaidos informacija, kuri šiuo metu dažniausiai publikuojama *Twitter* dėmesį skiria klausimams ir įvykiams, kurie yra aktualūs viešajame, o ne asmeniniame kontekste. Dėl socialinių medijų piliečių žurnalisto sąvoka dar labiau išsiplėtė, nes į jų apibrėžimą galima įtraukti ir socialinėse medijose paskelbtus įrašus.

Ž. Pečiulio teigimu, piliečių žurnalistai siekia padėti profesionalams ir užpildyti informacijos vakuumą. Jų intencija – skleisti nepriklausomą, patikimą, tikslią ir svarbią informaciją, kuri būtų reikalinga demokratijai ir jos plėtrai (Pečiulis, 2009, p. 37). Informacija pateikiama iš daugiau perspektyvų, yra skaidresnė ir gali net labiau atskleisti tikrovę perteikdama tam tikras problemas nei pagrindinės žiniasklaidos priemonės (Tilley and Cokley, 2008, p. 103). Svarbu pabrėžti, kad piliečių žurnalistika yra neprofesionali veikla. Ją galima apibūdinti kaip asmenų laisvalaikio, saviraiškos priemonę, kuri orientuota informuoti visuomenę. Piliečių žurnalistika neturi aiškiai apibrėžtos sąvokos ir jos ribų. Šios žurnalistikos pagrindinis skiriamasis bruožas yra atvira prieiga prie informacijos ir dalijimasis ja. Kiekvienam suteikiama galimybė dalyvauti informacijos kūrimo procese. Skaitytojai pakeitė savo statusą iš gavėjų į teikėjus. D. Berkowitz teigimu, „Žurnalistika praranda dominavimą mediaskope kaip šaltinis, kuris anksčiau buvo skirtas padėti visuomenei gauti informaciją. Šiomis dienomis, žurnalistika tapo holistinio žiniasklaidos elementų derinio dalimi, kuris, sąmoningai ar ne, pateikia žmonėms įvairių žvilgsnių į juos supantį pasaulį (Bruns, 2018, p. 55).

Pastebima, kad šiomis dienomis į piliečius žurnalistus žiūrima lygiai taip pat ar net rimčiau negu į pagrindinę žiniasklaidą. Tokia padėtis susidarė, nes pagrindinė žiniasklaida kartais nesugeba nušviesti to, kas reikšminga visuomenei, ir taip pat dėl sumažėjusio pasitikėjimo pagrindinėmis žiniasklaidos priemonėmis. Be to, piliečiai žurnalistai pradėjo rengti naujienas tinkamai patikrinę faktus ir iš patikimų šaltinių. Jie apima daugybę įvykių,

kurie svarbūs ir viešajame diskurse, ir kasdieniame gyvenime, kurių neapėpia tradicinė žiniasklaida. Svarbu, kad jie daugiau dėmesio gali skirti pasirinktai problemai ir ją giliau išnagrinėti. Pastebima, kad piliečiai žurnalistai tampa vis labiau pasitikintys ir kad auditorija juos vis labiau seka. Nors piliečiai žurnalistai yra gyvesni, aktyvesni ir praneša norimas naujienas, tačiau skelbiant naujienas pastebima, kad jiems trūksta savikontrolės.

Ž. Pečiulio teigimu, masinės komunikacijos sklaidos modelį *vienas visiems* keičia naujas *visi visiems*, praktiškai įgyvendinamas naujasis individualizmas, personifikuotos informacijos rengimo ir sklaidos idėja. Vis dažniau ir garsiau kalbama apie tai, kad masinės komunikacijos, niveliuojančios individo skonį, mąstymą, koncepcija yra pasenusi. Masinė komunikacija įkūnijo milžiniškos *homogeniškos* visuomenės idėją, naujosios medijos kuria *individų* visuomenę. Protestas prieš tradicines medijas ir jos turinio kūrėjus profesionalius žurnalistus išreiškiamas šūkiu „Nekritikuok medijų, pats būk medija“ (Pečiulis, 2009, p. 47).

Apibendrinant galima teigti, kad žiniasklaidos rinka pasikeitė, o kartu atsirado naujas terminas *pilietinė žiniasklaida*. Kaip jau darbe buvo minėta, nėra vieno apibrėžimo pilietinei žiniasklaidai apibrėžti. Tačiau vyraujantis apibrėžimas – tai vartotojų, neturinčių žurnalistinio išsilavinimo ar nedirbančių žiniasklaidos priemonėse, kuriamas žurnalistinis turinys internete, apimantis tokias praktikas kaip tinklaraščių rašymas, nuotraukų ir vaizdų įrašų ar liudininkų komentarų apie įvykius dalijimasis interneto socialiniuose tinkluose (Pečiulis, 2009, p. 47). Pabrėžtina, kad piliečių žurnalistika nagrinėja įvykius, kurie yra aktualūs viešajame, o ne asmeniniame kontekste, o turinys svarbus demokratiniam valdymui.

1.2. Veiksniai, kurie lėmė pilietinės žiniasklaidos sėkmę

Šioje dalyje apžvelgiami veiksniai ir susidariusios aplinkybės, kurios lėmė pilietinės žiniasklaidos sėkmę. Nors didžioji dauguma džiaugiasi tokia informacijos sklaidos laisve, tačiau šiame žurnalistikos reiškinyje išvelgiama ir nemažai trūkumų, todėl taip pat bus apžvelgiami ir trūkumai. Nagrinėjant trūkumus, didžiausią susirūpinimą kelia naujienų patikimumas, įskaitant faktų patikrinimą ir neteisingos informacijos paskleidimo riziką.

Analizuojant, kodėl taip progresavo naujosios medijos ir kokią įtaką jos turi žiniasklaidai, svarbūs naujųjų medijų požymiai. Žiniasklaidos medijoje sėkmingą plitimą lėmė tai, kad internetas suteikia nenutrūkstamą naujienų srautą, taip pat naujienų prieinamumas tapo gerokai lengvesnis (Althaus and Tewksbury, 2000, p. 25). Šios žurnalistikos plitimui įtakos turėjo interneto ir mobiliųjų aplikacijų, kaip priemonių, per kurias pasiekiamos naujienos, populiarumo ir galimybių augimas. Patiems piliečiams suteikiama galimybė gilintis ir analizuoti naujienas, kurios jiems yra svarbios, ir savo

rankose turėti informacijos srauto kontrolę. Teoretikai išskiria savybes, kurios padėjo ir toliau prisideda prie sėkmingo šio žurnalistikos žanro vystymosi: interaktyvumas, skaitmeniškumas, hipertekstualumas, konvergencija, tinkliškumas.

Skaitmeniškumas. Komunikacijos medijų atveju šie duomenys paprastai yra vaizdo arba garso duomenys, jau perteikti kuria nors kultūrine forma, pavyzdžiui, tekstu, nuotrauka, muzika, filmais ir t. t. Jie apdorojami ir išsaugomi kaip skaičiai internete, skaitmeniniuose diskuose, atminties įrenginiuose arba perduodami telekomunikacijų tinklais. Skaitmeniškumo principas ir praktinis naudojimas yra svarbūs, nes leidžia suprasti, kad daugybė operacijų, reikalingų sukurti medijų tekstams, yra išlaisvinamos iš fizikos ir chemijos srities ir persikelia į simbolinę matematinę erdvę.

Interaktyvumas – dažniausiai minimas naujų medijų požymis. Pasak M. Lister, interaktyvumą apibrėžia keli elementai: hipertekstinė navigacija – naudotojas, pasitelkdamas kompiuterį ar kitus įrenginius, gali rinktis pranešimus ir pranešimų elementus (naujienas, filmukus ir t. t.) ir taip susikurti individualizuotą tekstą, registracinis interaktyvumas – galimybės naudotojui įsiterpti į turinį, t. y. prisidėti prie teksto savo pranešimais. Tai apima ne tik paprasčiausią užsiregistravimą (kontaktinės informacijos pateikimą, atsakymus į anketos klausimus), bet ir savo tekstų pateikimą (pvz., rašymą diskusijų forumuose). Komunikacinis interaktyvumas itin svarbus, nes yra susijęs su dar viena naujų medijų pasekme – socialiniu auditorijos susietumu. Anksčiau buvo nedaug būdų, kaip auditorija gali bendrauti su redakcija, o dabar žiniasklaidos vartotojai, nepalikę medijos, per kurią vartojamas turinys, internete gali komentuoti, reaguoti, susisiekti su turinio autoriumi.

Hipertekstualumas – tekstas, kuriame yra nuorodų, sąsajų į kitus tekstus, kurie yra už to teksto, ar jo *išorėje*. Hipertekstu taip pat vadinamas tekstas, sudarytas iš atskirų medžiagos fragmentų, kurie gali būti skaitomi įvairia seka. Taigi, tai yra sąsajų, kurias vartotojas tyrinėja pasinaudodamas naršymo priemonėmis, tinklas. Žinios gali būti kuriamos asociatyviaisiais ryšiais, be to, ir kolektyviai, šiais laikais remiamasi ne tik svarstymais apie globalų *neuroninį tinklą* arba globalų *kolektyvinį protą*, bet ir, pavyzdžiui, Vikipedijos tekstais bei kasdieniu jų naudojimu.

Konvergencija. Šis terminas apibūdina vis glaudesnę medijų tarpusavio ryšį. Šiuo metu ypač matoma skaitmeninių medijų konvergencija – internetas, vis labiau mobilieji telefonai tampa visas ankstesnes žiniasklaidos priemones (spaudą, radiją, kiną, televiziją, muzikos įrašus) integruojančia priemone. Manoma, kad konvergenciją labiausiai lemia skaitmeninių technologijų plėtra (Goldingo and Murdock, 2011, p. 30) .

Tinkliškumas. Medijų tinkliškumą galima apibrėžti kaip medijų decentralizavimą ir susiskaidymą į mažesnėms grupėms skirtus produktus, pasiekiamus per interneto tinklą. XXI amžiaus pirmajame dešimtmetyje paplitus decentralizuotiems medijų tinklams, ši tendencija tapo viena iš esminių medijų aspektu ir vis labiau matoma. Sykiu pripažįstamas ir naujas medijų ekonomikos modelis – senąjį modelį, kurio tikslas pasiekti kuo didesnę vienodą auditoriją, keičia siekis tenkinti gausybės mažų grupių interesus ir nišines rinkas, kurias gali pasiekti tinklinės medijos (Nevinskaitė, 2011, p. 60).

Vienas iš naujųjų interneto bruožų – didelės, su niekuo anksčiau nepalyginamos galimybės auditorijai dalyvauti kuriant ir skleidžiant pranešimus yra svarbiausia pastarojo meto interneto ir apskritai naujųjų medijų raidos tendencija. Socialinės medijos platforma, kurioje išnyksta bendravimo ribos ir visi tampa lyg vienas. Ši platforma paskatino aktyvų piliečių dalyvavimą viešajame diskurse, o tai davė pradžią piliečių žurnalistikai.

Skaitymas verčia užsisklęsti savyje, skatina komunikacinį pasyvumą, o kalbėjimas ir klausymas, atvirkščiai, suburia. *Metamedijoje* susiedamos įvairias raiškas, skaitmeninės technologijos sukuria *akustinę kibererdvę*, tarsi gražinančią mus į pasaulį iki spaudos (Fogel and Patino, 2007, p. 10). Šio darbo autorės nuomone, tai yra vienas iš svarbiausių bruožų, kodėl yra skatinamas pilietinės žiniasklaidos plėtojimas, nes tai leidžia aktyviai prisidėti prie viešojo diskurso, dalyvauti diskusijose visuomenei svarbiais klausimais. Tačiau iškyla grėsmė susidurti su per dideliu šaltinių srautu – juk kiekvienas tinklaraštis ar nuotrauka negali tapti šaltiniu naujienai. Pagrindinis naujosios žurnalistikos tikslas – išnaudoti internetą kaip masinį tinklą milijonams istorijų papasakoti. Naujosios žurnalistikos formos sėkme mokslininkai laiko įgūdžius atpažinti vertingą naujieną ir sugebėti bet kokią šaltinį profesionaliai išnaudoti informacijai gauti. Internetas iš esmės pakeitė raštą. Atrodė, kad epistolarinis žanras jau nyksta, bet dabar jis vėl atgimsta. Ž. Pečiulio teigimu, niekada žmonijos istorijoje nebuvo rašoma tiek daug ir taip greitai, atsirado unikalūs rašytinės ir šnekamosios kalbos mišinys. Raštas internete tampa labiau jusliniu nei raidiniu, o rašytinė kalba šnekamosios pakaitalu (Pečiulis, 2009, p. 37).

Dvidešimt pirmajame amžiuje individualiai kuriama piliečių žurnalistika dažnai buvo sudaryta iš socialinės žiniasklaidos priglobto turinio, pradedant nuo tinklaraščių antplūdžio, vėliau *YouTube* vaizdo įrašų, *Twitter* įrašų ir kt., savo įvykių versijų. Kaip jau aptarėme platformos ypač palengvino individualizuotą piliečių žurnalistiką, kuri įsitvirtino bendradarbiaujant su kitais visuomenės nariais, kurie kartu kuria turinį komentuodami, susiedami, dalindamiesi ir pan. Audiovizualinė medija įvardijama kaip ketvirtoji valdžia, o interneto erdvė suteikia pojūtį, kad visi esame lygūs, ir leidžia kiekvienam išsakyti savo nuomonę ir būti išklausytam. Padaugėjo neprofesionalios, mėgėjiškos medžiagos, kurią

kuria piliečiai, kuriems tai yra saviraiškos ir laisvalaikio priemonė. Socialinės medijos suteikė dar daugiau erdvės piliečių žurnalistikai plisti, taip išskeldamos naujų iššūkių tradicinei žiniasklaidai. Dėl skaitmeninių naujienų kūrimo nyksta riba tarp naujienų kūrėjų ir vartotojų, bet šioje erdvėje greitai plintančios naujienos kelia didelį rūpestį, nes piliečių žurnalistams paprastai trūksta profesionalių mokymų, o jų skleidžiamos naujienos gali mažinti tikslumą.

Kitas veiksnys, kuris lėmė tokią pilietinės žiniasklaidos sėkmę, šio darbo autorės nuomone, yra pliuralizmas. Žiniasklaidos koncentracijos ir pliuralizmo ekspertų komitetas (*Committee of Experts on Media Concentrations and Pluralism*) *pliuralizmo sąvoką įvardija kaip žiniasklaidos pateikimo įvairovę, kuri atsispindi nepriklausomoje ir autonominėje žiniasklaidoje ir žiniasklaidos turinio įvairovės pasiekiamume visuomenei* (Mortensen, 1993, p. 17). Pliuralizmas nėra tik kelių skirtingų produktų buvimas rinkoje ar kelių atskirų teikėjų dalyvavimas. Pliuralizmo reikšmė yra ta, kad tai yra būdas išreikšti skirtingus politinius požiūrius ir kultūrinės išraiškos formas visai visuomenei. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl žiniasklaidos pliuralizmo ir žiniasklaidos laisvės Europos Sąjungoje, pažymima, kad pliuralizmas yra susijęs su naujienų įvairove žiniasklaidoje. Tai skirtingų, nepriklausomų ir politinių nuomonių buvimas bei kultūros pavaizdavimas žiniasklaidoje. Be to, piliečiai reikalauja vis didesnės šaltinių įvairovės, įvairesnių nuomonių. Piliečių žiniasklaida prisideda prie pliuralizmo ir skatina didesnę pasitikėjimą žiniasklaida, taip pat padeda mažinti atotrūkį tarp visuomenės ir žiniasklaidos, pateikia ir didesnę nuomonių įvairovę. Pastaraisiais metais vis dažniau girdime apie nepasitikėjimą žiniasklaida. Didesnė nuomonių įvairovė, nepriklausomumas nuo institucinės žiniasklaidos, galėjimas įsijungti į diskusijas ir gauti atgalinį ryšį mažintų visuomenės nepasitikėjimą žiniasklaida. Naujos garso ir vaizdo technologijos visų pirma turėtų būti naudojamos žiniasklaidos pliuralizmui užtikrinti ir pateikti kokybišką informaciją visuomenei. Kaip piliečių žiniasklaidos privalumas įvardijama interneto prieiga prie daug platesnio nuomonių spektro, todėl auditorijos nariai nebūtinai patiria izoliaciją, jeigu jų nuomonė yra skirtinga nuo dominuojančioje žiniasklaidoje pateikiamos nuomonės. N. Neumann teigimu (Carter, Maher and Neuman, 2014), visuomenė linkusi izoliuoti išsiskiriančius individus, jie nuolat jaučia izoliacijos baimę, kad kitą nuomonę palaikančiųjų yra daugiau, tai verčia žmones nutylėti kitokią nuomonę. Leisdamas auditorijai gauti informaciją, atspindinčią įvairią nuomonę, internetas prisideda prie nuomonių įvairovės ir skatina demokratiją.

Kitas ypač ryškus privalumas – piliečių žiniasklaida autoritarinėse šalyse yra svarbus veiksnys demokratijai. Nustatyta, kad autoritariniuose kontekstuose, kur yra taikoma tam

tikra cenzūra, piliečių žurnalistika išlaisvina nuo propagandos, skleidama alternatyvią informaciją (Chih-Hsin Tung Hans and Wu Wen-Chin, 2020, p. 3). Tokie piliečių raiškos modeliai yra labai svarbūs ir demokratinio diskurso vystymuisi (Kaufhold, Valenzuela and Gil de Zúñiga, 2010, p. 522). Juk patys piliečiai yra priklausomi nuo informacijos, o patikima informacija ypač reikalinga perteikiant svarbius šalies politinius įvykius. Per krizę patikimi informacijos šaltiniai yra būtini, tačiau šalyse, kur žiniasklaida yra priklausoma ir kontroliuojama valdžios, tenka ieškoti alternatyvos, kuria ir tampa socialinės medijos. Dauguma mokslininkų socialines medijas sieja su vartotojų sukurtu turiniu. Tai yra svarbiausia dabartinės medijų raidos tendencija. Pilietinė žiniasklaida gali veikti aiškiai apibrėžtu pasipriešinimu esamoms politinėms ir socialinėms sistemoms, kuriose ji yra įterpta. Dažniausiai pilietinė žiniasklaida yra kolektyvinio pobūdžio, suburianti aktyvistus, besipriešinančius esamoms jėgos struktūroms. Vienas iš svarbiausių pavyzdžių buvo Nepriklausomo žiniasklaidos centro (toliau – IMC) judėjimas – radikalus, anarchistų įkvėptas projektas, išaugęs iš paprastų prieštaravimų pasaulinei korporacinei pasaulio kontrolei. IMC buvo sukurtas remiantis atviros prieigos modeliu, pagal kurį bet kas galėjo pateikti turinį nevykdydamas vartų kontrolės. IMC pasiūlė kitokį piliečių žurnalistikos kelią, kurį iš dalies sekė ir kiti žmonių sukilimai, tokie kaip „Occupy“ judėjimas. Piliečių žurnalistika gali sukurti alternatyvią viešąją sferą arba, tam tikrais reikšmingų politinių pokyčių laikotarpiais, visiškai opozicinę naujienų sistemą. Net neautoritarinėse šalyse nevalstybiniai subjektai gali primesti į autoritarinį panašų išpūdį tradicinei naujienų žiniasklaidai, kad piliečiai žurnalistai siektų sukurti alternatyvias sistemas. Tai atsitiko Meksikoje, kur dėl didelio narkotikų kartelio smurto prieš žurnalistus buvo sukurti *Twitter* piliečių karo korespondentai, kurie ėmėsi pagrindinių žurnalistų vaidmenų (Monroy-Hernández, Andrés, Kiciman, 2013, p. 1443–1452). Piliečių žurnalistika nedemokratiame kontekste kelia grėsmę autoritarams, kurie siekia trikdyti jų veiklą. Kitas atvejis pasireiškė Sirijoje – ten esantys piliečių žurnalistai perspėja, kad konfliktų draskomose vietovėse piliečių sukurta žiniasklaida gali būti karo ir kankinimo įrankiai ir kad net terminas *piliečių žurnalistika* yra kupinas Vakarų ideologijų, kurios kiekvieną žodį traktuoja kaip universalų. Iš tiesų, Carter, Maher ir Neumann tyrinėdami užsienio kovotojų Sirijoje srautus socialinėje žiniasklaidoje, rado piliečių „platintojų“, vadinamų „laisvai samdomais“, ir „patikimos informacijos“ šaltinius, kurie, atrodo, svyruoja plona riba tarp piliečio žurnalisto ir piliečio propagandisto (Carter, Maher and Neuman, 2014). Darytina išvada, kad piliečių žurnalistika ir jos mutacijos turi būti suprantamos tose politinėse/socialinėse ir ekonominėse sistemose, kuriose ji veikia, o ne visada užimti Vakarų demokratijos poziciją. Todėl piliečių žurnalistika turi derintis su socialiniais

judėjimais ir likti deinstitutionalizuota bei deprofesionalizuota ypač autoritariniame režime. Šalyse, kur žiniasklaida yra priklausoma ir kontroliuojama valdžios, krizės atveju jiems tenka ieškoti alternatyvos, kuria tampa socialinėse medijose piliečių skleidžiama informacija.

Nagrinėjant aplinkybes, kurios lėmė medijų ir piliečių žurnalistikos sėkmę, verta paminėti dienotvarkės nustatymo efektą, kurio principas – naujienų auditorijai yra prieinamas ribotas šaltinių skaičius ir naujienų žiniasklaida pateikia gana vienodą (sutampančią) dienotvarkę. Šias prielaidas pakeitė medijų žiniasklaida, piliečių žurnalistika, nes internete pateikiamas didesnis kiekis įvairių naujienų ir todėl skaitytojai gali rinktis, kokias naujienas skaityti ir iš kokių šaltinių. Tyrimai rodo, kad naujienas internete skaitantys žmonės pasirenka skaityti kitas naujienas negu laikraščių skaitytojai, rinkdamiesi pagal savo pačių prioritetus, o ne tuos, kuriais remiasi profesionalios naujienų tarnybos, todėl internetinių naujienų skaitytojai gali susidaryti kiek kitokią dienotvarkę negu spausdintų laikraščių skaitytojai. Internetas aktualus dienotvarkei nustatyti ir tuo požiūriu, kad žiniasklaidos dienotvarkei įtaką gali daryti daugiau šaltinių – kaip dienotvarkės šaltinis pradeda veikti socialinė žiniasklaida, ypač tinklaraščiai.

Kitas veiksnys, kuris lėmė pilietinės žurnalistikos sėkmę, yra sąveika su profesionalia žurnalistika. Piliečių žurnalistika buvo giriamą kaip revoliucija, kuri pavėrs naujienų rinkimą demokratiškesniu procesu – tokiu procesu, kuris nebebus tik profesionalių reporterių sritis. Bendradarbiavimas yra svarbus veiksnys, kuris sieja piliečių žurnalistiką su profesionalia žurnalistika. L. Goode pabrėžia, kad tai prisideda prie informuotos demokratijos kūrimo (Goode, 2009, p. 1294). Bendradarbiavimas ypač reikalingas padedant žurnalistams perteikti naujienas iš vietų, į kurias jie patekti negali, pavyzdžiui, pagrindinė šalies žiniasklaida priklauso nedemokratinei valdžiai ir dėl to yra cenzūruojama, ar dėl vykstančio karo yra per daug pavojinga vykti į vietą (Macduffee Metzger & Tucker, p. 169–191). Piliečiai žurnalistai nori padėti profesionalams ir užpildyti informacijos vakuumą. Jų tikslas – skleisti nepriklausomą, tikslią, patikimą ir svarbią informaciją, kuri skirta užtikrinti demokratiją ir jos plėtrą (Bowman and Willis, 2003, p. 9). Taip pat pasitaiko ir tokių situacijų, kai žurnalistams nori padėti vis daugiau piliečių, o šalutinės piktavališkos jėgos tyčia trikdo darbus, imituoja piliečių balsą (Singer and Emerson, Likewar, 2018). Nors ir piliečių informacija yra kaip papildoma medžiaga, tačiau dėl klaidingos informacijos galimybės tenka didesnė atsakomybė patikrinti informaciją, o kai pagrindinė informacija yra socialinės medijos, tai padaryti tampa dar sudėtingiau. Nors išlieka galimybė dėl klaidingos informacijos, tačiau iš 2016 m. „Cision“ atlikto tyrimo

matyti, kad daugiau nei 50 proc. profesionalių žurnalistų naudojo socialinę žiniasklaidą, kad surastų ir kurtų istorijas.

Tradicinės ir naujosios raiškos santykį atskleidžia profesionalūs žurnalistai, rašantys tinklaraščius. Jie dažnai pabrėžia, kad tinklaraščiuose skelbia savo nuomonę, kurios negali išsakyti leidinyje, kuriame dirba. Profesiniai reikalavimai varžo žurnalistą ir verčia jį susidvejinti. Kitas susidvejimo pavyzdys – žurnalistas gali kurti asmeninį nepriklausomą arba taip pat asmeninį, tačiau su redakcija, kurioje dirba, susijusį interneto dienoraštį. Vienu atveju – tai mėgėjiška veikla, kitu – profesionali. O žanras ir raiška tie patys. Redakcijų tinklaraščiuose šalia dedami profesionalų ir mėgėjų tekstai, kaip matome, profesionali erdvė tampa ne vien masinės komunikacijos specialistų raiškos vieta. Bendradarbiavimas yra svarbus veiksnys, kuris sieja piliečių žurnalistiką su profesionalia žurnalistika.

Išskiriamos šios svarbiausios žurnalisto veiklą apibūdinančios savybės: gebėjimas rengti informaciją laikantis redakcinės linijos, publikacijų citavimo dažnis kitose masinės informacijos priemonėse, žiniasklaidos stažas, įgytas žurnalisto kvalifikaciją patvirtinantis diplomai. Žurnalistams būdinga darbatalio (*desk*) tipo žurnalistika, kai neišeinant iš redakcijos apdorojama iš kitų šaltinių gauta informacija. Kadangi vyrauja informacija iš *antrų rankų*, kyla abejonių, ar tai apskritai yra informacijos rinkimo ir rengimo veikla. J. S. Brown teigimu, duomenų bazių peržiūrėjimas, informacijos kopijavimas ir konstravimas labiau primena ne kūrybinį, o konvejerio kontrolieriaus operatoriaus darbą. Nenuostabu, kad interneto žurnalistai rašymo įgūdžius yra priversti lavinti asmeniniuose tinklaraščiuose (Brown, 2000, p. 37). Tai dar viena priežastis, kodėl populiarumą įgyja socialinė žiniasklaida. Net ir profesionaliems žurnalistams, norintiems atskleisti savo srities gebėjimus, tenka keltis į tinklaraščius, socialines medijas.

Piliečių žurnalistikos pranašumus galima išskirti šiuos: kritiniu atveju yra tiesioginiai bendradarbiai su institucine žiniasklaida; suteikia galimybę talentingiems žmonėms, kurie nėra profesionalai; siūlo daugiau vietos marginalizuotoms grupėms; kalbama apie problemas, į kurias pagrindinė žiniasklaida pamiršo atkreipti dėmesį; už mažą kainą lengva pasiekti didelę auditoriją; stipri žodžio laisvės priemonė autoritarinėse valstybėse. Pilietinės žurnalistikos trūkumus galima išskirti šiuos: kartais linkę dirbti neetiškai; glumina auditoriją, dėl didelio nuomonių srauto nėra aišku, kuria informacija tikėti; naujienų patikimumas; interesų konfliktai ir nuomonių skirtumai. Iš didžiausių elektroninėje erdvėje skleidžiamos informacijos trūkumų išskiriami šie: plinta nepaliamamas ir neaprepiamas informacijos srautas, šaltinių reikšmė ir įtaka tampa svarbesnė nei jų interpretatorių (žurnalistų), kiekvienas panorėjęs gali skleisti informaciją.

Informacijos prieštarumas kelia nepasitikėjimą; Siekiant patraukti auditoriją daugėja sensacingų pranešimų (Kovach and Rosenstlel, 2011, p. 208).

Nors pilietinė žiniasklaida suteikia galimybes rašymo laisvei, kadangi nėra cenzūros, ir kūrybinėms galimybėms bei žinių perdavimo greičiui, tačiau be patyrusių leidėjų ir išmokytų rašytojų piliečių žurnalistikos produktams trūksta tikslumo ir profesionalaus darbo įgūdžių. Be žurnalisto etikos suvokimo lieka tik savicenzūra. Vis dėlto piliečiams žurnalistams reikia laikytis tam tikrų žurnalistikos profesionalumo standartų, vienas iš kurių yra darbas su šaltiniais, todėl jiems pagilinti žinias yra sukurtos programos tokios kaip *J-Lab*, *The Institute for Interactive Journalism*, *News University*. Kaip ryškiausias problemas piliečių žurnalistikoje mokslininkai iškelia informacijos patikimumą, pasitikėjimą ja bei etikos normas. Galima teigti, kad be jų piliečių žurnalistika – tik patiems rašantiesiems reikalingas dienoraštis.

Analizuojant piliečių žurnalistikos trūkumus, verta paminėti atsiradusias naujas tendencijas kintant žurnalistikos profesionalų ir mėgėjų santykiui, atsiradus naujiems informacijos rengėjams. Pastebimos šios tendencijos: auditorija profesionalėja, piliečiai patys renka ir kuria turinį, tačiau kartu pastebimas turinio patikimumo mažėjimas, nes daugėja kuriančių, nėra cenzūros ir ryškėja kontrastas tarp objektyvizuotos dažnai beasmenės tradicinės žiniasklaidos manieros ir atviro subjektyvumo interneto dienoraščiuose ir kitose medijose. Taip pat žurnalistikoje ypač matomos ir šios tendencijos: polivalentiškumo (žiniasklaidoje dalyvauja įvairių kvalifikacijų turintys asmenys) ir deprofesionalizmo (žurnalisto profesijos nuvertinimas). Šiuolaikinėje žiniasklaidoje yra susimaišiusios įvairios profesijos, atsiranda ir hibridinių profesijų, kur reikia techninių, viešųjų ryšių ir vadybos žinių. Polivalentiškumas leidžia atsiskleisti žurnalisto kūrybai, tačiau menkinama žurnalistika kaip profesija.

Apibendrinant galima teigti, kad piliečių žiniasklaidos sėkmę nulėmė interneto pažanga, dėl kurios galima gauti daugiau įvairesnės informacijos, taip pat internetas suteikia didesnes galimybes kurti turinį, ir visa tai pateikiama mažesnėmis sąnaudomis. Taip pat prieinamumas prie žinių tapo paprastesnis, pasitelkus mobiliąsias technologijas galima sekti naujienas bet kuriuo laiku ir bet kurioje vietoje. Piliečių žiniasklaida paneigė masinės komunikacijos principą, žiniasklaida tampa vis labiau fragmentuota ir specializuota. Piliečių žurnalistika atspindi platesnį požiūrį daugelyje visuomenės sričių, drąsiau kelia klausimus, susijusius su visuomenės interesu, įvairių profesijų asmenys. Piliečių žurnalistika tapo terminu, kuris teigiamai veikia pilietinio elgesio formą, žurnalistika glaudžiai susijusi su demokratija, o tai, savo ruožtu, skatina piliečius prisidėti prie demokratijos išsaugojimo. Vartotojai, gaudami naujienas iš įvairių kanalų, gauna

faktus, kurie labiau atitinka tikrovę. Žiniasklaidos pliuralizmas užtikrina laisvą idėjų, nuomonių raišką. Piliečių žiniasklaidos atstovai dalyvauja demokratijos procese ir reiškia siūlymus dėl demokratijos palaikymo. Žiniasklaidos pliuralizmas matomas ir per piliečių žiniasklaidą, ji suteikia nuomonių įvairovę, laisvą idėjų raišką. Modernizuota žiniasklaidos aprėpties forma, piliečių žurnalistika leidžia piliečiams būti žiniasklaidos tekstų gamintojais ir vartotojais bei prisidėti prie demokratijos procesų.

Kaip matome iš pirmo skyriaus analizės, profesionalai ir mėgėjai žurnalistai susimaišė erdvėje, kurios nekontroliuoja tradicinė žiniasklaida. Pilietinė žurnalistika turi įtakos spaudos gyvybingumui, leidžia didesniam skaičiui balsų patekti į viešąsias erdves, suteikia daugiau demokratijos, skatina žiniasklaidos pliuralizmą. Iš to galima daryti išvada, kad žiniasklaidos rinka pasikeitė, o kartu atsirado naujas terminas *pilietinė žiniasklaida*. Kaip jau darbe buvo minėta, nėra vieno apibrėžimo pilietinei žiniasklaidai apibrėžti. Tačiau vyraujantis apibrėžimas – tai vartotojų, neturinčių žurnalistinio išsilavinimo ar nedirbančių žiniasklaidos priemonėse, kuriamas žurnalistinis turinys internete, apimantis tokias praktikas kaip tinklaraščių rašymas, nuotraukų ir vaizdų įrašų ar liudininkų komentarų apie įvykius dalijimusi interneto socialiniuose tinkluose. Pabrėžtina, kad piliečių žurnalistika nagrinėja įvykius, kurie yra aktualūs viešajame, o ne asmeniniame kontekste, o turinys svarbus demokratiniam valdymui. Žurnalistika turi vadovautis pilietiškumo ir demokratijos principais. Žurnalistikos paskirtis yra ne tik pateikti žinias, tačiau ir prisidėti prie viešojo gyvenimo gerovės. Piliečių žurnalistika skatina visuomenę būti kūrėjais, prisidėti sprendžiant viešas problemas. O tai, kaip matysime vėliau, ir yra raktas į siūlomą žiniasklaidos apibrėžimą, kuris padėtų apibrėžti žiniasklaidą pagal atliekamas jos funkcijas. Kita vertus, su nuomonės įvairove atsiranda dezinformacijos problema, taip pat gali atsirasti asmenų, kurie naudodamiesi šiuo institutu gali norėti kenkti valstybingumui. Nors ši informacijos sklaida vertinama teigiamai, tačiau dėl jos neigiamos pusės reikia tam tikro reguliavimo, kuris tuo pačiu suprastų pilietinės žiniasklaidos prigimtį.

2. Žiniasklaidos paslaugų teikėjų požymiai

Šiame darbe iškeltas uždavinys apibrėžti žiniasklaidą pagal funkcines jos savybes ir pagrįsti socialinės atsakomybės teorijos vertybėmis, todėl svarbu iširti socialinės atsakomybės teorijos vertybes, kuriomis grindžiamas siūlomas žiniasklaidos apibrėžimas, bei nustatyti, kodėl nėra tinkama libertarizmo teorija, kuri šiuo metu yra dominuojanti internetinės kalbos paradigma.

2.1. Libertarizmas

Ši teorija pasitarnavo kaip J. Locke, J. Milton, J. Erskine, J. Mill, T. Jefferson argumentų egzgegezės. Svarbiausia libertarizmo įtaka žodžio laisvei buvo J. Milton savitaisos procesas, J. Mill argumentas iš tiesos ir Holmsio idėjų rinka. Ši teorija apima savireguliacijos procesą, t. y. remiantis prielaida, kad „tiesa“ arba „geriausias“ idėjos laimės, nes jos natūraliai iškils konkurencijos idėjų rinkoje. Taip pat ir E. Barendt teigia, kad geriausia žalingos informacijos sustabdymo priemonė yra ne reguliavimas ir ne slopinimas, o kuo daugiau ir įvairesnių balsų, nes tiesa išlīs iš konkurencijos idėjų rinkoje. Tai yra pagrindinė JAV laisvo žodžio jurisprudencijos tradicija.

F. Siebert savo esė „*The Libertarian Theory*“ vartoja terminą *libertarizmas*, kad apibūdintų alternatyvų spaudos laisvės modelį socialinės atsakomybės teorijai. J. Milton išsamiai nenagrinėjo saviraiškos ir spaudos laisvės principų, tačiau pateikė svarių argumentų prieš autoritarinę žodžio ir spaudos kontrolę bei pasisakė už intelektualinę laisvę (Baran and Davis, 2014, p. 68). J. Milton traktate taip pat svarbus savęs ištaisymo procesas, kuris remiasi libertarizmo pagrindinėmis teorijos vertybėmis. J. Milton teigia, kad tikras išlīks, melagingi ir nesąžiningi bus nugalėti. Vyriausybė turėtų neįsitraukti į mūšį ir nesverti šansų vienos ar kitos pusės naudai. Ir nors melas gali laimėti laikiną pergalę, tai, kas yra tiesa, per savęs ištaisymo procesą galiausiai išlīks (Baran and Davis, 2014, p. 45, 51). Taip pat J. Milton ir J. Erskine teigė, kad jei individai galėtų būti išlaisvinti nuo bendravimo apribojimų, žmonės natūraliai vadovautųsi savo sąžinės nurodymais, ieškotų tiesos, įsitrauktų į viešąsias diskusijas ir dėl to susikurtų geresnį gyvenimą sau bei kitiems (Baran and Davis, 2014, p. 63).

Libertarizmo atstovai teigia, kad plačiajai visuomenei bus pateikta daugybė informacijos, kai kurios iš jų gali būti teisingos, kai kurios gali būti klaidingos, o kai kuriose yra jų abiejų elementų. Visuomenė atsisakys to, kas netarnauja viešajam interesui, ir priims tai, kas tarnauja individo ir visuomenės poreikiams. Šių dienų žiniasklaidai, J. Merrill nuomone, libertarizmas siūlo nekontroliuojamą, nereglamentuojamą žurnalistiką, atskiriant valstybę ir žiniasklaidą (Merrill, 1990, p. 11). Taip pat J. Merrill pažymi, kad laisva spauda, dirbanti nevaržomoje aplinkoje, savaime sudaro informacijos ir požiūrių pliuralizmą, būtina demokratinėje visuomenėje (Merrill, 1990, p. 34). Valstybės turi susilaikyti nuo noro reguliuoti žiniasklaidą ir palikti jai laisvę pačiai per savęs ištaisymo procesą išgryninti tai, kas yra tikra, ir tai pasilikti, o kas netarnauja, natūraliai iškris iš rinkos. Libertarizmo atstovas F. Siebert teigia, kad turi būti atsisakoma valstybės paramos ir pasitikima kapitalistine privačių įmonių sistema, kuri ras išeitį (Baran and Davis, 2014, p. 68). Iš libertarizmo šalininkų teiginių matome, kad valstybė turi nesikišti į žiniasklaidos

reguliuojamą ir leisti rinkai nuspręsti, kas yra svarbu viešajam interesui, o kas netarnauja ir turi būti atmesta pačios visuomenės.

L. Dahlberg teigimu, internetas sukūrė puikią aplinką libertarizmui, nes suteikia erdvę keistis informacija, kurioje nėra administracinės galios ir kitų apribojimų. Pripažįstama, kad libertarizmas Vakarų šalyse tapo *de facto* komunikacijos teorija internetinei kalbai. Taip yra todėl, kad „kibernetinė erdvė grindžiama asmens laisvės viršenybe“.

Libertarizmo požiūriu remiamasi kaip internetinės kalbos filosofija, teigiama, kad „internetinės kalbos reguliavimo žala yra didesnė už internetinės kalbos daromą žalą“ (Nemes, 2010, p. 193–220). Šis teiginys palaiko archaišką, nereguliuojamą internetą, kuriame nėra valstybės kontrolės, baiminantis, kad reguliavimas užslopins interneto plėtrą ir su tuo susijusias laisves (Naussbaum, 2010, p. 156). Taip pat svarbu šio darbo nagrinėjamai temai, kad libertarizmo idėjos remiasi žodžio laisve, kuri yra prigimtinė teisė, su kuria asmenys gimsta ir nepropaguoja pareigų ir atsakomybių, susijusių su teise į saviraiškos laisvę ir žiniasklaidos laisvę. Libertarizmas remiasi moraliniu autonominės veiklos principu, todėl daroma prielaida, kad laisvi asmenys išreikš savo idėjas ir nuomones, o kiti laisvi asmenys klausys ir patys atskirs informaciją, kuri bus vertinga. Skirtingai nuo žiniasklaidos socialinės atsakomybės modelio, kuris tapatinamas su kolektyvine visuomenės teorija, libertarizmas kildinamas iš individualistinės teorijos (Baran and Davis, 2014, p. 63). M. Freedman teigimu, libertarizmas pabrėžia individualizmą ir prisiima individo racionalumą (Freedman, 2015, p. 36). Pagal J. Milton savitaisymo procesą, atvira ir nereguliuojama rinka, leidžianti prekiauti idėjomis laisvai išreiškiant visas nuomones, greičiausiai atves į tiesą (Oster, 2013, p. 70). Schauer teigimu, patikrinta nuomonė rinkoje yra patikimesnė nei individualus ar vyriausybės vertinimas. A. Smith, XVIII amžiaus ekonomistas, suformulavo vadinamosios „nematomos rankos“ arba *laissez-faire* doktrinos principą. Šio principo esmė, kad Vyriausybės rinkų reguliavimas nereikalingas, nes atvira ir nereguliuojama rinka turėtų reguliuoti save pati, jei vienas gamintojas už prekę ims per daug mokesčių arba pagamins prastesnę prekę, konkurentai ims mažesnę mokesčių arba gamins kokybiškesnę prekę, kad pritrauktų pirkėjus. Norint apsaugoti vartotojus ar priversti gamintojus tenkinti vartotojų poreikius, Vyriausybės kišimasis nebūtinai (Baran and Davis, 2014, p. 67). Pagal idėjų rinkos teoriją Smith principas turėtų būti taikomas žiniasklaidai, t. y. jei idėjomis visuomenėje prekiaujama laisvai, teisingos arba geriausios idėjos galiausiai nugalės (Baran and Davis, 2014, p. 67).

Darbo autorė nesutinka, kad libertarizmo filosofija yra tinkama šių dienų žiniasklaidai, pateikdama šiuos kontrargumentus.

Pirma, tarp saviraiškos laisvės ir tiesos nebūtinai yra priežastinis ryšys (Williams, 2002, p. 212). Tai ypač pastebima internete, kai kiekvienas gali pareikšti savo nuomonę, pažiūras arba skleisti informaciją. Dėl šios priežasties internetas yra pilnas tradicinės žiniasklaidos, piliečių žurnalistų ir ne žiniasklaidos subjektų informacijos, kuri yra netiksli, klaidinanti arba neatitinkanti tikrovės. Šią problemą pagyvina melagingų naujienų reiškinys. Šį reiškinį iliustruoja *COVID-19* pandemija ir *Cambridge Analytica* skandalas¹. Tačiau kartu, tai paskatino socialinės žiniasklaidos platformas susidoroti su melagingų naujienų plitimu jų svetainėse (Klar and Bedat, 2016) ypač rinkimų kontekste. Pavyzdžiui, po 2016 m. JAV rinkimų *Facebook* buvo sulaukta griežtos kritikos, todėl platforma paskelbė apie partnerystę su trečiaja šalimi, faktus tikrinančia organizacija, siekdama susidoroti su melagingomis naujienomis (Allcott and Gertzow, 2017, p. 211). Ši problema dėl melagingų naujienų ir *Facebook* atsako, išduoda gilesnę socialinių platformų problemą: šios priemonės aiškiai prieštarauja libertarinei ideologijai, tačiau tuo pat metu *Facebook* bando išlaikyti liberalias vertybes teigdama, kad reikia „suteikti žmonėms balsą“ ir ji „nėra tiesos arbitras“. Socialinės žiniasklaidos platformos, tokios kaip *Facebook*, stengiasi surasti pusiausvyrą tarp internetinės kalbos reguliavimo ir libertarinių vertybių. Kitaip tariant, libertarizmas nesuderinamas su tuo, ką jie deklaruoja šiomis dienomis. Taip pat faktas, kad *Cambridge Analytica* be *Facebook* leidimo surinko daugiau nei 50 milijonų vartotojų profilių ir kūrė skandalus bei skleidė melagingas naujienas siekdama paveikti rinkėjus visame pasaulyje (Bernal, 2018, p. 91), dar labiau prisideda prie kritikos liberalizmo ideologijai. Santykinai lengvai įmonė pažeidė *Facebook* duomenų saugumą, leido iš esmės užgrobti demokratiją, parodydama, kad filosofiniai argumentai, kuriais grindžiamas libertarizmas, yra iš esmės ydingi, ypač atsižvelgiant į internetinės kalbos kontekstą.

Antra, nėra teisės į tiesą *per se* ir, priešingai nei teigia Schauer, tiesos skleidimas ne visada yra geras dalykas. Kai kuriose situacijose pirmenybė turėtų būti teikiama kitų, kompensuojančių vertybių apsaugai. Pavyzdžiui, EŽTK 10 straipsnio 2 dalis leidžia teisėtai nuslėpti raišką, tiesą ir netiesą, *inter alia*, sveikatos ar moralės, nacionalinio saugumo, visuomenės saugumo, privačių asmenų reputacijos ir garbės apsaugos sumetimais, netvarkos ar nusikaltimų prevencijai ir pasitikėjimo pažeidimams. Lygiai taip pat tai gali būti taikoma komercinėms paslaptims, medicininei informacijai, duomenų apsaugai,

¹ Socialinių tinklų platformų svarbą ypatingai gerai iliustruoja faktas, kad *Facebook* vadovas Mark Zuckerbergdėl kilusio *Cambridge Analytica* skandalo buvo priverstas pateikti paaiškinimus tiek Jungtinių Amerikos Valstijų kongresui, tiek Europos Parlamentui [Interaktyvus. Žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.businessinsider.com/mark-zuckerberg-european-parliament-testimony-wasted-opportunity-facebook-2018-5>>, <<https://www.nytimes.com/2018/04/10/us/politics/mark-zuckerberg-testimony.html>>.

konfidencialumo susitarimams ar tarnybinei paslapčiai. Socialinės žiniasklaidos kontekste keršto pornografijos reiškinyi iliustruoja šią dichotomiją. Nors atviros nuotraukos, vaizdo įrašai ir lydimas tekstas gali būti vadinamoji tiesa, tokio turinio platinimas gali aiškiai pakenkti aukos sveikatai, reputacijai ir garbei bei taip piktnaudžiaujama privačia informacija (Barendt, 1991, p. 8).

Trečia, J. Milton teigimu atvira ir nereguliuojama rinka, leidžianti prekiauti idėjomis laisvai išreiškiant visas nuomones greičiausiai atves į tiesą (Oster, 2013, p. 70). Tačiau yra didelių sunkumų taikant šią logiką šiuolaikinei žiniasklaidai, ypač piliečių žurnalistams, dirbantiems internete ir socialiniuose tinkluose. Žiniasklaidos turinys yra daug mažiau apčiuopiamas nei kiti plataus vartojimo produktai (Oster, 2013, p. 70). Dėl to, priešingai nei vartotojų rinkoje, atskirų žiniasklaidos pranešimų suvokiama reikšmė gali skirtis priklausomai nuo atitinkamo gavėjo. Žvelgiant toliau, terpė, per kurią perduodama informacija, gali turėti įtakos ne tik komunikacijos prasmei, bet ir poveikiui, kuris daromas numatytai ir potencialai auditorijai. Šį teiginį iliustruoja EŽTT byla *Jersild v Danija*, kurioje teismas konstatavo, kad „galimas atitinkamos žiniasklaidos poveikis yra svarbus veiksnys ir visuotinai pripažįstama, kad audiovizualinė žiniasklaida dažnai turi daug greitesnį ir stipresnį poveikį nei spausdinta žiniasklaida, perteikdama vaizdais reikšmes, kurių spaudos laikmenos negali perteikti (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. spalio 10 d. sprendimas *Jersild v Danija*, paraiškos Nr. 15890/89). Taip pat ir JAV Aukščiausiasis Teismas pripažino formos reikšmę dėl įtakos, kurią ji gali turėti informacijos gavėjams. Byloje *Metromedia prieš San Diego miestą*, susijusioje su reklaminių stendų reguliavimu, teismas nurodė, kad kiekvienas komunikacijos būdas yra „įstatymas sau“, įstatymas turi reaguoti į žiniasklaidos skirtumus, atsižvelgiant į jų prigimtį, vertybes, piktnaudžiavimą ir pavojus (JAV Aukščiausiasis Teismas. *Metromedia, Inc. v. City of San Diego*, 453 U.S. 490). J. Dijck teigimu, interneto komunikacija, ypač perduodama per socialinę žiniasklaidą, gali būti invazinė. Tam tikru mastu tai gali leisti platformos naudotojas, užsiregistravęs platformoje ir prisijungęs prie tam tikrų bendruomenių. Tačiau naudotojai vis dar patiria „neužsakytus“ pranešimus, reguliariai rodomus jų mobiliųjų telefonų, planšetinių kompiuterių ir nešiojamųjų kompiuterių ekranuose (Dicjk 2013, p. 163).

Internetas ir socialinė žiniasklaida leido žurnalistams veikti už institucinės žiniasklaidos struktūros ir reguliavimo ribų. Tai sudaro sąlygas naujai žurnalistikos formai nepatekti į reguliavimą ir taip atsiranda galimybė skleisti dezinformaciją ir piktnaudžiauti susidariusiomis aplinkybėmis. Kadangi socialinė žiniasklaida yra neabejotinai labiau

paplītusi ir prieinamesnė asmenims nei televizijos transliacija, jos pranešimai gali turėti didesnę poveikį visuomenei negu bet kuri kita žiniasklaidos forma.

Ketvirta, daroma prielaida, kad komunikacijos gavėjai kritiškai vertina tai, ką skaito ir racionaliai žvelgia į informaciją, pateiktą rinkoje. Tačiau ne visada socialinės žiniasklaidos vartotojas supranta, kad internetinė platforma turi atsitiktinio pokalbio pobūdį ir nėra kruopščiai atrinkta informacija. Dėl šios priežasties šis racionalumo pagrindas daro teoriją klaidingą. Piliečių žurnalistika ir bendrąja prasme internetas bei socialinė žiniasklaida skleidžia didelį informacijos srautą, kuris skleidžia menkai ištirtą arba klaidingą informaciją, tačiau turi potencialo ir dažnai tampa dominuojančiu požiūriu, nepaisant žalingo poveikio visuomenei (Coe, 2021, p. 151).

Taip pat svarbus psichologinis veiksnys. Apdorojant naujas idėjas ir informaciją, kyla problema, kai žmonės susiduria su informacija, kurią atmeta, nes ji prieštarauja jų seniems įsitikinimams (Weinberg, 1993, p. 1160). Žmonės yra linkę neigti naujos informacijos pagrįstumą ir vietoj to iš naujo ją interpretuoja, kad ji atitiktų jų senus įsitikinimus. Ieško ir rezonuoja su jų įsitikinimais suderinta informacija ir palaikys tą informaciją, kuri atitiks jų pasaulėžiūrą. Žmonių įsitikinimai, socialinė padėtis dažnai kontroliuoja tai, kaip jie suvokia ir supranta pasaulį. Šie argumentai sustiprina teiginį, kad *idėjų rinkos* racionalumo pagrindas teoriją daro klaidingą, nes įsitikinimai, socialiniai veiksniai lemia, kad naujos idėjos sunkiai skinasi kelią. Šis pastebėjimas svarbus socialinei žiniasklaidai, kuri dėl didžiulio informacijos kiekio, kurį ji sukuria ir dėl invazinio būdo, kuriuo ji gali ją platinti, neabejotinai tik sustiprina tai, kaip mes apdorojame informaciją naudodami išankstinę nuomonę, o tai darant dar labiau paaštrinama racionalumo problema.

Penkta, dėl *filtru burbulų*², kuriuos sukuria algoritmai, filtruojantys mūsų internetinę patirtį, ir veiksmingai patekę į mūsų pačių įsitikinimų ratą, o tai reiškia, kad labiau tikėtina, jog matysime turinį, kuris atitinka mūsų jau egzistuojantį požiūrį ir dėl to tai gali prisidėti prie didesnės poliarizacijos. Kaip teigia Weinberg, internetinės kalbos kontekste „mūsų pagrindinės pažiūros ir vertybės yra santykinai atsparios racionaliems argumentams, todėl rinkos metafora atrodo beprasmiška“ (Weinberg, 1993, p. 1162). Kuo daugiau domimasi tam tikros rūšies informacija socialinėje žiniasklaidoje, nesvarbu, ar ją generuoja spauda,

² Filtru burbulų (angl. *filter bubble*) terminą pasiūlė interneto aktyvistas Eli Pariser. Filtrų burbulų efektas – intelektinė izoliacija, kai medijų pasaulyje mes matome ir sąveikaujame tik su mums jau patinkančiais dalykais ir žmonėmis. Tokį burbulą susikuriame ne tik mes patys, pasirinkdami priklausyti bendraminčių grupėms, prenumeruoti mūsų interesus atitinkančius puslapius, bet prie to didžiąja dalimi prisideda individualizuoti paieškų varikliai bei sudėtingi algoritmai, atrenkantys mums informaciją internete. Socialinių tinklų kūrėjai siekia, kad vartotojai nenustotų naudotis jų platforma, perskaitytų, pasidalintų ir pamėgtų kuo daugiau turinio, peržiūrėtų kuo daugiau reklamų. To siekdami jie naudoja algoritmus, kurie parenka mums turinį, kuris, pagal ankstesnę mūsų elgseną internete, mūsų pateiktus asmens duomenis, turėtų mus sudominti.

piliečiai žurnalistai ar atsitiktiniai socialinės žiniasklaidos subjektai, nepriklausomai ar tai tiesa, ar klaidinga informacija, tuo daugiau susiduriama su ta pačia informacija dėl algoritmų. Taigi, ta idėja, kad tiesa ras kelią ir visuomenei reikšmingos idėjos rinkoje pačios prasiskins sau kelią, tampa komplikuota.

2.2. Socialinės atsakomybės teorija

Socialinės atsakomybės teorijos pradžia siejama su W. Hocking darbu (Hocking, 1947) ir dviem ataskaitomis, užsakytomis abiejose Atlanto pusėse XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje: Karališkoji spaudos komisijos JK ataskaita ir Hutchins komisijos ataskaita Jungtinėse Amerikos Valstijose.³ Hutchins komisijos ataskaita, kuri daugiausiai rėmėsi W. Hocking darbu, kuris buvo vienas iš komisijos narių kuriant šią naują komunikacijos paradigmą ir ieškant pusiausvyros tarp libertarizmo ir paternalizmo. C. Baker nuomone, paradigma „pateikia įtakingiausią šiuolaikinį žurnalistinio darbo tikslų aprašymą“ ir yra traktuojamas kaip „oficialus Vakarų požiūris“ (Baker, 2004). Karališkosios komisijos ir Hutchins komisijos pranešimai ir, galiausiai, teorijos įtvirtinimas atsirado dėl mažėjančio tikėjimo libertarizmo optimistine samprata (Siebert, Peterson and Schram, 1984, p. 79). T. Peterson savo esė „Socialinės atsakomybės teorija“ nurodo žiniasklaidos elgesio ir jos poveikio viešajai erdvei kritikos temas: I) naudoja galią savo tikslams, savininkai propaguoja nuomonę, kuri atspindi tik jų interesus; II) pavaldumas stambiam verslui; III) priešinamasi socialiniams pokyčiams; IV) labiau linkę publikuoti paviršutiniškas ir sensacingas istorijas nei skelbti demokratijai svarbią informaciją; V) kelia pavojų visuomenės moralei; VI) be pateisinamos priežasties kėsinosi į asmenų privatumą; VII) kontroliuoja elitinę ir ekonominę klasę, o tai reiškia, kad patekti į pramonę sunku, o tai kelia pavojų laisvai ir atvirai idėjų rinkai (Siebert, Peterson and Schram, 1984, p. 79). Šis nusivylimas sukėlė kraštutinį antilibertarinį judėjimą, pagrįstą paternalizmu, dėl kurio Vyriausybėms buvo daromas didesnis spaudimas reguliuoti žiniasklaidą. Pačioje Hutchins komisijoje buvo aiški takoskyra tarp tų, kurie laikosi tvirtų libertarinių pažiūrų, ir tų, kurie pasisakė už tam tikrą spaudos reguliavimą, nes jų nuomone, idėjų teorijos rinkos trapumas daro žiniasklaidą pažeidžiamą antidemokratiškų jėgų (Baran and Davis, 2014, p. 63). Priešindamiesi idėjų rinkos sampratai, socialinės atsakomybės teorijos šalininkai teigė, kad nereguluojama spauda tarnauja didelių ar socialiai dominuojančių grupių interesams. Jų nuomone, žodžio laisvės apsauga nėra tapatu žodžio laisvės užtikrinimui (Baran and Davis, 2014, p. 73). V. Pickard teigia, kad dėl šių aplinkybių jie ir norėjo Vyriausybės

³ Karališkosios spaudos komisijos, veikusios 1947–1949 m., atskaita buvo suformuota Nacionalinės žurnalistų sąvokos iniciatyva. Ji buvo įkurta siekiant skatinti laisvą nuomonės reiškimą per spaudą ir kuo didesnę žinių pateikimo tikslumą, ištirti laikraščio ar periodinio leidinio „Press“ ir naujienų agentūrų įskaitant finansinę struktūrą ir monopolistines kontrolės tendencijas, ir teikti dėl jų rekomendacijas.

intervencinio vaidmens reguliuojant, jog būtų suteiktos palankios struktūras sveikai viešajai sferai (Pickard, 2010, p. 394).

Komisija baiminosi dėl privalomo reguliavimo įvedimo ir galimos per didelės kontrolės, todėl jos ataskaitoje buvo aišku, kad spauda turi reguliuoti save (Hutchin commission, p. 126) Komisija nurodo, kad paliekama galimybė valstybei kištis į spaudos veiklą, tačiau ji stipriai apribota. Vyriausybė gali imtis veiksmų, kad būtų nustatytas kuo tinkamesnis režimas, patenkinantis visuomenės interesus (Hutchin commission, p. 127). Komisija pripažino, kad gali prireikti „naujų teisinių gynimo ir prevencijos priemonių“, kaip „pagalbos, padedančios patikrinti, ar spauda nepiktinaudžiauja savo galia“. Tačiau buvo aiškiai nurodyta, kad bet kokie tokie įstatymai ar prevencijos priemonės turėtų būti leidžiantys, o ne ribojantys, nes jie neturėtų būti „laisvės atėmimas“, o veikiau „laisvės didinimo priemonė, pašalinant kliūtis sąžiningos spaudos praktikai ir reputacijai“ (Hutchins komisija, p. 127).

Kaip teigia J. Curran, Komisija patvirtino profesinę atsakomybę kaip būdą suderinti rinkos trūkumus su tradicine žiniasklaidos demokratinio vaidmens samprata. Komisijos ataskaitoje buvo patvirtintas žurnalistų įsipareigojimas aukštesniems tikslams – neutralumui, atsiribojimui, įsipareigojimui tiesai. Tai apėmė tam tikrų procedūrų, skirtų faktams tikrinti, priėmimą, remtis įvairiais šaltiniais, konkuruojančių interpretacijų pateikimą. Taip didinti nuomonių ir informacijos pliuralizmą, konkurentų susidūrimas laisvojoje rinkoje galėtų būti atkurtas per monopolinės žiniasklaidos „vidinį pliuralizmą“ (Curran, 1991, p. 98).

Teorija remiasi tokiu pagrindu: skirtingai nuo libertarizmo, kuris nepropaguoja pareigų ir atsakomybės, susijusios su teise į saviraiškos laisvę ir žiniasklaidos laisvę, pagal socialinės atsakomybės doktriną ši laisvė reiškia ir gretutines pareigas ir įsipareigojimus visuomenei, darbdaviams ir rinkai (Siebert, Peterson and Schram, 1984, p. 74). Jei žiniasklaida nevykdo atsakomybių ir įsipareigojimų, tada negali pasinaudoti teise į žiniasklaidos laisvę. Pagal socialinės atsakomybės teoriją teisė į žodžio laisvę ir žiniasklaidos laisvę turi būti suderinta su kitų privačiomis teisėmis ir socialiniais interesais: žiniasklaida yra įpareigota nuolat stengtis išsaugoti demokratiją, vykdydama esmines normatyvines masinės komunikacijos funkcijas (Siebert, Peterson and Schram, 1984, p. 73), įskaitant: I) informacijos teikimas ir diskusijos viešaisiais reikalais; II) „šviesti visuomenę“, skleidžiant visuomenei svarbią informaciją; III) apsaugoti asmenų teises veikiant kaip visuomenės sargas (Siebert, Peterson and Schram, 1984, p. 73). Vykdydama šias funkcijas žiniasklaida turi užtikrinti, kad ji nustato ir palaiko aukštus profesinius elgesio standartus; vengia perduoti medžiagą, galinčią paskatinti ar kurstyti nusikalstamą

veiklą; ir susilaiko nuo mažumų ar marginalizuotų grupių įžeidimo. Galiausiai, teorijos skatiną kūrybingą žiniasklaidą ir kultūrinį pliuralizmą (Baran and Davis, 2014, p. 73).

Šios žiniasklaidos funkcijos ypač svarbios sprendžiant, kas patenka į žiniasklaidos apibrėžimą. Pilietinės žiniasklaidos atstovai, kurie publikuoja visuomenei svarbią informaciją, kuri prisideda prie viešojo diskurso, turėtų gauti žiniasklaidos laisvės privilegijas. Atitinkamai už naudojimąsi privilegijomis pilietinės žiniasklaidos atstovai turės laikytis nustatytų reikalavimų.

Istoriškai dėl savo pasiekiamumo tradicinė institucinė žiniasklaida buvo įpareigota skleisti visuomenei svarbią medžiagą ir veikti kaip demokratijos, visuomenės sargas. EŽTT konstatavo, kad žiniasklaidos laisvė yra viena geriausių priemonių visuomenei formuoti nuomonę apie politinių lyderių idėjas ir nuostatas bei kitais visuomenei svarbiais klausimais, o visuomenė turi teisę gauti šią informaciją (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens v Austria*). Kaip aptarta ankstesniuose skyriuose, nors šį vaidmenį gali atlikti ir dažnai atlieka institucinė žiniasklaida, tačiau jį vis dažniau atlieka ir piliečiai žurnalistai. Šis „viešosios diskusijos“ požymis padeda apibrėžti žiniasklaidą, pilietinės žiniasklaidos atstovai, kurie laikosi elgesio standartų ir reguliariai bei prisideda prie viešąjį interesą dominančių temų sklaidos ir (arba) veikia kaip visuomenės, demokratijos sargas, turi įgyti teisę ne tik į saviraiškos laisvę, bet taip pat ir žiniasklaidos laisvės apsaugą, kuri įprastai suteikiama tik institucinei žiniasklaidai.

Užuot apribojus viešąją sferą tik tais subjektais, kurie pagal tradicinę institucinę paradigmą apibrėžiami kaip žiniasklaida, vertėtų padidinti viešosios sferos apimtį ir leisti daugiau subjektų prisijungti prie žiniasklaidos. P. Coe teigimu, apibrėžiant žiniasklaidą pagal funkcines savybes, subjektai, veikiantys kaip žiniasklaida, turi galimybę dalyvauti viešajame diskurse kaip lygiaverčiai institucinės žiniasklaidos kolegos (Coe, 2021, p. 163). Žiniasklaidos funkcinis apibrėžimas nesusijęs su subjekto išsilavinimu, užimtumu arba su tuo, kad jie jau prisideda arba anksčiau prisidėjo prie viešojo diskurso. Atvirkščiai, jis išplečia viešąją sferą normatyviškai užtikrindamas prieigą prie jos kaip žiniasklaidos bet kuriam subjektui, kuris laikosi jos profesinio elgesio standartų ir diskurso normų, kurios vienodai taikomos visiems subjektams.

Kaip jau aptarėme, internetas ir socialinė žiniasklaida suteikia didesnei grupei asmenų prieigą prie viešosios erdvės. Teoriškai palengvinant internetinę kalbą ir piliečių žurnalistiką, taip įgalinami socialiniai pokyčiai, skatinamas kultūrinis pliuralizmas. Tai ypač akivaizdu Arabų pavasaryje ir Artimuosiuose Rytuose, kur piliečių žurnalistika ir socialinė žiniasklaida buvo sveikintina kaip įrankis marginalizuotoms bendruomenėms, taip pat suteikė naujų galimybių, kurios turėjo didelę įtaką valdantiesiems laužant

komunikacijos monopolį (Miladi, 2016, p. 36). Pavyzdžiui, Arabų pavasario tiesioginius įvykius iš Egipto, Libijos ir Sirijos pateikdavo pilietinės žurnalistikos atstovai, kurie taip pat prisidėjo ir skatinant socialinius pokyčius šiose vietovėse (Miladi, 2016, p. 37). Tačiau internetinė kalba, įskaitant institucinės žiniasklaidos, piliečių žurnalistų ir kitus subjektus, ne visada skatina socialinius pokyčius. Gali atsitikti ir priešingai, filtrų burbulai ir vartotojo pasirinkimai gali pakenkti demokratijai ir idėjų pliuralizmui. Šie filtrų burbulai gali sukurti tam tikrą terpę, į kurią patektų tik tam tikros idėjos, o ne atskleisti naujas ir priešingas perspektyvas, todėl atsiranda tai, kas buvo vadinama „naujienu“, mano pasauliu“ (Baran and Davis, 2014, p. 81). Todėl užuot tapę socialinių pokyčių skatintojais, kultūrinio pliuralizmo kūrėjais, filtrų burbulai gali poliarizuoti bendruomenes, ypač marginalines grupes. Pripažįstama, kad socialinės atsakomybės teorijos įgyvendinimas neužkirstų kelio filtrų burbulams, reikia pripažinti, kad jie yra neatskirama internetinės kalbos savybė. Tačiau S. Baran pastebėjo, kad socialinės atsakomybės teorija gali paveikti filtrų burbulą trimis aspektais.

Pirma, pagrindinių socialinės atsakomybės teorijos vertybių propagavimas pasitelkus žiniasklaidą prisideda prie visuomenės gerovės, skiriant dėmesį kultūriniam pliuralizmui ir žiniasklaidos atsakomybei, tai gali atgrasyti nuo nuolatinio plataus filtrų burbulų diegimo, kuris atitinkamai sumažintų galimybę gauti tik tam tikras idėjas.

Antra, socialinė žiniasklaida ir piliečių žurnalistika gali suteikti naujų jėgų socialinės atsakomybės modeliui, ši teorija gali paskatinti labiau laikytis teorijos vertybių. Nors ir neišsprendžiamas filtro burbulų klausimas, tačiau tai gali paskatinti skleisti kuo įvairesnes idėjas, prieinamas didesnei auditorijai, o publikuotojai pagal socialinės atsakomybės teoriją turėtų laikytis profesinio elgesio standartų ir diskurso normų.

Trečia, socialinės atsakomybės teorija diktuoja, kad Vyriausybė turi aktyviai skatinti piliečių laisvę, o tai iš dalies galima pasiekti užtikrinant tinkamą žiniasklaidos veiklą (Siebert, Peterson and Schram 1984, p. 95). Galima teigti, kad tai apima įsipareigojimą palaikyti idėjų pliuralizmą, skatinant kalbėtojų įvairovę.

Platesne prasme, skirtingai nei libertarizmas, socialinės atsakomybės teorija palaiko pozityvios žodžio laisvės sąvoką. Pastebėta, kad ši koncepcija nustato teigiamus įsipareigojimus valstybei užtikrinant žiniasklaidos pliuralizmą. Tai vienodai svarbu tiek kalbant apie socialinę žiniasklaidą, tiek ir apie institucinę žiniasklaidą, nes internetas ir socialinė žiniasklaida, o kartu ir piliečių žurnalistika, nėra atleisti nuo darbuotojų išnaudojimo, ekonominės atskirties ir kėsinosi į bendrą informaciją.

Taip pat socialinės atsakomybės teorija padeda kovojant su saviraiškos ir žiniasklaidos laisvės piknaudžiavimus. Institucinė žiniasklaida ir piliečiai žurnalistai gali

pažeisti privatumą ar sugadinti reputaciją, taip pat ir skleisti melagingą informaciją. Toks piktnaudžiavimas yra labiau tikėtinas, jei jis veikia pagal libertarizmo paradigmą, todėl socialinės atsakomybės ideologija palaiko tinkamesnį požiūrį į žiniasklaidos raišką, pagrįstą elgesio standartais ir diskurso normomis (Oster, 2013, p. 71).

Pirma, vieša diskusija turėtų būti apsaugota. Tačiau, jei skleidžiama informacija nėra susijusi su viešuoju interesu, jai neturėtų būti suteikta tokio paties lygio apsauga, lyginant su ta, kuri skleidžia viešąjį interesą. Tai visų pirma apima finansus, privatumą (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. rugsėjo 24 d. sprendimas *Von Hannover v Germany*), intymumą ir, žinoma, neapykantą kurstančią kalbą (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 m. lapkričio 20 d. sprendimas *Markt Intern verlag and Klaus Beerma v Germany*). Be to, pagal socialinės atsakomybės teoriją, žiniasklaidos apsauga priklauso nuo elgesio, gebėjimo etiškai ir sąžiningai skelbti ar transliuoti medžiagą pagrįstą tyrimais, bei patikrintais šaltiniais. Beje, vieninteliai teisiniai dokumentai, apibrėžiantys teisę į žodžio ar saviraiškos laisvę, aiškiai nurodant šias papildomas pareigas ir atsakomybę, yra EŽTK 10 straipsnio 2 dalis ir TPPTP 19 straipsnio 3 dalis. Šios kvalifikacijos sąlygos taikomos tiek žiniasklaidos, tiek ne žiniasklaidos subjektams; tačiau, pasak J. Oster, pagrindinis jų tikslas – suteikti valstybėms narėms įrankį, skirtą kovoti su žiniasklaidos piktnaudžiavimu (Oster, 2013, p. 72–73).

Galime daryti išvada, kad žiniasklaidai suteikta privilegija, kylanti iš socialinės atsakomybės teorijos, yra pagrįsta funkcinio žiniasklaidos laisvės supratimu, kuris gali išplėsti viešąją sferą pripažįstant, kad daugiau subjektų gali būti žiniasklaida. Žiniasklaidos funkcinis apibrėžimas, paremtas socialinės atsakomybės teorija, reiškia, kad žiniasklaidos subjektai yra apsaugoti ir jiems suteikiamos privilegijos, kai laikosi profesinio elgesio standartų ir diskurso normų. Tačiau, jei nėra laikomasi profesinio elgesio standartų, reiškia, kad šie subjektai atsisako žiniasklaidos paslaugų teikėjams skirtų privilegijų.

2.3. Funkcinis žiniasklaidos apibrėžimas, pagrįstas socialinės atsakomybės teorijos vertybėmis

Remiantis toliau pateiktais principais, kuriais siekiama nustatyti, ar asmuo priskiriamas žiniasklaidai, siūloma vadovautis funkcinio, o ne institucinio požiūriu. Remiantis socialinės atsakomybės teorija, žiniasklaidos apibrėžimas bus orientuotas į žiniasklaidos subjektų atliekamas funkcijas, o ne į jiems būdingas savybes (Gibbons, 2009, p. 484, 487). Lietuvos teismai taip pat nurodo, kad reikia „dėmesį kreipti ne į formaliuosius tokių informavimo priemonių organizavimo požymius, o į jų realiai vykdomas funkcijas“ (Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. balandžio 20 d. nutartis administracinėje byloje *L. U. v Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija*). Lietuvoje Visuomenės

informavimo įstatyme pateikta žurnalisto sąvoka, pagal kurią žurnalistas – fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui pagal sutartį su juo ir (arba) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys (Visuomenės informavimo įstatymo 85 straipsnis), tačiau besikeičianti socialinė situacija demonstruoja faktą, kad įstatymo sąvoka nebeatitinka šių dienų aktualijų ir neturėtų būti suprantama siaurai. Pagal teismų formuojamą praktiką, siekiant atsižvelgti į saviraiškos laisvės svarbą visai demokratinėi bendruomenei, su ja susijusias sąvokas, įskaitant žurnalistiką, reikia aiškinti plačiai. ESTT praktikoje laikomasi nuostatos, jog asmens duomenų tvarkymu tik žurnalistikos tikslais laikoma tokia veikla, kurios vienintelis tikslas – atskleisti visuomenei informaciją, nuomones arba idėjas (Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. vasario 14 d. prejudicinis sprendimas byloje *Sergejs Buivids v Datu valsts inspekcija*). Žurnalistikos tikslas suprantamas plačiai, neapsiribojant profesionalia žurnalistine veikla. Išimtis žurnalistikos veiklai nėra siejama su darbo teisiniais santykiais konkrečioje žiniasklaidos priemonėje ar profesiniu priklausymu žurnalistų profesinei organizacijai. Ji suteikiama kiekvienam asmeniui, įsitraukusiam į žurnalistikos veiklą. EŽTT yra išaiškinęs, kad šiandieninėje visuomenėje ne tik žiniasklaida gali atlikti viešojo intereso sergėtojo funkciją – panašų vaidmenį vaidina ir įvairios nevyriausybines organizacijos, viešosios įstaigos, asociacijos. Be kita ko, LVAT yra nustatęs, jog Visuomenės informavimo įstatymą reikia aiškinti plačiai, apimant ne tik tradicines, bet ir šiuolaikines, nors tiesiogiai ir nereglamentuotas elektroninių visuomenės informavimo priemonių formas, dėmesį kreipiant ne į formaliuosius tokių informavimo priemonių organizavimo požymius, o į jų realiai vykdomas funkcijas. Atsižvelgus į tai, kas paminėta, taip pat įvertinus konkrečių fizinių asmenų – interneto tinklaraščių autorių, veiklos pobūdį ir jų vykdomas viešosios informacijos teikimo visuomenei funkcijas, akivaizdu, kad jie gali būti pripažįstami *sui generis* informacinės visuomenės informavimo priemonių valdytojais, taigi, ir viešosios informacijos rengėjais ir (ar) skleidėjais, o jų interneto tinklaraščiai – informacinės visuomenės informavimo priemonėmis Visuomenės informavimo įstatymo prasme (Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. balandžio 20 d. nutartis administracinėje byloje *L. U. v Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija*). Remiantis šiuo išaiškinimu, interneto tinklaraščių valdytojai yra viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) ir privalo užtikrinti skelbiamos informacijos teisėtumą. Nepaisant to, kad tokių piliečių žurnalistų veikla bei teisinis statusas nėra specifiskai reglamentuoti Visuomenės informavimo įstatyme, tai nesudaro pagrindo teigti, jog Lietuvoje paskyrų, tinklaraščių, informacinių visuomenės informavimo priemonių valdytojai yra eliminuojami iš teisinio reguliavimo sferos. Tokie asmenys pagal vykdomą veiklą prilyginami viešosios

informacijos rengėjams (skleidėjams), o jų valdoma priemonė, kuria teikiama tam tikro turinio informacija visuomenei – visuomenės informavimo priemonei.

Taip pat Naujosios Zelandijos Aukščiausiojo Teismo sprendime *Slater v Blomfield* nustatyta, kad tinklaraštininkas gali būti laikomas žurnalistu pagal Naujosios Zelandijos įstatymą, *inter alia*, jei: I) žurnalisto naudojama priemonė skleidžia informaciją visuomenei arba visuomenės daliai; II) skleidžiamos žinios ir pastebėjimai ir III) asmuo, pretenduojantis būti žurnalistu, yra asmuo, kuriam dirbant įprastą to asmens darbą informatoriai gali suteikti informaciją, tikėdamiesi, kad ji bus paskelbta naujienų laikmenoje.

Pagal teismo jurisprudenciją, galima pateikti keletą pagrindinių principų, kuriuos galima pritaikyti naujam funkciniam žiniasklaidos apibrėžimui. Pirma, asmuo gali pradėti publikuoti kaip ne žiniasklaida, o vėliau tapti žiniasklaida, kai pasiekia tam tikrą darbo ir turinio lygį. Antra, žurnalistas gali būti subjektas, reguliariai skleidžiantis žinias reikšmingai visuomenės daliai. Trečia, vien todėl, kad asmuo yra tinklaraštininkas, nereiškia, kad jis negali būti laikomas žiniasklaida. Iš tiesų, tinklaraštininkas, kuris reguliariai skleidžia žinias reikšmingai visuomenės daliai, gali būti žurnalistas. Ketvirta, asmuo paskelbęs vieną kartą naujieną, nebūtų laikomas žiniasklaidos atstovu. Pavyzdžiui, norint, kad tinklaraštis būtų laikomas žiniasklaidos paslaugų teikėju, būtina skelbti informaciją reguliariai. Tačiau skelbiamos informacijos kiekis neturi prilygti institucinei žiniasklaidai. Norint nustatyti, ar asmens darbas žiniasklaidos kontekste daro jį žurnalistu, svarbūs šie veiksniai: I) ar naujienų gavimas ir platinimas per naujienų laikmeną yra reguliarus; II) ar tai trunka ilgą laiką; III) ar buvo gauta pajamų iš žiniasklaidos; ir IV) ar tai buvo susiję su žurnalisto įgūdžių pritaikymu (*In the High Court of New Zealand Auckland Registry, Slater v Blomfield*, 2014 m. gruodžio 19 d.). Kaip matome iš pateiktų principų, kuriais siekiama nustatyti, ar asmuo priskiriamas žiniasklaidai, siūloma vadovautis funkcinium, o ne instituciniu požiūriu. Remiantis socialinės atsakomybės teorija, apibrėžimas orientuotas į žiniasklaidos subjektų atliekamas funkcijas, o ne į jiems būdingas savybes. Taigi, žiniasklaidos laisvė neturėtų būti vien institucinė privilegija, ji galėtų būti taikoma bet kuriam apibrėžimą atitinkančiam subjektui.

Darbo autorė, pasitelkusi anksčiau nagrinėtą teismo jurisprudenciją bei teisinę literatūrą, siūlo tokius žiniasklaidos paslaugų teikėjo požymius: 1) fizinis arba juridinis asmuo; 2) dalyvaujantis visuomenei rūpimos, svarbios ir reikšmingos informacijos rinkimo procese; 3) su ketinimu ir tikslu skleisti šią informaciją daliai visuomenės; 4) laikosi objektyvių standartų, kurie reglamentuoja tyrimų, naujienų rinkimo procesą. Šie standartai apimtų, pavyzdžiui, laiką, praleistą tiriant istorijas ir užtikrinant informacijos kilmę bei

patikimumą. Kadangi žiniasklaidos suteikiamos privilegijos bei apsauga suteikiamos tik tiems, kurie patenka žiniasklaidos paslaugų teikėjo apibrėžimą vienas iš pagrindinių reikalavimų norint nustatyti, ar subjektas patenka į žiniasklaidos apibrėžimą, yra jo indėlis į viešąjį interesą. Autorės nuomone, argumentas, kad informacija turi būti skleidžiama periodiškai, yra pernelyg išskirtinis. Subjektai gali atitikti pirmiau pateiktą apibrėžimą ir veikti kaip žiniasklaida vienkartiniais atvejais arba *ad hoc* pagrindu.

Nagrinėjant, kokie subjektai patektų į žiniasklaidos apibrėžimą, kitas svarbus aspektas yra asmenų darbo sąžiningumas. Šiomis dienomis yra ypač suintensyvėjęs klausimas dėl dezinformacijos, skleidžiamos internete. Nepriklausomai, ar tai institucinė spauda, ar platesnė žiniasklaida, įskaitant piliečius žurnalistus, atsiranda subjektų, kurie piknaudžiauja padėtimi ir nori pakenkti reputacijai, pažeisti asmens privatumą ar skleisti melagingas naujienas bei neigiamai paveikti teismo proceso vientisumą (Barendt, 1991, p. 45). Darbe pateikiama žiniasklaidos koncepcija siūlo du apsaugos lygmenis: pirma, publikacijos, kurios be pagrindo kenkia reputacijai ir (arba) kėsina į privatumą, nesilaiko diskurso normų, jų pateikta informacija neatitiktų visuomenės interesų. Dėl tokios publikacijos jie nebūtų priskiriami žiniasklaidos paslaugų teikėjams pagal naująjį apibrėžimą, todėl jiems nebūtų suteikiamos privilegijos bei apsauga pagal žiniasklaidos laisvę. Antrasis apsaugos lygmuo yra reguliavimas, kuris aprašomas šio darbo III dalyje. Skirtingai nuo libertarizmo, socialinės atsakomybės teorija leidžia reguliuoti nors ir pagal ir savireguliacija, kuri yra paremta savanorišku subjektų prisijungimu. Jei būtų įgyvendintas savireguliacijos modelis, tada būtų galima efektyviai reguliuoti piliečių žurnalistus, o kartu ir institucinę spaudą.

Be to, kaip nurodyta pirmiau, ši koncepcija leidžia veiksmingai nustatyti subjektus, kurie gali pasinaudoti teise į žiniasklaidos laisvę, kartu nustatant įsipareigojimus bei atsakomybę. Tai padeda nustatyti, kas gali prisijungti prie reguliavimo sistemos. Kaip aptarta III dalyje, aiškiai nustatant požymius žiniasklaidos paslaugų teikėjo, gali paskatinti daugiau piliečių žurnalistų savanoriškai prisijungti prie plėtojamo reguliavimo modelio. Taip yra todėl, kad I) jie galės identifikuoti save kaip žiniasklaidos paslaugų teikėją, kai galbūt anksčiau nesuvokė, kad iš tikrųjų veikia kaip žiniasklaidos paslaugų teikėjas; ir II) pagal koncepciją piliečiai žurnalistai, besilaikantys profesinio elgesio standartų ir diskurso normų, būtų priskirti prie žiniasklaidos, o tai, savo ruožtu, suteiktų jiems teisę pasinaudoti žiniasklaidos laisvės teikiamomis privilegijomis ir taip pat naudotis reguliavimo sistemos nariams teikiamomis paskatomis.

Apie savanorišką prisijungimą prie reguliavimo sistemos kalba ir L. Meškauskaitė, jos teigimu, tokia sistema turėtų įsigaliooti žurnalistų profesinių susivienijimų ir

savireguliuojimo institucijų iniciatyva, jų visuotiniu sutarimu, nesikišant ir nenurodinėjant valstybės institucijoms ar politikams, o jos veiklos kriterijus galėtų parengti žurnalistų profesiniai susivienijimai kartu su viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos savitvarkos institucijomis (Meškauskaitė, 2018, p. 208).

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės socialinės atsakomybės vertybės yra pagrindas, nuo kurio galima atsispirti rengiant piliečiams žurnalistams ir institucinei spaudai tinkamą reguliavimo režimą ir kuriuo grindžiamas reguliavimas bei žiniasklaidos apibrėžimas. Svarbu tai, kad vienas iš pagrindinių reikalavimų norint nustatyti, ar subjektas patenka į žiniasklaidos apibrėžimą, yra jo indėlis į viešąjį interesą. Skirtingai nuo libertarizmo, socialinės atsakomybės teorija leidžia reguliuoti nors ir pagal savireguliacinį modelį. Pilietinės žiniasklaidos atstovai, kurie laikosi elgesio standartų bei prisideda prie viešąjį interesą dominančių temų sklaidos ir (arba) veikia kaip visuomenės, demokratijos sargas, turi įgyti teisę ne tik į saviraiškos laisvę, bet taip pat įgyją teisę į žiniasklaidos laisvės teikiamą apsaugą bei privilegijas

2.4. Žiniasklaidos profesinio elgesio standartai ir diskurso normos

Naujai žiniasklaidos koncepcijai siūlomai šiame darbe svarbūs profesinio elgesio standartai bei diskurso normos, todėl trumpai juos šioje dalyje apžvelgsime.

Istorija byloja, kad privilegijos, kurios suteikiamos žiniasklaidai, dažnai būna panaudojamos kitais tikslais negu turėtų. Pastebimas dažnas žiniasklaidos atstovų piktnaudžiavimas suteiktomis privilegijomis dėl tokių priežasčių kaip finansinė nauda ar politinis svertas. Žiniasklaidos atstovų netinkamas naudojimas savo padėtimi gali pažeisti asmenų privatumą, pakenkti reputacijai ir neigiamai paveikti teismų darbą. Be to, gali formuoti, iškreipti ir suklaidinti viešąją nuomonę (Coe, 2021, p. 125). Kaip ir nurodoma EŽTT byloje *Novaya Gazeta ir Borodyanskiy v Russia*, „pasaulis, kuriame asmuo susiduria su didžiuliu kiekiu informacijos, platinamos per tradicines ir elektronines žiniasklaidos priemones, kuriose dalyvauja vis daugiau subjektų, žurnalistinė etika įgauna papildomos svarbos (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. birželio 28 d. sprendimas *Novaya Gazeta and Borodyanskiy v Russia*).

J. Osteris pateikia argumentą, kad žurnalistų etika kaip žiniasklaidos laisvės ribos turėtų būti apibrėžta pagal R. Posto „mandagumo normas“ (Post, 1990, p. 601). R. Posto teigimu, tokioms normoms negali būti taikoma „grynoji ištikimybė“, nes *inter alia* „viešą kalbą apibrėžiančios normos, kaip ir visos socialinės normos yra konkrečios bendruomenės produktas, ir kadangi skirtingos bendruomenės gali turėti skirtingas normas, gryna ištikimybė įtvirtintų konkretaus žmogaus perspektyvų dominavimą (Post, 1990, p. 681). Autorius nurodo, kad žiniasklaida turi teikti pirmenybę kultūriniam pliuralizmui, kad būtų

suteikiamas balsas didesnei grupei asmenų, o ne tik elitui ar dominuojančioms grupėms. Todėl šiame darbe remiamasi socialinės atsakomybės teorija, nusakančia, kad žiniasklaidos laisvė taikytina bet kuriam subjektui, skleidžiančiam visuomenei svarbią informaciją, ir šis kriterijus yra svarbesnis nei „mandagumo taisyklės“ nustatant žiniasklaidos laisvės ribas. Svarbu, kad privilegijos, kurios suteiktos žiniasklaidai, pagal teisę į žiniasklaidos laisvę pateisina keliamus didesnius reikalavimus žiniasklaidai dėl gretutinių pareigų ir atsakomybių. I. Kantas nurodo, kad asmenų teisės į veiksmų laisvę reikia suderinti su visų kitų laisve. Taigi, asmenų pareiga yra nepažeisti kitų teisių, kai naudojamosi savo laisvėmis. Žodžio laisvei ir žiniasklaidos laisvei taikomi apribojimai yra plačiai pripažįstami tarptautiniuose susitarimuose, pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnio 3 dalyje (toliau – TPPTP). Pagal žiniasklaidos koncepciją, kurios laikomasi šiame darbe, žiniasklaidos laisvės suteikiamos apsaugos intensyvumas priklauso nuo atitinkamo leidinio vertės visuomenei. Pažymėtina, kad nustatant indėlį į viešąją erdvę reikia atsižvelgti: I) kiek žiniasklaidos subjektas publikuodamas prisideda prie viešojo intereso, pavyzdžiui, atlikdamas visuomenės sargybinio vaidmenį pranešdamas apie tam tikrą įvykį, kuris svarbus visuomenei; II) subjekto elgesys prieš publikaciją; ir III) ar veikėjas elgėsi sąžiningai. Teisinis koncepcijos pagrindimas, kaip jau minėta, įtvirtintas EŽTK 10 straipsnio 2 dalyje ir TPPTP 19 straipsnio 3 dalyje, greta pateikiant atsakomybes ir sąlygas. Tarptautiniuose susitarimuose yra aiškiai nustatyta, kad naudojimasis saviraiškos laisve reiškia ir pareigas bei atsakomybes. Nors ši kvalifikacija vienodai taikoma žiniasklaidos ir ne žiniasklaidos subjektams, pagrindinis kvalifikacijos tikslas yra suteikti valstybėms narėms mechanizmą, kuris neleistų šiuolaikinei žiniasklaidai piktnaudžiauti savo galia. Tai reiškia, kad žiniasklaidos laisvės veikimas bet kurioje konkrečioje situacijoje ir jos suteikiamos apsaugos taikymo mastas priklauso nuo to, ar žiniasklaidos subjektas konkrečiomis aplinkybėmis vykdė su tuo susijusias pareigas ir įsipareigojimus.

Vienas iš pagrindinių reikalavimų norint nustatyti, ar subjektas veikia kaip žiniasklaidos dalis, yra jo indėlis į visuomenės interesą, kokios svarbos informaciją jis skelbia visuomenei. Jeigu nustatoma, kad informacijos sklaida vykdoma visuomenei svarbiais klausimais, tokiu atveju svarbu, kad būtų užtikrintos ir žiniasklaidos laisvės privilegijos informacijos rengėjui, o kartu tai paskatintų ir kitus žiniasklaidos atstovus rengti informaciją visuomenei svarbiais klausimais. Atitinkamai publikacijos, kurios neatitinka viešojo intereso, yra mažiau apsaugotos. Jeigu teikiama informacija susijusi tik su privačia ar intymia informacija, net gali būti interpretuojama kaip piktnaudžiavimas

žiniasklaidos laisve (Oster, 2013, p. 37). Pasak C. Sunsteino teigia, kad „sunku būtų įsivaizduoti protingą laisvo žodžio sistemą, kuri neišskirtų kalbos kategorijų pagal jų svarbą“. Taigi, nustatant žiniasklaidos laisvės gavėjus, pirmiausia turi būti atsižvelgta į tai, kiek svarbi visuomenei ir demokratijai publikuojama informacija. Šiuo metu egzistuojanti problema, kad yra grupė asmenų, kurie skelbia visuomenei svarbią informaciją ir kartais net svarbesnę nei tradicinės žiniasklaidos atstovų skelbiama medžiaga, tačiau nepatenka į žiniasklaidos apsaugos bei privilegijų gavėjų grupę. O tokia situacija susidarė, nes žurnalistai apibrėžiami ne pagal jų atliekamas funkcijas, o pagal institucinius bruožus, tokius kaip, pavyzdžiui, profesinis išsilavinimas, darbo sutartis ar priklausymas organizacijoms.

Darbe laikomasi nuomonės, kad nustatant, ar subjektas priskiriamas žurnalistams, svarbu jo indėlis į viešąjį interesą, todėl svarbu panagrinėti, kas laikoma viešuoju interesu žiniasklaidos kontekste.

Daugybė būdų, kuriais teismai paaiškino viešąjį interesą, rodo, kad ši sąvoka yra neapibrėžta. Net buvo teigiama, kad pastangos ją apibrėžti yra „pasmerktos žlugti“ (Oster, 2013, p. 39). Šis požiūris neabejotinai koreliuoja su Informacijos biuro (ICO) pozicija, kuri pateikta ataskaitoje „Duomenų apsauga ir žurnalistika“, joje teigiama, kad tai, kas atitinka viešąjį interesą, kiekvienu konkrečiu atveju skirsis. Ataskaitoje nurodoma remtis praktikos kodeksais, pvz., BBC redakcinėmis gairėmis, „padėti organizacijoms galvoti apie tai, kas yra visuomenės interesas“ (BBC gairės). Nenustatyti, kas atitinka viešąjį interesą, reiškia palikti nutatyti visuomenei arba žiniasklaidai. Svarbu nesupainioti viešojo intereso su tuo, kas domina visuomenę. J. Oster yra teisus teigdamas, kad visuomenės noras gauti informaciją, pavyzdžiui, privačios ar intymios informacijos apie žmones viešojoje erdvėje, *per se* nepateisina jos teikimo. Žala, kurią padarytų žiniasklaidos kišimasis į tokius dalykus ir paskelbimas apie juos, yra didesnė už „susidomėjimą patenkinti visuomenės apetitą tokiomis naujienomis“ (Oster, 2013, p. 37).

Iš viešojo intereso testo, pateikto byloje *Von Hannover prieš Vokietiją* (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. birželio 4 d. sprendimas *Von Hannover v Germany*), kai vienintelis publikacijos tikslas yra „patenkinti tam tikros skaitytojų grupės smalsumą dėl pareiškėjo privačios gyvenimo informacijos, publikacija „negali būti laikoma prisidedančia prie bet kokių visuotinės svarbos visuomenės diskusijų, nepaisant to, kad asmuo yra žinomas visuomenei. Todėl „šiomis sąlygomis saviraiškos laisvė reikalauja siauresnio aiškinimo“ (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 10 d. sprendimas *Hachette Filipacchi Associates v France*). Kaip teigia P. Wragg: „Iš Strasbūro teismų praktikos

visiškai aišku, kad demokratiško proceso vertė yra 10 straipsnio esmė ir būtent ši vertė išreiškia bendrojo intereso reikšmę *Von Hannover* byloje.

Beveik be išimties įžymybių apkalbų atvejai yra susiję vien su pramoginiais leidiniais. Jie labai retai įneša kokią nors teigiamą indėlį į viešąją erdvę. Sprendime *Campbell prieš Mirror Group Newspapers Ltd (Court House of Lords, Campbell v Mirror Group Newspapers Ltd 2004)* Lord Hope laikėsi nuomonės, kad atskleidimai apie privatų Naomi Campbell gyvenimą nesusiję su politinėmis ar demokratinėmis vertybėmis (*Court House of Lords, Campbell v Mirror Group Newspapers Ltd 2004*). Tačiau pasitaiko, kai žymių žmonių tam tikrų gyvenimo detalių atskleidimas įneša teigiamą indėlį į visuomenę. Pavyzdžiui, byloje *Ferdinand prieš Mirror Group Newspapers Limited (EWHC 2454, Ferdinand v MGN Ltd, 2011)*, Rio Ferdinandas nesugebėjo užkirsti kelio jo romano su ilgamečiu draugu paskelbimui. Teimas nustatė, kad yra viešasis interesas, nes Ferdinandas vaizdavo save kaip brandų, stabilų šeimos žmogų. Teismo vertinimu, Ferdinandas, kaip buvęs Anglijos kapitonas, buvo sektinas pavyzdys, tad jo reputacija neapsiriboja tik futbolo aikšte (*EWHC 2454, Ferdinand v MGN Ltd, 2011*). Taigi, jei žurnalistas ar laikraštis užsiima žurnalistine veikla, kuri neatlieka demokratinių funkcijų (Wragg, 2020, p. 316), reiškia neatitinka ankstesniame skyriuje pasiūlytų žiniasklaidos paslaugų teikėjo požymių reikalavimų. Tad pagal tai, kaip šiame darbe apibrėžiama žiniasklaida, galima netaikyti žiniasklaidos privilegijų subjektams, kurie tradiciškai buvo laikomi žiniasklaidos dalimi ir kurie naudojami žiniasklaidos laisvės teikiama apsauga, nes pagrindinis jų tikslas yra viešumoje esančių asmenų privatų gyvenimą traktuoti kaip labai pelningą prekę, atskleidžiant žmonių asmeninio gyvenimo aspektus. Taigi, nepaisant to, kad žiniasklaida neprivalo sukurti pseudoviešosios sferos paviešindama tai, kas privatu, kai kurie spaudos ir platesnės žiniasklaidos atstovai suteikė ir toliau teikia privačiai informacijai viešąjį statusą, sukeldami visuomenės troškimą gauti sensacingų naujienų, skirtų sujaudinti ir linksminti, bei siekdami patenkinti tam tikrų skaitytojų smalsumą griežtai privataus asmens gyvenimo aspektais“ (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gegužės 10 d. sprendimas *Mosley v United Kingdom*). Todėl svarbu, kad žmonių, besidominčių tam tikra tema, skaičius neturėtų būti lemiamas veiksnys sprendžiant, kas yra viešasis interesas. Atvirkščiai, tai turėtų būti tik vienas iš daugelio rodiklių. Akivaizdu, kad dėl neapibrėžtumo sukurti išsamaus viešojo intereso apibrėžimo turbūt neįmanoma, ypač dėl to, kad tai dinamiška ir nuolat kintanti sąvoka: kas šiandien yra viešasis interesas, gali nebūti rytoj, ir atvirkščiai. Užuoat bandžius pateikti neišvengiamai abstraktų apibrėžimą, pakartojant ICO poziciją, pageidautina pateikti gaires tiek teisininkams, tiek žiniasklaidos atstovams, o tai, savo ruožtu, sukurtų didesnę teisinę tikrumą. Taigi, privatumo ir žodžio laisvės dichotomija,

nustatant tai, kas atitinka viešąjį interesą, o kas ne, yra labai svarbu žodžio laisvės diskusijų kontekste.

Norint pateikti pragmatiškas ir tvirtas gaires, verta atsižvelgti į veiksnius, kuriais grindžiama žiniasklaida pagal funkcinį jos apibrėžimą. Pirmasis veiksnys yra susijęs su klausimu svarstant viešojo intereso formą. Priešingai nei keliamas dvilypis klausimas, ar kažkas atitinka viešąjį interesą, vertėtų nustatyti, kiek objektas atitinka viešąjį interesą. Taip yra todėl, kad tema ir su ja susijusi kalba gali būti tuo pačiu metu ir viešai, ir privačiai aktuali. Pavyzdžiui, tariami Vyriausybės nario santuokiniai sunkumai, viena vertus, yra aiškiai susiję su asmens privačiu gyvenimu, todėl yra privatūs. Kita vertus, istorija gali egzistuoti kaip teisėtas viešasis interesas, jei sunkumai neigiamai veikia asmens gebėjimą vykdyti pareigas. Atitinkamai, reikia užduoti klausimą: kiek šis objektas yra viešasis interesas? Kiek žiniasklaida gali viešinti istorijos detales? Taip yra todėl, kad kuo labiau publikacija bus susijusi su viešojo intereso klausimu, tuo didesnė jos apsauga bus suteikta analizuojant situaciją, kurią nagrinės advokatai ir teisėjai, sverdami prieštaraujančius privačius ir viešuosius interesus. Atitinkamo asmens statusas arba vaidmuo taip pat turėtų įtakos šiam sprendimui. Pavyzdžiui, jei žymus asmuo buvo gydomas nuo priklausomybės alkoholiui, tai akivaizdžiai yra privatus reikalas, susijęs su jo sveikata ir gerove. Tačiau tokiu atveju gali egzistuoti ir tam tikras visuomenės susidomėjimas, nes priklausomybė ir tai, kaip jis elgiasi su ja, gali neigiamai arba teigiamai paveikti visuomenės požiūrį į alkoholį. Jei istorija, pavyzdžiui, susijusi su ministrų kabinetu, sulauktų didesnio visuomenės susidomėjimo, ne tik dėl to, kad tai asmens problema, bet tai taip pat gali turėti įtakos ministro gebėjimui eiti savo pareigas, o tai gali turėti įtakos pačiai demokratijai.

Antrasis veiksnys yra teismų praktika. EŽTT jurisprudencijoje nuolat minimi bendrojo viešojo intereso klausimai ir visuomenei svarbūs klausimai, įvairiomis aplinkybėmis, todėl pateikiama daugybė pavyzdžių, kurie gali būti būsimų bylų gairės. Ši sąvoka, pavyzdžiui, taikoma nacionalinio ir vietos lygmens politinėms kalboms ir pranešimams (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. birželio 4 d. sprendimas *Filatenko v Russia*), viešojo administravimo ir teisingumo kritikai; piktnaudžiavimui policijos valdžia; įmonių ir verslo subjektų kritikai (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. vasario 15 d. sprendimas *Steel and Morris v United Kingdom*); ieškant istorinės tiesos, įskaitant mokslines istorines diskusijas apie konkrečius įvykius ir jų aiškinimą teisės pažeidimams ypač nusikalstamai ir teroristinei veiklai (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. spalio 2 d. sprendimas *Leroy v France*) publikacijoms įvairiais visuomenei svarbiais klausimais, pavyzdžiui, problemoms, susijusioms su tabako reklama sporte; viešosios žiniasklaidos programavimo politikai; ir nesėkmingoms operacijoms, atliktoms

privačioje klinikoje konkrečiau chirurgo (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. gegužės 2 d. sprendimas *Bergens Tidende and others v Norway*).

Paskutinis veiksnys, į kurį reikia atsižvelgti bandant nustatyti, koku mastu publikacija yra viešoji, yra nustatyti, kiek ji yra privati. Kaip minėta anksčiau, šios dvi sąvokos gali sutapti. Todėl esminiai klausimai yra: kokio masto yra viešasis interesas ir kiek jis yra privatus? Kaip ir viešasis interesas, taip ir privatusis interesas neturi aiškaus apibrėžimo. Konvencijos nuostatos ir jurisprudencija, susijusi su privatumo samprata, rodo, ką gali reikšti privatusis interesas. Pagal EŽTK 8 straipsnį ir TPPTP 17 straipsnį privatumas apima: šeimą, namus, susirašinėjimą; atvaizdą, fizinį intymumą (pvz., nuogumą, ligą ar traumą); seksualinį gyvenimą, orientaciją (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. sausio 14 d. sprendimas *Ruusuunen v Finland*); asmens duomenys. D. Eggers teigimu, konceptualiai teisė į privatumą prieštarauja bendros teisės žinoti visą informaciją apie kiekvieną sampratą (Eggers, *The Circle*, (Penguin 2013)). Tačiau privatumas yra santykinė sąvoka, kurią visų pirma apibrėžia asmuo, kuriam suteikiama teisė į privatumą. Pavyzdžiui, kai kurie žmonės savo noru susilpnina savo lūkesčius dėl privatumo arba galbūt visiškai atsisako savo teisės į privatumą (tam tikromis aplinkybėmis) skelbdami savo privataus gyvenimo aspektus ir socialinėje žiniasklaidoje be privatumo ribų, o kiti saugo savo privačią sferą ir dėl to turi teisę labiau tikėtis privatumo (Ostert, 2013, p. 43). Tačiau, kaip teigia J. Oster, ši privati sfera nėra vien erdvinė sąvoka (Ostert, 2013, p. 43). Viešose erdvėse egzistuoja aiškiai teisėti privatumo interesai, tačiau, kaip minėta anksčiau, su asmens privačiais duomenimis susiję dalykai taip pat gali būti vieši, atsižvelgiant į aplinkybes. Pavyzdžiui, smurto naudojimas ir nusikaltimų darymas visada yra viešasis interesas pats savaime, neatsižvelgiant į tam tikrų asmenų požiūrį (Ostert, 2013, p. 43).

Žiniasklaidos funkcinis apibrėžimas, kurio laikomasi šiame darbe, ir jos reikalavimas žiniasklaidos subjektams teigiamai prisidėti prie viešosios erdvės pateisina žiniasklaidos subjektų tam tikrų elgesio standartų laikymąsi renkant, redaguojant ir sklaidžiant informaciją bei idėjas. Šis reikalavimas ypač svarbus, kai žiniasklaida atskleidžia informaciją, kuri gali neigiamai paveikti asmens gyvenimą. EŽTT nuosekliai laikosi pozicijos, kad žiniasklaidos laisvės suteikiama privilegijuota apsauga priklauso nuo to, ar žiniasklaida veikia skaidriai (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas *Fatullayev v Azerbaijan*) ir remdamasi tiksliai faktiniu pagrindu (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas *Bergens v Norway*). Reikalavimas žiniasklaidos subjektams užtikrinti, kad kiekvienas jų paskelbtas faktinis teiginys būtų teisingas, yra sunkiai įmanomas ir tai gali neigiamai paveikti viešąjį diskursą ir informacijos sklaidą. Dėl to tam tikrose situacijose žiniasklaidos subjektai gali nukrypti

nuo reikalavimo patikrinti jų skleidžiamą faktinę informaciją. Galima teigti, kad ši problema išryškėja sparčiai besivystančioje šiuolaikinėje žiniasklaidoje, kur naujienos ne tik nuolat pasiekiamos, bet ir tikimasi, kad bus išplatintos nedelsiant, taip sukuriant žiniasklaidos subjektų lenktynes, kas informaciją paskelbs greičiau. Tačiau jų gebėjimas tai padaryti priklauso nuo temos. Jei pažeidžiamos asmenų teisės, tada nepaisant situacijos žiniasklaida turi imtis visų pagrįstų veiksmų, kad patikrintų informacijos tikslumą prieš ją paskelbiant.

Remiantis EŽTT jurisprudencija, žiniasklaidos subjektai neturi tyčia platinti melagingų ir žalingų teiginių arba elgtis aplaidžiai nepaisydami tiesos (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. lapkričio 14 d. sprendimas *Gutierrez Suarez v Spain*). EŽTT praktika rodo, kad žiniasklaida neturi skelbti pareiškimų, pagrįstų netinkamais motyvais ar ketinimais, pavyzdžiui, stigmatizuoti asmenį ar grupę arba skatinti smurtą ir neapykantą (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. spalio 22 d. sprendimas *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v France*). Taigi, komponentas „leidėjo motyvacijos vientisumas“ yra dar svarbesnis nei „teiginio teisingumas“, nes jis nustato kalbos vertę pagal publikuotojo ketinimus. Be to, EŽTT žiniasklaidai nustato dar vieną pareigą ir atsakomybę, kuri koreliuoja su šio darbo žiniasklaidos ir tuo pačiu socialinės atsakomybės teorija – veikti pagal žurnalistikos etiką ir atsakingos žurnalistikos principus. Tai taikoma ne tik leidinio turiniui, bet ir žiniasklaidos subjekto naujienų rinkimo veiklai bei metodams, informacijos pateikimo būdui. Šie etiniai standartai dažnai aptinkami žiniasklaidos savireguliacijos elgesio kodeksuose, pvz., BBC redakcinėse gairėse, ir yra neatsiejami nuo reguliavimo sistemos, kuri pateikiama III dalyje. Nors ir ne oficialūs įstatymai, jie skatina žiniasklaidos subjektų priežiūros standartus. Atitinkamai, EŽTT nustatė, kad etikos pažeidimas bet kuriuo atveju gali pakenkti žiniasklaidos laisvei (Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. spalio 10 d. sprendimas *Ricci v Italy*).

Šiame skyriuje nustatyta, kad vienas iš pagrindinių reikalavimų norint nustatyti, ar subjektas veikia kaip žiniasklaidos dalis, yra jo indėlis į visuomenės interesą, t. y., kokios svarbos informaciją jis skelbia visuomenei. Jeigu nustatoma, kad informacijos sklaida vykdoma visuomenei svarbiais klausimais, tokiu atveju svarbu, kad būtų užtikrintos ir žiniasklaidos laisvės privilegijos, o kartu tai paskatintų ir kitus žiniasklaidos atstovus rengti informaciją visuomenei svarbiais klausimais. Atitinkamai publikacijos, kurios neatitinka viešojo intereso, yra mažiau apsaugotos.

Daugybė būdų, kuriais teismai paaiškino viešąjį interesą, rodo, kad ši sąvoka yra neapibrėžta. Užuoat bandžius pateikti neišvengiamai abstraktų apibrėžimą, pakartojant ICO poziciją, pageidautina pateikti gaires tiek teisininkams, tiek žiniasklaidos atstovams, o tai

savo ruožtu sukurtų didesnę teisinę tikrumą. Privatumo ir žodžio laisvės dichotomija, nustatant tai, kas atitinka viešąjį interesą, o kas ne, yra labai svarbu žodžio laisvės diskusijų kontekste. Pirmas veiksnys yra susijęs su klausimu svarstant viešojo intereso formą. Priešingai nei keliamas dvilypis klausimas, ar kažkas atitinka viešąjį interesą, vertėtų nustatyti, kiek objektas atitinka viešąjį interesą. Antras veiksnys yra teismų praktika. EŽTT jurisprudencijoje nuolat minimi bendrojo viešojo intereso klausimai ir visuomenei svarbūs klausimai įvairiomis aplinkybėmis, todėl pateikiama daugybė pavyzdžių, kurie gali būti būsimų bylų gairės.

Nagrinėjant, kokie subjektai patenka į žiniasklaidos apibrėžimą, svarbus aspektas yra asmenų darbo sąžiningumas. Šiomis dienomis yra ypač suintensyvėjęs klausimas dėl dezinformacijos, skleidžiamos internete. Nepriklausomai nuo to, ar tai institucinė spauda, ar platesnė žiniasklaida, įskaitant piliečius žurnalistus, vis tiek gali pakenkti reputacijai, pažeisti asmens privatumą ar skleisti melagingas naujienas bei neigiamai paveikti teismo proceso vientisumą. Funkciniam žiniasklaidos apibrėžimui, kurio laikomasi šiame darbe, svarbus etiškas, sąžiningas elgesys ir reikalavimas žiniasklaidos subjektams teigiamai prisidėti prie viešosios erdvės pateisina žiniasklaidos subjektų laikymąsi tam tikrų elgesio standartų renkant, redaguojant ir skleidžiant informaciją bei idėjas. Šis reikalavimas yra ypač svarbus, kai žiniasklaida atskleidžia informaciją, kuri gali neigiamai paveikti asmens gyvenimą.

Apibendrinat galima teigti, kad pilietinės žiniasklaidos atstovai, kurie laikosi elgesio standartų ir prisideda prie viešąjį interesą dominančių temų sklaidos ir (arba) veikia kaip visuomenės, demokratijos sargas, turi įgyti teisę ne tik į saviraiškos laisvę, bet taip pat ir žiniasklaidos laisvę, kuri įprastai suteikiama tik institucinės žiniasklaidos nariams. Šio darbo autorė, pasitelkusi pirmiau nagrinėtą teisinę literatūrą bei teismo jurisprudenciją, siūlo tokius žiniasklaidos paslaugų teikėjo požymius: 1) fizinis arba juridinis asmuo; 2) dalyvaujantis visuomenei rūpimos, svarbios ir reikšmingos informacijos rinkimo procese; 3) su ketinimu ir tikslu skleisti šią informaciją daliai visuomenės; 4) laikosi objektyvių standartų, kurie reglamentuoja tyrimų, naujienų rinkimo procesą. Pažymėtina, kad nagrinėjant klausimą ar informaciją skelbiantis asmuo priskiriamas žiniasklaidos paslaugų teikėjų grupei. Turi būti atsižvelgiama į tai, kokia informacija yra publikuojama, ar diskutuojama viešaisiais reikalais, ar skleidžiama visuomenei svarbi informacija, ar apsaugomos asmenų teisės veikiant kaip visuomenės sargui. Vykdydama šias funkcijas žiniasklaida turi užtikrinti, kad nustato ir palaiko aukštus profesinius etikos standartus, vengia publikuoti medžiagą, galinčią paskatinti ar kurstyti nusikalstamą veiką. Žurnalistikos etiką ir atsakingos žurnalistikos principai taikomi ne tik leidinio turiniui, bet

ir žiniasklaidos subjekto naujienų rinkimo veiklai bei metodams, informacijos pateikimo būdui. Šios žiniasklaidos funkcijos ypač svarbios sprendžiant, kas patenka į žiniasklaidos apibrėžimą. Taip pat svarbu, kad pilietinės žiniasklaidos atstovai, kurie publikuoja visuomenei svarbią informaciją, kuri prisideda prie viešojo diskurso, turėtų gauti su žiniasklaidos laisvėmis susijusias privilegijas. Atitinkamai už naudojimąsi privilegijomis pilietinės žiniasklaidos atstovai turėtų laikytis nustatytų reikalavimų. Taigi, žiniasklaidos laisvė neturėtų būti vien institucinė privilegija – ji galėtų būti suteikta ir kitiems apibrėžimą atitinkantiems subjektams.

3. Teisiniai iššūkiai ir reguliavimas

Perėjimas prie vis labiau skaitmeninės ir socialinės žiniasklaidos aplinkos reiškia, kad intervencijos formos, kurios buvo sukurtos ir skirtos dvidešimtajam amžiui, nebėra tinkamos, žiniasklaidos aplinką reikės reformuoti, kad ji būtų veiksminga ir dvidešimt pirmojo amžiaus žiniasklaidai, ypač kai kalbama apie efektyvią ir konkurencingą žiniasklaidos rinką, užtikrinant, kad piliečiai plėtos žiniasklaidą ir informacinį raštingumą.

3.1. Lyginamasis požiūris ir savireguliacija

Dalis veiksnių, kurie lemia, kad piliečiams žurnalistams turėtų būti sukurtas reguliavimas, dalis jų jau aptarti ankstesniuose skyriuose: 1) Žiniasklaida, platesne prasme apimanti pilietinę žiniasklaidą, yra svarbi viešosios sferos dalis, kuri yra svarbi kaip informacijos šaltinis, kuris pateikia visuomenės nuomonę. Taip pat yra ir visuomenės interesas užtikrinti žiniasklaidos pliuralizmą. 2) Kaip pirmoje dalyje aptarta, internetas pakeitė asmenų bendravimo būdą, susidariusios aplinkybės paskatino pilietinės žiniasklaidos atsiradimą. Piliečiai žurnalistai yra svarbūs bendraujant ir perduodant informaciją. Piliečių žurnalistų teisės į žiniasklaidos apsaugą yra svarbi žodžio laisvės ir demokratijos dalis. Stiprus visuomenės interesas yra užtikrinti, kad būtų kuo didesnė balsų įvairovė, todėl vertėtų funkcinio požiūrio, kad būtų galima nustatyti, kas patektų į žiniasklaidos reguliavimo sistemą. 3) Atsižvelgiama į tai, kad piliečiai žurnalistai sukūrė ryšį su institucine žiniasklaida, kuriame piliečiai žurnalistai veikia kaip naujienų šaltinis. Piliečių žurnalistų informacija dažnai pasinaudoja ir institucine žiniasklaida. O tai rodo pasitikėjimą pilietine žiniasklaida, tačiau gali iškilti ir melagingos informacijos, todėl vardan geros institucinių leidėjų reputacijos turėtų būti reguliavimo sistema, kurioje leidėjai atsiskaitytų už savo įgaliojimų vykdymą. 4) Teisė į žiniasklaidos laisvę suteikia naudos žiniasklaidos subjektams. Kartu su žiniasklaidos laisvės privilegijomis siejamos pareigos bei atsakomybė bet kuriam žiniasklaidos subjektui, skelbiančiam visuomenei svarbią informaciją. Todėl reguliavimo sistema ne tik padėtų užtikrinti, kad leidėjai vykdytų savo pareigas, tačiau jaustų atsakomybę ir įsipareigojimus, o tai padėtų suvaldyti klaidingą informacijos srautą, kurį gali paskelbti piliečiai žurnalistai. 5) Skleidžiantiems informaciją, kuri vertinga viešajam diskursui ir kuri turi demokratinę reikšmę, reikėtų kitokio reguliavimo požiūrio, nes tai svarbu sveikai demokratijai.

P. Wragg palaiko privalomą institucinės spaudos reguliavimą (Wragg, 2020, p. 25), tačiau, jei atsižvelgsime į pilietinę žiniasklaidą, ar tai yra perspektyvi alternatyva savanoriškai savireguliacijai? Darbo autorė išskiria šias pagrindines priežastis, kodėl privalomas reguliavimas nebūtų tinkamas piliečiams žurnalistams.

Pirma, P. Wragg siūlymu, privalomas reguliavimas turėtų būti sukurtas teisės aktais, kurie „nustatytų narių sritį“ (Wragg, 2020, p. 25). Institucinėje spaudoje tuos narius identifikuoti būtų nesunku dėl jų statuso įmonėje. Priešingai, to negalima pasakyti apie piliečius žurnalistus, nes jie nėra linkę veikti „verslo tikslais“, todėl jie negali būti identifikuojami kaip juridiniai asmenys. Didžiulis vienu metu veikiančių piliečių žurnalistų skaičius ir laikinas pilietinės žurnalistikos pobūdis lemia tai, kad jie negali pasinerti į žurnalistiką ir iš jos pasitraukti, ir jų skelbiamas turinys dažniausiai yra nereguliarus, todėl nustatyti privalomą reguliavimą ir stebėti jų žurnalistinę veiklą būtų gana sunku.

Antra, piliečiai žurnalistai, tikėtina, nenorėtų privalomo reguliavimo, todėl labiau būtų linkę neprisijungti prie reguliavimo. Dėl ankstesnėje pastraipoje aptartų priežasčių privalomo reguliavimo piliečiams žurnalistams įgyvendinimas būtų labai sudėtingas. Šių dviejų veiksnių derinys gali lemti, kad daugelį piliečių žurnalistų paskatintų dalyvauti pagrindinėje ir nereguliuojamoje žiniasklaidoje. Tai būtų žalinga tiek visuomenei, nes būtų dar labiau apribota jų turima apsauga nuo piliečių žurnalistų ir pačių piliečių žurnalistų netinkamo elgesio, nes jiems būtų atimta galimybė įsitraukti į reguliavimą, kuris, priešingai jų suvokimui, gali būti įgalinantis, o ne ribojantis. Šis argumentas parodo, kad privalomas reguliavimas gali turėti neigiamos įtakos viešajam interesui. Tokia susiklosčiusi aplinkybė gali paskatinti žurnalistus dalyvauti pagrindyje siekiant išvengti reguliavimo. Tai taip pat gali turėti įtakos jų žurnalistikos kokybei, nes jie negali pasinaudoti profesinio tobulėjimo galimybėmis, kurias siūlo narystė reguliavimo institucijose, arba tiesiog todėl, kad jie negali vykdyti naujienų rinkimo ir publikavimo veiklos, tokiu pačiu būdu ir naudojant panašius išteklius kaip reguliuojami kolegos. Tikėtina, kad šių veiksnių derinys apribos auditorijos, kurią gali pasiekti tokia žurnalistika, dydį. Kiti gali būti visiškai atgrasyti dalyvauti viešajame diskurse, nes bijotų būti priverstinai reguliuojami.

Atitinkamai savanoriškas reguliavimas, kuris nėra privalomas, labiau skatina prisijungti. Apie tai kalba ir pilietinės žiniasklaidos atstovas C. Slater, kuris vadovauja apdovanojimus pelniusiam tinklaraščiui *Whale Oil Beef Hooked*. Jo nuomone, reguliavimas turi būti savanoriškas, „kai manęs apie tai paklausė konkurso komisija, o vėliau žurnalistai, atsakymas buvo toks pat, kad turi būti sudarytos galimybės savanoriškai tinklaraštininkams prisijungti prie reguliavimo, o tai darydami jie parodytų, kad yra pasirengę būti atsakingi žiniasklaidos paslaugų teikėjai. Taip pat tinklaraštininkas gali nuspręsti likti už režimo ribų ir neprisiimti atsakomybės, tačiau taip jis sumažintų savo žodžių vertę. Profesionalumas ir konkurencija užtikrins, kad tinklaraštininkai savanoriškai prisijungtų prie reguliavimo. Likimas ilgainiui marginalizuos tuos, kurie nuspręš likti už reguliavimo ribų“ (*New Zealand Law Commission*, 2011, p. 165).

Prieš atsirandant internetui tokie klausimai, kaip nustatyti, kas turėtų laikytis žiniasklaidos standartų ir patekti į reguliavimo sritį, ar intervencijos ribų nustatymo procesas buvo gana nesudėtingi. Istoriskai žiniasklaidą buvo galima atskirti nuo nežiniasklaidos subjektų taikant išbandytus metodus. Dėl anksčiau aptartų priežasčių, tie metodai, kurie galbūt buvo veiksmingi, jau nebėra pritaikyti šių dienų žiniasklaidai. Atrasti problemos sprendimą tapo kur kas sudėtingiau, nes ribos, kurios skyrė žurnalistus nuo nežurnalistų, tapo vis neryškesnės. Tai privertė daugelyje jurisdikcijų iš naujo išnagrinėti pagrindinį reguliavimo įsikišimo pateisinimą. Iš šių kelių jurisdikcijų apimančių peržiūrų atsiranda įvairių formulių, skirtų leidėjų priežiūrai, nuo savireguliacijos nereikalaujančių jokių teisės aktų nuostatų iki įstatyminio reguliavimo. Šiame skyriuje pateikiamos kitų šalių reguliavimo metodai. Daugiausia remiamasi Lyginamuoju tarptautiniu spaudos tarybos tyrimu, ypač daug dėmesio skiriant trims plataus masto spaudos apžvalgoms, L. Fielden atliktu tyrimu, kuriame nagrinėjamos Europos šalys, kurios turi aukštą žiniasklaidos kokybės indeksą, taip pat apžvalgomis, atliktomis Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje. Apžvalgoje buvo atsižvelgta į internetinės informacijos poveikį, žiniasklaidą, įskaitant piliečių žurnalistiką, ir jų atitinkamas reguliavimo sistemas.

L. Fieldan tyrimas kartu su Australijos ir Naujosios Zelandijos apžvalgomis pateikia išsamų ir visaapimantį lyginamąjį požiūrį ir kelių jurisdikcijų reguliavimo aplinką. Nors NZLC vizija nebuvo įgyvendinta, tačiau principai, kuriais grindžiamos teisės komisijos rekomendacijos, yra glaudžiai suderinti su principais, kurie išdėstyti ir šiame darbe. L. Fieldan atliko spaudos tarybų tyrimą (Fielden, 2012, p. 3), dėmesys buvo sutelktas į šešias šalis, kuriose yra brandi demokratija, turinčias laisvą spaudą pagal spaudos laisvės indeksus, kiekviena šalis pripažįsta laisvės skleisti ir gauti informaciją svarbą, konkuruojančių teisių, pavyzdžiui, privatumo ir reputacijos pusiausvyrą ir platesnius atskaitomybės standartus. Kiekviena iš jų turi Spaudos tarybą, Švedijoje ir Airijoje taip pat yra ombudsmenas, dirbantis kartu su Spaudos taryba. Taip pat svarbu, kad kiekviena jurisdikcija atskleidžia skirtingą požiūrį į spaudos reguliavimą; žiniasklaidos įstatymus; finansavimą; sankcijas; taip pat spausdintą ir internetinį turinį (Fielden, 2012, p. 14). Taip pat L. Fielden tyrimas aktualus, nes NZLC plačiai juo rėmėsi. Šiam darbui NZLC atliktas tyrimas svarbus, nes jame svarstoma, kaip internetiniai leidėjai, įskaitant piliečius žurnalistus, gali būti reguliuojami ir kaip žiniasklaida gali būti apibrėžta žiniasklaidos aplinkoje, kurioje yra piliečiai žurnalistai ir tradiciniai instituciniai leidėjai. Atlikusi tyrimą dėl Naujosios Zelandijos reguliavimo padėties ir pasikonsultavus su tradicinės institucinės žiniasklaidos, internetinių platformų ir kitomis suinteresuotomis šalimis, NZLC paskelbė savo išvadą. Rekomendacijose pagrindinis akcentas skiriamas siūlymui pakeisti tuo metu

egzistavusią sudėtingą ir suskaidytą žiniasklaidos reguliavimo sistemą, kuri apėmė įstatymais numatytą transliuotojų instituciją, transliavimo standartų tarnybą ir savireguliuojančią spaudos tarybą, jas visas pakeisti viena visaapimančia ir įvardijama kaip *News Media Standards Authority* (NMSA) (Fielden, 2012, p. 20). NZLC rekomendacijos dėl vienos reguliavimo institucijos nebuvo priimtose. Teisingumo ministrė J. Collins pakomentavo, kad reguliavimo peržiūrą lėmė nepasitikėjimo institucine žiniasklaida krizė ir kad Naujosios Zelandijos žiniasklaida jau padarė pažangą spręsdama žiniasklaidos konvergencijos poveikio keliamus iššūkius, todėl padarė išvadą, kad nereikia skubiai keisti įstatyminių ar reguliavimo institucijų (*New Zealand Ministry of Justice*, 2013, p. 9–10).

NZLC pateiktoje ataskaitoje yra siekiama nustatyti, kuriems leidėjams turėtų būti taikomos teisės bei pareigos, kurios tradiciškai taikomos instituciniai žiniasklaidai, NZLC pasiūlymai buvo pagrįsti šiais keturiais principais: I) kai kurie tinklaraštininkai ir piliečiai žurnalistai atlieka funkcijas, kurias tradiciškai atlieka institucinė žiniasklaida; II) yra viešasis interesas pripažinti naujienų žiniasklaidą kaip specialius komunikatorius, turinčius prieigą prie tam tikrų teisinių privilegijų ir išimčių, ir kartu kaip atsakingą pagal etikos standartus; III) įpareigojimas laikytis pagrindinių etikos standartų, tokių kaip tikslumas ir sąžiningumas, yra esminiai pranešimui, už kurių laikymąsi įstatymas numato suteikti privilegijas; IV) visuomenė yra suinteresuota užtikrinti, kad visi norintys galėtų vykdyti žiniasklaidos funkcijas, ir yra pasirengę prisiimti su tuo susijusias pareigas, turi teisę tai daryti, o ne apriboti tik tais subjektais kurie atitinka tam tikrus organizacinius reikalavimus, pavyzdžiui, auditorijos dydį ar komercinį tikslą (*New Zealand Ministry of Justice*, 2013, p. 156). Kaip matyti, visi šie principai patenka į socialinės atsakomybės teoriją. Nurodyti principai taip pat svarbūs sprendžiant klausimą, kam gali būti taikoma reguliavimas, kuris siūloma šiame darbe.

Kaip teigia NZLC, rekomendacijos įformina nerašytą socialinę sutartį, kuri tradiciškai egzistavo tarp žiniasklaidos ir visuomenės, kuriai ji tarnauja, numatant mechanizmą, kuris sutvirtintų žiniasklaidos teisių ir laisvių bei susijusių pareigų ir atsakomybės ryšį (*New Zealand Ministry of Justice*, 2013, p. 157–158). Taigi, kaip pirmiau minėta, NZLC ataskaita, įskaitant principus, kuriais grindžiama rekomendacija, suteikia pasitikėjimo pergaltu reguliavimo modeliu, nes atspindi tai, ko ji bando pasiekti. Reguliavimo modelyje numatyta, kad žiniasklaidos subjektai galėtų pasinaudoti žiniasklaidos laisve ir jos suteikiamomis privilegijomis. Už suteiktą apsaugą tie subjektai turi laikytis tam tikrų profesinio elgesio standartų ir diskurso normų. Žiniasklaidos apsauga priklauso nuo jos elgesio tam tikru būdu. Tai apima užtikrinimą, kad ji elgiasi etiškai ir sąžiningai ir kad jos skelbiama ar transliuojama medžiaga būtų pagrįsta tyrimais, siekiant

patikrinti jos šaltinių kilmę. Pagal viešojo diskurso normas, teisė į žiniasklaidos laisvę yra prieinama bet kokiam žiniasklaidos subjektui, skleidžiančiam vertingą informaciją viešojoje erdvėje; ji apdovanoja žiniasklaidos subjektus už viešąjį interesą atitinkantį diskursą. Ir atvirksčiai, raiškai, kuri nekelia visuomenės susirūpinimo, nėra suteikiama tokio paties lygio apsauga. Pagal ataskaitas, žiniasklaidos subjektai, kurie nėra pripažinti žiniasklaida, pagal naują schemą galėtų pasinaudoti naryste ir už tai gauti žiniasklaidos privilegijas, turėtų laikytis tam tikrų profesinio elgesio standartų ir diskurso normų. Taip pat svarbus informacijos indėlis į viešąjį interesą, informacijai, kuri nekelia visuomenės susirūpinimo, nėra suteikiama tokio paties lygio apsauga.

Kitas svarbus klausimas, kuriems subjektams būtų taikoma reguliavimo modelis. Dėl to, kam gali būti taikoma reguliavimo modelis, galima išskirti į du klausimus:

- 1) Kaip reguliavimo režimas turėtų elgtis su internetiniais leidėjais?
- 2) Kokie nustatyti kriterijai narystei?

L. Fielden pateikė bendrą pastebėjimą, kad be išimties visų šalių spaudos tarybos bent tam tikru mastu išplėtė savo veiklos jurisdikciją nuo spausdintų leidinių iki internetinės žiniasklaidos, įskaitant „grynąjį žaidėją“, t. y. tik internetinius teikėjus (Fielden, 2012, p. 24). Remiantis jos tyrimu, Norvegijos, Suomijos ir Danijos spaudos tarybos priežiūra apima spausdintinę, transliuojamąją ir internetinės žiniasklaidos platformas (Fielden, 2012, p. 36–37). Norvegijos spaudos taryba praplėtė savo jurisdikciją ir socialinės žiniasklaidos platformomis, tokiomis kaip *Twitter* ir *Facebook*. Tai reiškia, kad žurnalistų teikiama medžiaga socialinėje žiniasklaidoje, įskaitant privačias paskyras, yra įtraukta į reguliavimo sistemą, jei ji naudojama jų žurnalistikoje. L. Fielden tegimu, pagal tokią sistemą žurnalisto privati *Twitter* paskyra gali būti laikoma pažeidžiančia spaudos kodeksą, jei ji buvo naudojama jo žurnalistikoje, pavyzdžiui, norint pateikti papildomos informacijos apie istoriją, kuri buvo neįtraukta į paskelbtą versiją. Vyriausiasis redaktorius gali būti laikomas atsakingas už susijusią medžiagą, paskelbtą žurnalisto privačioje *Twitter*, *Facebook* ar kitoje paskyroje, kaip ir už spausdintus ar internetinius leidinius (Fielden, 2012, p. 35). Danijos spaudos reguliavimo institucija *Pressenaevnets* taip pat įregistravo *Twitter* paskyras kaip savo reguliavimo sistemos narius. Suomijos spaudos taryba parengė žiniasklaidos tinklalapių taisykles, kurios sprendžia dėl vartotojų sukurto turinio legalumo (Fielden, 2012, p. 36), o Švedija turi kelių platformų kodą, kurį administruoja trys skirtingos reguliavimo institucijos (Fielden, 2012, p. 34).

Visose nagrinėjamosiose apžvalgose sprendimas siūlomas gana panašus – viena reguliavimo institucija. Pagal L. Fielden ir NZLC ataskaitas, ši reguliavimo institucija apimtų bet kokį žiniasklaidos subjektą, priskiriamą žiniasklaidai, kuriam taikomas

slenkstinis lygis. Šio darbo autorės nuomone, nereikėtų priimti vienos reguliavimo institucijos, kuri užtikrintų spausdintinės, transliuojamos ir internetinės žiniasklaidos reguliavimo priežiūrą. Pilietinei žurnalistikai reikia niuansuoto požiūrio į reguliavimą, kuris supranta piliečių žurnalistų žurnalistinės veiklos prigimtį. Viena reguliavimo institucija, prižiūrinti visų formų žiniasklaidą, negali pasiūlyti supratimo, reikalingo ne tik veiksmingai reguliuoti piliečius žurnalistus, bet ir juos pritraukti, skatinti prisijungti prie reguliavimo. Antra, jau yra patvirtintas reguliuotojas *IMPRESS (Independent Monitor for the Press)*, kuris vykdo veiklą JK ir turi reikiamą žinių dirbant su piliečiais žurnalistais ir juos reguliuojant.

Išanalizavus ataskaitas matoma bendra rekomendacija, siūloma įsteigti vieną instituciją, kuri reguliuotų visas žiniasklaidos formas, įskaitant ir pilietinę žiniasklaidą. Tačiau šio darbo autorė su tuo nesutinka ir jos teigimu, viena institucija negali pasiūlyti supratimo, reikalingo veiksmingai reguliuojant visų formų žiniasklaidą.

Kitas svarbus klausimas, kuris analizuojamas ataskaitose ir šiame darbe, yra žiniasklaidos paslaugų teikėjo apibrėžimas ir tinkamumo kriterijai narystei.

Žiniasklaidos apibrėžimas ir vėlesnis tinkamumo klausimas sukėlė daug diskusijų, ypač Australijoje, R. Finkelstein ataskaitoje ir konvergencijos apžvalgoje. Kadangi šių atitinkamų apžvalgų išvados turėjo įtakos NZLC rekomendacijoms, todėl kyla poreikis jas panagrinėti. R. Finkelstein ataskaitoje pasiūlyta, kad Naujienų žiniasklaidos taryba (NMC) apimtų visą žiniasklaidą, kuri patenka į žiniasklaidos apibrėžimą (*New Zealand Law Commission, 2011, p. 27*), bet kurioje laikmenoje atitinkančiam šiuos kriterijus, būtų taikomi įstatymai ir teisės aktai: I) didelė jų leidybos veiklos dalis turi būti susijusi su naujienų generavimu ir (arba) kaupimu; II) platina informaciją viešajai auditorijai; III) informacija skelbiama reguliariai; IV) leidėjas turi būti atsakingas už etikos kodeksą ir skundų pateikimo procesą (*New Zealand Law Commission, 2011, p. 29*). R. Finkelstein ataskaitoje siūlomi pakeitimai apėmė, pavyzdžiui, tai, kad leidėjai internete savo svetainėje turi gauti minimalų skaičių, t. y. 15 000 „atvykimų“ per metus, kad būtų taikomas reguliavimas (Finkelstein, 2012, p. 78). Jei riba pasiekta, atitinkamam žiniasklaidos subjektui tampa privaloma prisijungti prie reguliavimo. Tačiau, jei slenkstis nėra pasiekta, žiniasklaidos subjektui paliekama galimybė pasirinkti dėl prisijungimo. R. Finkelstein ataskaitoje buvo pripažinta, kad slenkščio skaičiai yra „savavališki“, tačiau, ataskaitoje taip pat pažymima, kad riba kur nors turi būti nubrėžta (Finkelstein, 2012, p. 78). Be to, apžvalgoje buvo rekomenduojama, kad pagrindinės žiniasklaidos organizacijos turėtų dalyvauti bet kokiame reguliavimo modelyje, neatsižvelgiant į platformą, ir jos neturėtų

turėti galimybės atsisakyti. Kaip jau minėta, žiniasklaidos subjektai, kurie nepatenka į tą grupę, kuriems prisijungimas privalomas, numatoma galimybė pasirinkti narystę.

NZLC laikėsi nuomonės, kad yra pateisinama taikyti platų apibrėžimą, apimančią bet kokį leidinį, kuriame siekiama pateikti faktus, informaciją, nes tokie leidiniai atitinka žurnalistinius standartus (*New Zealand Law Commission*, 2011, p. 164). Naujosios Zelandijos teisės komisija nurodo, kad pagal rekomenduojamą žiniasklaidos apibrėžimą, subjektas kad būtų priskirtas žiniasklaidai turi atitikti tris požymius: I) pagrindinis jų leidybos veiklos elementas yra informacijos ir nuomonės generavimas ir (arba) agregavimas; II) platina šią informaciją viešajai auditorijai; III) publikavimas yra reguliarus, o ne atsitiktinis (*New Zealand Law Commission (NZLC)*, 2011, p. 164).

R. Finkelstein ataskaitoje pateikti ribiniai skaičiai ir reikalavimas, kad žiniasklaidos subjektas turėtų reguliariai skelbti informaciją, kad jam būtų taikomas pateiktas reguliavimas, tai tam tikru mastu prieštarauja praktikai kitose jurisdikcijose. Pavyzdžiui, kaip pastebėjo L. Fielden, Danijoje narystė *Presseneavnets* yra privaloma visiems leidėjams, kurie skelbia publikacijas bent du kartus per metus, ir yra savanoriška internetinei žiniasklaidai (Fielden, 2012, p. 24). Be to, šis slenkstinis kriterijus neatitinka žiniasklaidos apibrėžties, kuriuo siekiama šiame darbe įrodyti, kad žiniasklaidos koncepcijoje laikomasi funkcinio, o ne institucinio žiniasklaidos apibrėžimo, dėmesys sutelkiamas į žiniasklaidos subjektų atliekamas funkcijas, o ne į jiems būdingas savybes. Todėl žiniasklaidos laisvė ir su ja susijusios pareigos bei atsakomybė neturi būti išimtinai taikoma institucinei žiniasklaidai, gali būti taikoma bet kuriam apibrėžimą atitinkančiam subjektui. Darbo autorės pasiūlyti požymiai, kurie būtų tinkami šių dienų žiniasklaidai: 1) yra fizinis ar juridinis asmuo; 2) dalyvauja visuomenei svarbios ir reikšmingos informacijos rinkimo procese; 3) turi tikslą skleisti informaciją tam tikrai visuomenės daliai; 4) laikosi taisyklių, reglamentuojančių tyrimų, naujienų rinkimo procesą.

Kaip jau aptarta, vienas iš pagrindinių reikalavimų norint nustatyti, ar subjektas veikia kaip žiniasklaida pagal koncepciją, reikia nustatyti, koks yra šio subjekto indėlis į viešąjį interesą. R. Finkelstein ataskaitoje ir NZLC pateiktose rekomendacijose nurodoma, kad šalia to, jog skelbiama informacija turi būti reikšminga visuomenei taip pat nurodoma, kad informacijos skelbimas turėtų būtų reguliarus. Darbo autorė sutinka su J. Oster teigimu, kad R. Finkelstein ataskaitos atveju atitikti slenksčius (t.y. reguliarus informacijos, tam tikras skaičius lankytojų jų internetiniame leidinyje) yra pernelyg išskirtinis ir netinkamas (Oster, 2013, p. 70). Subjektai gali įvykdyti reikalavimus pagal naująjį žiniasklaidos apibrėžimą ir įnešti vertingą indėlį į viešąją sferą vienkartiniais atvejais arba *ad hoc* pagrindu. Pažymėtina, kad tai gali būti atvejis, kai vertingas indėlis į viešąjį diskursą gali

įdedamas su laiko tarpais ir per skirtingas platformas. Darbo autorė prieina prie išvados, kad asmuo gali veikti kaip žiniasklaidos paslaugų teikėjas ir jam gali būti taikoma teisė į žiniasklaidos laisvę ir pareigos bei atsakomybė, net jei jis skelbia nereguliariai, jei tai, ką skelbia, yra vertinga viešajam diskursui.

Kita NZLC rekomendacija yra ta, kad bet kuris subjektas, norintis prisijungti prie reguliavimo modelio, turi būti pasirengęs laikytis praktikos kodekso, skundų nagrinėjimo proceso ir bet kokių vėlesnių NMSA sprendimų (Fielden, 2012, p. 24).

Iš pateiktų ataskaitų bei rekomendacijų matoma, jog iš piliečių žiniasklaidos atstovų tikimasi, kad jie laikysis numatytų taisyklių, bus atsakingi ir kad jų skelbiama informacija prisidės prie viešojo diskurso. Tai tie patys principai, kurie pateikiami ir šiame darbe.

Nagrinėjant pilietinės žiniasklaidos reguliavimą galima verta išskirti šiuos klausimus. Pirma, piliečiams žurnalistams turėtų būti taikomi tie patys įstatymai ir reglamentai, kaip ir jų instituciniams kolegoms? Antra, ar piliečiams žurnalistams turėtų būti taikomos tokios pačios ar panašios pareigos ir atsakomybės kaip ir institucinei spaudai? Šiame darbe plėtojamas funkcinis žiniasklaidos apibrėžimas, tai lemia, kad atsakymas į šiuos klausimus yra teigiamas. Kadangi, kaip jau aptarėme, jeigu subjektas atitinka šiame darbe keliamus kriterijus priskiriant žiniasklaidai pagal funkcinį apibrėžimą, tada turėtų laikytis tų pačių pareigų ir atsakomybių, nepaisant to, ar jis yra pilietinės žiniasklaidos atstovas ar institucinės spaudos narys. Trečia, kadangi piliečiams žurnalistams turėtų būti taikomi tie patys įstatymai ir reglamentai kaip ir instituciniams žurnalistams, ar įgyvendinant reglamentą reikėtų atsižvelgti į piliečių žurnalistikos pobūdį ir piliečių žurnalistų poreikius? Atsakymas į šį klausimą yra teigiamas, tačiau kad būtų skatinamas dalyvavimas reguliavimo sistemoje, taisyklės turi būti taikomos taip, kad jos būtų prieinamos ir suprantamos piliečiams žurnalistams. Pažymėtina, kad tai nereiškia, kad jiems turėtų būti taikomos kitokios taisyklės nei instituciniams žurnalistams. Tačiau šalia turėtų būti pateiktos gairės dėl taikymo piliečiams žurnalistams, kaip yra padaryta IMPRESS (*The Independent Monitor for the Press*) standartų kodekse. Be to, taikant reguliavimą, turi būti taikomas tam tikras kontekstualizavimas, kad piliečiams žurnalistams būtų lengviau suprasti, ko iš jų tikimasi ir kaip laikytis taisyklių. Taip pat pažymėtina, kad IMPRESS 1.3 kodekso punktas reikalauja, kad „leidėjai visada turi aiškiai atskirti faktus, spėliones ir nuomones“. Panašiai IPSO 1 kodekso IV papunktyje teigiama, kad „turi aiškiai atskirti komentarus, spėliones ir faktus“. Nepaisant to, kad IPSO kodeksas praktikoje bent jau netaikomas piliečiams žurnalistams, galima teigti, kad iš piliečių žurnalistų ne visada galima būtų tikėtis tokio aiškaus atskyrimo tarp nuomonės ir komentaro, spėjimo ar fakto. Kaip NZLC nurodo, kad reikia pripažinti, jog dėl pilietinės žurnalistikos prigimties linijos

tarp šių išraiškos tipų kartais gali būti neryškesnės nei institucinėje spaudoje (Fielden, 2012, p. 27).

Yra nuomonių, kad praplėtus galimybę tapti žiniasklaidos atstovu gali susilpnėti žiniasklaidos vardas, tačiau tokioje dinamiškoje žiniasklaidos aplinkoje, kurioje piliečiai žurnalistai reguliariai kuria vertingą turinį, įdėdami indėlį į viešąją erdvę, o profesionalai žurnalistai, kuriuos samdo institucinės spaudos atstovai, ne visada prisideda prie viešojo intereso, todėl nebėra tikslinga laikytis institucinio požiūrio į žiniasklaidą. NZLC rekomendacijos patvirtina, kad argumentai, kuriuose reikalaujama, kad žiniasklaidos subjektai būtų susiję su institucinės žiniasklaidos nariu ir gautų atlyginimą, ir (arba) būtų įgiję oficialų žurnalistinį išsilavinimą ir mokymą, kad galėtų pasinaudoti žiniasklaidos laisvei priskiriamomis privilegijomis yra pernelyg išskirtiniai ir netinkami šių dienų žiniasklaidai (Fielden, 2012, p. 182). NZLC nuomone, „kai kurie naujosios žiniasklaidos atstovai stipriai ir atsakingai prisideda prie viešojo diskurso, nors ir neturi žurnalistinio išsilavinimo ar patirties. Ir atvirkščiai, kai kurie žurnalistai peržengia ribas taip pat kaip ir tinklaraštininkai (Fielden, 2012, p. 183).

Taigi, iš pateiktų ataskaitų matome, kad siūloma narystė savireguliacinėje sistemoje turėtų būti savanoriška, o tai reiškia, kad žurnalistai galėtų jos atsisakyti. Nepaisant to, teigiama, kad daugelis piliečių žurnalistų iš tikrųjų prisijungtų, įskaitant tuos, kurie pasirinko veikti anonimiškai, nes būtų įtraukti į žiniasklaidos laisvės naudos gavėjus, o tai leistų jiems gauti su naryste susijusias paskatas.

Narystės pobūdis: kelių jurisdikcijų reguliavimo požiūris

Toliau aptariami reguliavimo modeliai Danijoje ir Airijoje, jų pobūdis ir siūlomi (nors ir nepriimti) reguliavimo režimai Australijoje ir Naujoje Zelandijoje. Kaip matysime, kiekvienas modelis siūlo skirtingus metodus bei taisykles. Užuoat bandant į vieną iš šių nusistovėjusių modelių įsprausti naują reguliavimo modelį, pirmenybė teikiama modeliui, jungiančiam skirtingus šių modelių aspektus. Kaip teigia L. Fielden ataskaitoje, „naudingiau matyti spaudos reguliavimo modelius kaip sėdėjimą ant spektro, kuriame skirtingi aspektai susilieja vienas su kitu“, nes „bandymai skirstyti į kategorijas yra ne tokie paprasti“ (Fielden, 2012, p. 24). Taigi, norint suprasti reguliavimą, toliau darbe bus analizuojami kelių skirtingų sistemų privalumai bei trūkumai.

JK spaudai taikomas savanoriškas savireguliacijos režimas, kurį šiuo metu prižiūri dvi reguliavimo institucijos *IPSO* ir *PRP*, patvirtinta *IMPRESS*. Atsižvelgiant į JK reguliavimo sistemos trūkumus, patvirtintas reglamentas ir buvimas patvirtintos reguliavimo institucijos nariu vis tiek yra labai naudingi. Pirma, tai, kad *PRP* yra patvirtintas reguliuotojas, *IMPRESS* yra etikos reguliavimo institucija, kuri savo ruožtu

reguliuotojo narius pažymi kaip etiškus leidėjus. Tai turi galutinį poveikį, nes patvirtintos reguliavimo institucijos nariai išskiriami iš nepatvirtintų reguliavimo institucijos narių.

Europoje Danija laikėsi priešingo požiūrio nei Jungtinė Karalystė. Ji priėmė bendro reguliavimo sistemą, kurią sudaro savireguliacijos elementų ir privalomų reikalavimų derinys, nes *Pressenaevnets*⁴ reguliavime yra numatyta prievartinių galių bausti už taisyklių nesilaikymą (Fielden, 2012, p. 10). Danijos reguliavimo sistema apibūdinama kaip „nepriklausomas viešasis tribunolas, įsteigtas pagal Žiniasklaidos atsakomybės aktą“ (Fielden, 2012, p. 52), pagal kurią jiems suteikiama teisė nustatyti, kas laikoma gera spaudos praktika (dan. *god presseskik*). Įstatymo 34 skirsnyje reikalaujama, kad Danijos spauda laikytųsi standartų, nurodant, kad „žiniasklaida turi atitikti etikos standartus“. Pagal 49 straipsnį turi teisę nagrinėti skundus, pagrįstus jų taisyklėmis, ir įpareigoti laikraščius paskelbti jų sprendimus. 36–40 skyriai leidžia *Pressenaevnets* nurodyti, kad skundo laimėtojams būtų suteikta „teisė atsakyti“, jei netikslios informacijos paskelbimas padaro didelės žalos (Wragg, 2020, p. 58–59). Kaip pastebi L. Fielden, kadangi Danija taiko privalomą reguliavimą, ji *prima facie* neturi skatinti narystės (Fielden, 2012, p. 54). Tačiau Žiniasklaidos atsakomybės įstatymas numato paskatas, skatinančias prisijungti savanoriškai prie sistemos (Fielden, 2012, p. 52). Šios paskatos apima teises, susijusias su žurnalistinių šaltinių apsauga, informacijos rinkimu ir saugojimu atliekant žurnalistinius tyrimus, prieigą prie ribotų teismo bylų, kurios uždaros visuomenei, nepaisant to, kad Danijos sistema pažymėta kaip privaloma, kaip teigia P. Wragg, ji iš tikrųjų reiškia tik „privalomą reguliavimą *ploniausia* jo prasme“ (Wragg, 2020, p.55). *Pressenaevnets* neturi galios įpareigoti savo narius atlyginti žalą skundų pareiškėjams. P. Wragg teigimu, negalima teigti, kad Danijos spauda privalo laikytis taisyklių, nes vienintelė nesilaikymo pasekmė yra pareiga paskelbti nepalankaus sprendimo santrauką. Gali paskelbti sprendimą be komentarų, visas procesas gali būti sumažintas iki tam tikros biurokratijos (Wragg, 2020, p. 55).

Airijos reguliavimo modelis yra tarp Jungtinės Karalystės ir Danijos, nes priėmė sistemą, kuri yra savanoriško reguliavimo pavyzdys su įstatymų numatytomis paskatomis. Pasak L. Fielden, tai sistema, kuri yra atskaitinga pramonei ir parlamentui, bet kartu ir nepriklausoma nuo abiejų (Fielden, 2012, p. 24). Airijos parlamentas pripažįsta Spaudos tarybą ir Spaudos ombudsmeną pagal 2009 m. Šmeižto įstatymo 26 skirsnio 2 dalį, kuri numato, kad teismo procese, kai svarstoma apie tariamai šmeižikiško pareiškimo paskelbimą, teismas, sprenddamas, ar buvo teisinga ir pagrįsta paskelbti atitinkamą

⁴ Regulatorius Danijoje, aktyvi nuoroda <https://www.pressenaevnet.dk/press-ethical-rules/>

pareiškima, atsižvelgia į tokius dalykus, kurie, jo nuomone, yra svarbūs, įskaitant, ar pareiškima periodiniame leidinyje paskelbęs asmuo laikėsi Spaudos tarybos standartų kodekso ir ar laikėsi Spaudos kontrolieriaus bei Spaudos tarybos sprendimų. Narystė Spaudos taryboje yra skatinama dviem pagrindiniais būdais. Pirma, tai leidžia nariui parodyti savo įsipareigojimą laikytis etikos standartų, atskaitingos žurnalistikos. Antra, pagal 26 straipsnio 2 dalį, atsižvelgiama, kiek buvo laikomasi standartų kodekso ir Spaudos tarybos sprendimų. Airijos režimas yra panašus į Jungtinės Karalystės neveikiančią įstatymų sistemą, pagal 2015 m. Nusikaltimų ir teismų įstatymo 40 skirsnį, buvimas *PRP* patvirtintos reguliavimo institucijos nariu reiškia, kad leidėjas yra apsaugotas nuo nepalankaus sprendimo dėl išlaidų, neatsižvelgiant į tai, ar sėkmingai apgintas ieškiny. Tačiau svarbu nepervertinti paskatų narystės, įsitraukiant į savanorišką Airijos reguliavimą. P. Wragg teigimu, paskata yra gana silpna, nes turi įtakos tik siaurai sričiai, taikoma tik skundams dėl šmeižto, o šiame kontekste jos taikymas sumažintas iki kvalifikuotų asmenų gynybos (Wragg, 2020, p. 58). Vadinasi, teisės aktų laikymasis yra svarbus tik tada, kai atsakovas ginasi remdamasis tuo, kad šmeižikiškas pareiškimas yra „teisingai ir pagrįstai paskelbtas viešojo intereso klausimu“. Net ir tuo atveju, kai paskata vykdoma tokiu ribotu būdu, remiantis 2009 m. įstatymo 26 straipsnio 2 dalimi, geras atitikties rodiklis yra tik vienas iš dešimties veiksnių, į kuriuos teismas gali atsižvelgti priimdamas sprendimą (Wragg, 2020, p. 58). Taigi, ši paskata nėra tokia svari, kuri paskatintų prisijungti prie reguliavimo. P. Wragg teigimu, Airijos leidėjų narių skaičių sumažintų „paskatos tikrovė“ (Wragg, 2020, p. 58).

Australijoje konvergencijos apžvalga (*Convergence Review Final Report*, 2012) pasiūlė panašų režimą kaip ir Danijoje. Australijos konvergencinėje apžvalgoje pasiūlyta įsteigti pramonės vadovaujamą savarankišką reguliavimo instituciją, nepriklausomą nuo Vyriausybės, kuri apimtų spausdintinę, internetinę, televizijos ir radijo platformas (*Convergence Review Final Report*, 2012). R. Finkelstein ataskaitoje taip pat rekomenduojama *NMC* institucija, kuri taip pat pakeistų Australijos spaudos tarybą (*APC*) ir taikytų iš esmės vienodas taisykles visiems informacijos rengėjams, neatsižvelgiant į platformą (Finkelstein, 2012, p. 8). Tačiau, skirtingai nei Konvergencijos apžvalgoje, R. Finkelstein ataskaitos *NMC* rekomenduojama institucija būtų visiškai įstatymų nustatytas ir reguliuojamas subjektas (*Convergence Review 49*, 2012, p. 287). Pasak T. Flew ir A. Swift (*Flew and Swift*, 2017, p. 190), ši siūloma reguliavimo institucija *NMC* nebūtų „nei Vyriausybės reguliavimo institucija, nei savarankiška institucija, o veikia mišrus bendro reguliavimo mechanizmas, o tai reiškia, kad jis nustatytų taisykles, o dalyvavimas būtų privalomas“.

3.2. Reguliavimo modelis

Pasitelkus ankstesnių skyrių analizę ir šią trumpą skirtingų reguliavimo modelių apžvalgą, galima išskirti geriausius požymius iš visų modelių ir juos pritaikyti naujam reguliavimo modeliui. Taigi, pasitelkus NZLC, L. Fielden ir kitas šiame skyriuje nagrinėtas apžvalgas, galima pastebėti, kad geriausiai veiktų tas modelis, kuris būtų patvirtintas savireguliacijos ir paremtas savanorišku subjektų prisijungimu, kartu su patraukliomis paskatomis, ir su prievartinėmis galiomis, taip būtų galima pasiekti tinkamą pusiausvyrą tarp visuomenės apsaugos, žiniasklaidos laisvės apsaugos ir viešosios sferos apsaugos. Nors narystė būtų savanoriška, teisės aktai suteiktų įstatyme numatytas paskatas nariams. Reguliavimą prižiūrėtų patvirtintas reguliatorius, kuris suprastų piliečių žurnalistikos pobūdį ir atsižvelgtų į piliečių žurnalistų poreikius. Kad dalyviai norėtų prisijungti prie reguliavimo sistemos, kuri, kaip jau aptarėme, turėtų būti savanoriška, reikia suteikti paskatą. Panašiai kaip Danijos reguliavimo sistemoje, paskatos būtų taikomos prieigai prie teismo bylų, galimybei dalyvauti teismo procesuose, kurie kitu atveju būna uždari visuomenei. Galiausiai sistemoje būtų įtraukta nuostata, panaši į 2009 m. Airijos šmeižto įstatymo 26 skirsnio 2 dalies. Tačiau, skirtingai nei ribota 26 skirsnio 2 dalies taikymo sritis, įstatymo nuostata reguliavimo modelyje būtų praplėsta.

Reglamentavimo poreikis kyla iš to, kad nebūtų padaryta žala visuomenei. Savanoriškas prisijungimas prie reguliavimo ir paskatų suteikimas gali veikti prevenciškai apsaugant nuo potencialios žalos, kuri gali kilti dėl netinkamai vykdomų žurnalistikos funkcijų. Šios neįstatyminės paskatos ar paslaugos gali apimti:

1. F. Dame *Cairncross Review* rekomendavo įkurti vyriausybės inovacijų fondą, kad būtų sukurti nauji metodai ir priemonės, skirtos gerinti visuomenei svarbių naujienų teikimą (Dame, 2019, p. 90). Taip pat rekomenduojamų naujų mokesčių lengvatų formų įvedimas, įskaitant nulinio PVM tarifo taikymą skaitmeniniams laikraščiams ir žurnalams ir kitiems leidiniams (Dame, 2019, p. 97–102). Remiantis NZLC ataskaita, NMSA nariai gali gauti viešąjį finansavimą leidiniams ir programoms, atitinkančioms naujienų apibrėžimą, ir besilaikantiems NMSA kodekso (*New Zealand Law Commission*, 2011, p. 181).

2. Ginčų tarpininkavimo paslauga būtų prieinama skundų pateikėjams ir reguliavimo nariams, kad būtų skatinamas ekonomiškai ir efektyvus bylų sprendimas.

3. Nariai galėtų naudotis siūlomais seminarais, konsultacijomis teisiniais klausimais, taip pat konsultacijos kurios padėtų plėtoti žurnalistinę praktiką, pagalba kreipiantis dėl finansavimom, pagalba padedant suprasti taisykles, kurias jiems reikia laikytis kodeksą, ir pavyzdžiui, suteikti jiems žinių, kad būtų išvengta konfliktų (Gibbons, 2016, p. 4). Ši

paskata taip pat padėtų jiems laikytis taisyklių, kad jų publikacijos neperžengtų šmeižto ribos, taip pat laikytis ir duomenų apsaugos pagal BDAR. Paskata būtų ypač patraukli piliečiams žurnalistams, kurie neturi galimybės patekti pas teisininkus dėl iškilusių problemų darbinėje srityje. Nors ir nevisapusiška gynyba, tačiau suteikta galimybė gauti mokymus ir konsultacijas greičiausiai sumažintų narių atsakomybės riziką. Paskatos ir prisijungimas prie sistemos rodo visuomenei, kad piliečiai žurnalistai deda visas pastangas, kad dirbtų profesionaliai ir vadovaudamiesi teisės aktais, o tai darydami bando apsisaugoti nuo nereikalingos bylinėjimosi rizikos.

4. Savo ataskaitoje NZLC pripažino, kad priklausymas reguliavimo institucijai (jos atveju NMSA) būtų atsakomybės ženklas, todėl suteiktą reputacijos pranašumą tiems, kurie yra sistemos dalis. Narystė šioje reguliavimo sistemoje suteiktą reputacijos pranašumą (*New Zealand Law Commission (NZLC), 2011, p. 181*). Tai parodytų pasauliui, kad reguliavimo sistemos nariai priklauso žiniasklaidos grupei, kuri vertina atsakingą žurnalistiką ir todėl jie taip pat įsipareigoja dirbti atsakingai. Narystė sistemoje parodytų, kad jie laikysis nustatytų profesinio elgesio standartų ir diskurso normų, taip pat, patvirtintų kad jie yra pasirengę atsakyti už savo veiksmus. Svarbu ir tai, kad su anoniminių žiniasklaidos subjektais galima deklaruoti savo narystę ir be jų vardo paviešinimo.

5. Privilegijos ne iš teisinės pusės galėtų būti lengvatinė prieiga, pavyzdžiui, kvietimai dalyvauti viešųjų ir privačių agentūrų žiniasklaidos konferencijose, kvietimai į susirinkimus; prieiga prie policijos ir greitosios pagalbos tarnybų informacinių pranešimų. Kaip ataskaitoje teigia NZLC, *politikai ir kiti įtakingi visuomenės subjektai dažnai nustato, kurios žiniasklaidos priemonės turės prieigą prie jų. Dauguma asmenų ir organizacijų nori bendrauti su atsakinga žiniasklaida, kuria labiau pasitikima (New Zealand Law Commission (NZLC), 2011, p. 181)*. Savanoriškas prisijungimas prie reguliavimo sistemos kaip tik ir parodo narių patikimumą.

6. Dalis piliečių žurnalistų pasirenka veikti anonimiškai arba pasirašant slapyvardžiu. Siekiant paskatinti šiuos dalyvius prisijungti prie reguliavimo sistemos, reikia užtikrinti, kad jie galėtų toliau skelbti naujienas ir kad būtų apsaugotas jų anonimiškumas ir pseudonimiškumas tol, kol jie laikysis reguliavime nustatytų taisyklių. Ši apsauga pasireiškia įvairiais būdais. Pavyzdžiui, šie žiniasklaidos subjektai nebūtų įvardijami reguliavimo institucijos svetainėje ir korespondencijose, informaciniuose pranešimuose ir t. t. Tik kraštutiniais atvejais, pavyzdžiui, pažeidus kodeksą, prilygstantį nusikalstamai veikai, būtų atskleista tapatybė. Tai reiškia, kad ir anoniminiai piliečiai žurnalistai gali prisijungti prie reguliavimo ir pasinaudoti jos paskatomis, žinodami, kad jų tapatybė yra

apsaugota. Taip pat svarbu, kad ir auditorija žinos, jog šie subjektai yra prisijungę prie reguliavimo. O tai reiškia jų išsipareigojimą užsiimti atsakinga žurnalistika.

Aptarėme, kokios gali būti siūlomos paskatos už prisijungimą prie reguliavimo. Taip pat svarbu, kad reguliavimo taisyklių būtų laikomasi. Todėl svarbu, kad reguliavimo sistemą prižiūrinti reguliavimo institucija turėtų teisę skirti nariams sankcijas už taisyklių pažeidimus. Iš nagrinėtų rekomendacijų bei P. Coe siūlomų sankcijų darbo autorės šie reikalavimai būtų tinkamiausi: I) paskelbti neigiamą sprendimą atitinkamame leidinyje, o reguliavimo institucija turi teisę nustatyti jo svarbą ir vietą (įskaitant paskelbimą interneto svetainėje ir laikotarpį); II) įpareigoti pašalinti nurodytą medžiagą iš svetainės; III) ištaisyti netinkamą informaciją; IV) suteikti asmeniui teisę atsakyti; V) paskelbti atsiprašymą, o reguliavimo institucija turi teisę nurodyti jo poziciją, paskelbimo laikotarpį (Coe, 2021, p. 293).

Taip pat galėtų būti kiti įgaliojimai, kad išimtiniais atvejais reguliavimo institucija turėtų teisę sustabdyti arba nutraukti nario narystę. Jau išskyrėme, kad vienas iš didžiausių prisijungimo prie reguliavimo plusų yra reputacijos pranašumas prieš kitus pilietinės žiniasklaidos atstovus. Narystės sustabdymo arba nutraukimo tikslus galima įvardyti šiuos: pirma, rimtas pažeidimas sumažintų reputaciją, todėl gali prireikti sustabdyti arba nutraukti veiklą siekiant apsaugoti reguliavimo institucijos ir kitų jos narių reputaciją; antra, tikėtina, kad patys piliečiai žurnalistai palaikytų šią iniciatyvą, nes jiems vienas iš svarbiausių plusų prisijungiant prie reguliavimo yra patvirtinimas, kad jie yra už atsakingą žurnalistiką.

Sustabdymas ar nutraukimas nereikštų, kad subjektas būtų išstumtas iš rinkos arba iš jo būtų reikalaujama nutraukti savo veiklą. Jis ir toliau galėtų tęsti savo veiklą, tačiau nebegalėtų pasinaudoti privilegijomis, kurias suteikia narystė. Sustabdymas arba nutraukimas taip pat turėtų būti proporcingas pažeidimui. Racionali priemonė leistiniems tikslams pasiekti negali neteisėtai varžyti fundamentalių žmogaus teisių. Turi būti atsižvelgta į tai, ar priemonė tinkama tikslams pasiekti; ar jokiais švelnesnėmis priemonėmis nepavyktų pasiekti norimų tikslų; ar žala taikant priemonę turi būti mažesnė nei nauda, kurią, pritaikius ribojimą, gauna asmuo. Numatyta, kad pažeidėjas po tam tikro laikotarpio galėtų siekti, kad narystė būtų atkurta. Tikėtina, kad sprendimas nutraukti ar sustabdyti narystę bus peržiūrėtas teisme (*New Zealand Law Commission (NZLC)*, 2011, p. 181).

Kaip jau anksčiau minėta, kraštutiniais atvejais reguliavimo institucija turėtų teisę atskleisti anoniminių ir pseudoniminių narių tapatybę, tai gali įvykti, pavyzdžiui, nusikaltimo atveju. Sprendžiant dėl pašalinimo ar sustabdymo narystės, turi būti atsižvelgiama į proporcingumo principą taikant šią sankciją. Kaip aprašyta pirmiau, kalbant

apie nutraukimą ir sustabdymą, tai padėtų apsaugoti reguliavimo institucijos reputaciją, taip pat ir anoniminių narių, kurie laikosi standartų kodekso, nors ir anonimiškai arba pseudonimiškai. Tačiau pripažįstama, kad priešingai nei sustabdžius narystę, atskleidus nario tapatybę kelio atgal nėra. Todėl reikia apibrėžti gairėse, kada tapatybė bus atskleidžiama, tai, pavyzdžiui, galėtų būti elgesys, dėl kurio buvo pradėtas sėkmingas baudžiamasis persekiojimas.

Taip pat svarbu atsižvelgti ir į subjektus, kurie nepriklauso reguliavimui. Pripažįstama, kad kai kurie žiniasklaidos subjektai nepateks į reguliavimo jurisdikciją. Tai tie subjektai, kurie neatitiks reguliavimo institucijos nustatytų kriterijų arba tie, kurie nuspręs neprisijungti. Verta paminėti, kad šiems subjektams ir toliau taikomi civiliniai ir baudžiamieji įstatymai, taip pat suteikiamos privilegijos. Pavyzdžiui, pagal EŽTK 10 straipsnio 1 dalį suteikiama teisė į saviraiškos laisvę, kuria gali naudotis visi, neatsižvelgiant į tai, ar jie yra žiniasklaidos priemonės. Ši reguliavimo sistema netrukdytų pagrindinėms piliečių ar žiniasklaidos atstovų, nepriklausančių sistemai, žodžio laisvei, teisėms ir nenustatytų nereikalingų suvaržymų. Atvirksčiai, tai suteiktų aiškumo tiems žiniasklaidos subjektams, kurie nori būti laikomi žiniasklaidos atstovais ir todėl pasirenka laikytis profesinio elgesio standartų ir diskurso normų, būdingų žiniasklaidos veiklai.

Išanalizavę ataskaitas ir pasirinkę iš jų gerąsias praktikas, matome, kad reguliavimo sistema nepažeistų teisės į saviraiškos laisvę ir teisės į žiniasklaidos laisvę, o kaip tik suteiktų kontūrus. Iš pateiktų apžvalgų galima pastebėti, kad geriausiai reguliavimo sistema veiktų, jei būtų nustatyta savireguliacija paremta savanorišku subjektų prisijungimu su patraukliomis paskatomis ir kartu su prievartinėmis galiomis, taip būtų galima pasiekti tinkamą pusiausvyrą tarp visuomenės apsaugos, žiniasklaidos laisvės apsaugos ir viešosios sferos apsaugos. Už narystės taisyklių laikymąsi nariams būtų numatytos paskatos. Reguliavimo sistemą prižiūrėtų patvirtintas reguliatorius, kuris parodytų, jog supranta piliečių žurnalistikos pobūdį, ir atsižvelgtų į piliečių žurnalistų poreikius. Narystė sistemoje parodo, kad jie laikysis nustatytų profesinio elgesio standartų ir diskurso normų, taip pat patvirtina, kad jie yra pasirengę atsakyti už savo veiksmus, taip pat prisijungimas prie reguliavimo reikštų jų įsipareigojimą atsakingai žurnalistikai. Anoniminiai piliečiai žurnalistai taip pat gali prisijungti prie reguliavimo sistemos ir pasinaudoti jos paskatomis žinodami, kad jų tapatybė yra apsaugota ir tik kraštutiniais atvejais, pavyzdžiui, pažeidus kodeksą, prilygstantį nusikalstamai veikai, būtų atskleista jų tapatybė.

Taip pat svarbu, kad subjektas, kuris atitinka šiame darbe numatytus kriterijus, keliamus priskiriant žiniasklaidai pagal funkcinį apibrėžimą, turėtų laikytis tų pačių pareigų ir atsakomybių, nepaisant to, ar jis yra pilietis žurnalistas, ar institucinės spaudos narys.

Svarbu, kad reguliavimo sistemoje, taisyklės turi būti taikomos taip, kad jos būtų prieinamos ir suprantamos piliečiams žurnalistams. Pažymėtina, kad tai nereiškia, kad jiems turėtų būti taikomos kitokios taisyklės nei instituciniams žurnalistams, tačiau šalia turėtų būti pateiktos gairės dėl taisyklių taikymo piliečiams žurnalistams.

Išvados ir pasiūlymai

1. Žiniasklaidos rinka pasikeitė, o kartu atsirado naujas terminas *pilietinė žiniasklaida*. Ištyrus teisinę literatūrą nustatyta, kad nėra vieno apibrėžimo pilietinei žiniasklaidai apibrėžti. Tačiau vyraujantis apibrėžimas – vartotojų, neturinčių žurnalistinio išsilavinimo ar nedirbančių žiniasklaidos priemonėse, kuriamas žurnalistinis turinys internete, apimantis tokias praktikas kaip tinklaraščių rašymas, nuotraukų ir vaizdų įrašų ar liudininkų komentarų apie įvykius dalijimasis socialiniuose tinkluose. Pabrėžtina, kad pilietinė žurnalistika nagrinėja įvykius, kurie yra aktualūs viešajame, o ne asmeniniame kontekste, o turinys svarbus demokratiniam valdymui.
2. Šio darbo autorė, pasitelkusi pirmiau nagrinėtą teisinę literatūrą bei teismo jurisprudenciją, siūlo tokius žiniasklaidos paslaugų teikėjo požymius: 1) fizinis arba juridinis asmuo; 2) dalyvaujantis visuomenei rūpimos, svarbios ir reikšmingos informacijos rinkimo procese; 3) su ketinimu ir tikslu skleisti šią informaciją daliai visuomenės; 4) laikosi objektyvių standartų, kurie reglamentuoja tyrimų, naujienų rinkimo procesą.
3. Pilietinės žiniasklaidos atstovai, kurie laikosi elgesio standartų bei prisideda prie viešąjį interesą dominančių temų sklaidos ir (arba) veikia kaip demokratijos sargas, turi įgyti teisę ne tik į saviraiškos laisvę, bet taip pat ir žiniasklaidos laisvės apsaugą ir jos teikiamas privilegijas, kurios įprastai suteikiamos tik institucinei žiniasklaidai. Svarbu dėmesį kreipti ne į formaliuosius tokių informavimo priemonių požymius, o į jų realiai vykdomas funkcijas. Taigi, žiniasklaidos laisvė neturėtų būti vien institucinė privilegija – ji galėtų būti taikoma bet kuriam žiniasklaidos paslaugų teikėjo apibrėžimą atitinkančiam subjektui skleidžiančiam informaciją, kuri prisideda prie viešojo intereso.
4. Iš darbe atliktos analizės matomas poreikis reguliuoti pilietinę žiniasklaidą, nes teisės į žiniasklaidos apsaugą yra svarbi žodžio laisvės ir demokratijos dalis. Stiprus visuomenės interesas yra užtikrinti, kad būtų kuo didesnė balsų įvairovė. Piliečių žurnalistų teikiama informacija dažnai pasinaudoja ir institucinės žiniasklaidos, tai rodo pasitikėjimą pilietine žiniasklaida, tačiau gali iškilti ir melagingų naujienų, todėl vardan geros ir tradicinės žiniasklaidos atstovų reputacijos turėtų veikti reguliavimo sistema, kurioje leidėjai atsiskaitytų už savo įgaliojimų vykdymą. Reguliavimas padėtų ne tik užtikrinti, kad leidėjai vykdytų savo pareigas, tačiau ir turėtų įsipareigojimus etiškai žiniasklaidai, o tai padėtų suvaldyti klaidingą informacijos srautą, kurį gali paskelbti piliečiai žurnalistai. Skleidžiantiems informaciją, kuri vertinga viešajam diskursui ir kuri turi demokratinę reikšmę, reikėtų kitokio reguliavimo požiūrio, nes tai svarbu sveikai demokratijai.

5. Siūlomas reguliavimo modelis piliečiams žurnalistams paremtas savanorišku prisijungimu. Reguliavimo sistemą prižiūrėtų patvirtintas reguliatorius, kuris parodytų, jog supranta piliečių žurnalistikos pobūdį, ir atsižvelgtų į piliečių žurnalistų poreikius. Už narystės taisyklių laikymąsi nariams būtų numatytos paskatos. Narystė reguliavimo sistemoje parodytų, kad piliečiai žurnalistai įsipareigoja laikytis nustatytų profesinio elgesio standartų ir diskurso normų, prisijungimas prie reguliavimo reikštų jų įsipareigojimą atsakingai žurnalistikai. Vienas iš didžiausių prisijungimo prie reguliavimo plusų yra reputacijos pranašumas prieš kitus pilietinės žiniasklaidos atstovus.

Literatūros sąrašas

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2380.
2. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 71-1706.

Tarptautinės teisės aktai:

3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. Nr. 40-987.
4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. Nr. 77-3288.
5. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. Nr. 68-2497.

Europos Sąjungos teisės aktai:

6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OJ C 2000, 364/01, 18/12/2000.

Specialioji literatūra:

7. ALTHAUS S. L., and TEWKSBURY D., *Patterns of Internet and Traditional News Media Use in a Networked Community*, *Political Communication*, 17:1, p. 21–45, 2000.

8. BAKER C. E., *Media, Markets and Democracy*, Cambridge University Pres, 2004. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=bCYvXzjh2uoC&oi=fnd&pg=PP1&dq=Baker+C.+E.,+Media,+Markets+and+Democracy,&ots=a1oASuWnJ1&sig=bxTyTsQMB_Iw8f0qF9GsTzW0j_w&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

9. BARENDT E., *Inaugural Lecture - Press and Broadcasting Freedom: Does Anyone have any rights to Free Speech?*, 1991. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/clp/article-abstract/44/1/63/339468?redirectedFrom=fulltext>

10. BARDICI, M. V., *A Discourse analysis of the media representation of social media for social change: The case of Egyptian revolution and Political Change*. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.coursehero.com/file/135264625/FULLTEXT01-1pdf/>

11. BARAN S. and DAVIS D., *Mass Communication Theory: Foundations, Ferment and Future*, Wadsworth, 2014. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

<https://handoutset.com/wp-content/uploads/2022/06/Mass-Communication-Theory-Foundations-Ferment-and-Future-Stanley-J.-Baran-Dennis-K.-Davis.pdf>

12. BERNAL P., *The Internet, Warts and All. Free Speech, Privacy and Truth*”, Cambridge University Press, 2018). [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/345346517_The_Internet_warts_and_all_Free_speech_privacy_and_truth_by_Paul_Bernal_Cambridge_University_Press_Cambridge_2018_290_pp_8500_Hardback_ISBN_9781108422215
13. BOWMAN, S. and WILLIS, C, *We Media: How audiences are shaping the future of news and information*, Reston, VA: The Media Center at the American Press Institute. 2003.
14. BROWN J. S., *The Social Life of Information*, 2000.
15. BRUNS A., *Gatewatching and News Curation*, Peter Lang Publishing, Niujorkas, 2018.
16. *Cambridge Dictionary*. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/citizen-journalist>
17. CARTER J. A., MAHER S., and NEUMAN P. R., *Greenbirds: Measuring Importance and Influence in Syrian Foreign Fighter Networks*, The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://icsr.info/wp-content/uploads/2014/04/ICSR-Report-Greenbirds-Measuring-Importance-and-Influence-in-Syrian-Foreign-Fighter-Networks.pdf>.
18. CHIH-HSIN S. G., TUNG HANS H. and WU WEN-CHIN, *Citizen Journalism and Credibility of Authoritarian Government in Risk Communication Regarding the 2020 COVID-19 Outbreak: A Survey Experiment*, New York University Abu Dhabi, Saadiyat Island P.O Box 129188, Abu Dabis, UAE, 2020.
19. CURRAN J., *Mass Media and Democracy: A Reappraisal*, Mass Media and Society, 1991.
20. COE P., *Media Freedom in the Age of Citizen Journalism*, Edward Elgar Publishing, 2021 m. gruodžio 10 d.
21. DAME F. *The Cairncross Review: A Sustainable Future of Journalism*. Media and Sport, 2019 m. vasario 12 d.
22. DICJK J., *The Culture of Connectivity*, Oxford university Press, 2013. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://pdfcoffee.com/jose-van-dijk-the-culture-of-connectivity-a-critical-history-of-social-media-oxford-university-press-2013-pdf-free.html>

23. DUMISANI M., *Citizen Journalism and the Parallel Market of Information in Zimbabwe's, 2008 Election*. *Journalism Studies* 10 (4): 551–567. [10.1080/14616700902797291](https://doi.org/10.1080/14616700902797291).
24. EGGERS, D. *The Circle*, Penguin, 2013.
25. FLEW T. and Swift A. *Media Economics*, 2017.
26. FOGEL J. and PATINO B., *La condition numérique*, 2007.
27. FREEDEN, M., *Liberalism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2015.
28. GIBBONS T., *Conceptions of the Press and the Functions of Regulation*, 2016. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*.
29. GILLMOR D., *We the Media: Grassroots Journalism By the People, For the People*, O'Reilly Media, 2004.
30. GOODE L., *Social News, Citizen Journalism, News*, 2009. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/240701358_Social_news_citizen_journalism_and_democracy
31. GOLDINGO P. and MURDOCK G., *Political economy and media production: a reply to Dwyer*, 2000. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0163443716655094>
32. HOCKING, W. E. *Freedom of the Press: A Framework of Principle*, University of Chicago Press, 1947.
33. YEOJIN K. and LOWREY W., *Who are Citizen Journalists in the Social Media Environment?*, *Digital Journalism*, 2015. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/271626268_Who_are_Citizen_Journalists_in_the_Social_Media_Environment
34. KAUFHOLD K., VALENZUELA S., and GIL DE ZÚÑIGA H., *Citizen Journalism and Democracy: How User-Generated News Use Relates to Political Knowledge and Participation*, *Journalism & Mass Communication Quarterly – Journalism Mass Commun* 2010.
35. KLAR E. and BEDAT A., *With the Treat of Fake News, Will Social Media Platforms Become like Media Companies and Forsake Legal Protections?*, 2016. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://blog.klarislaw.com/with-the-threat-of-fake-news-will-social-media-platforms-become-more-media-companies-and-foresake-a00be4e14f21>

36. KOVACH B. ROSENSTLEL T. *The Elements of Journalism*. New York Crown Publishers, 2011.
37. MACDUFFEE METZGER, M., & TUCKER, J.. *Social Media and EuroMaidan: A Review Essay*. *Slavic Review*, 76(1).
38. MERILL J. C., *The Imperative of Freedom: A Philosophy of Journalistic Autonomy*, Freedom House, 1990.
39. MEŠKAUSKAITĖ L. *Žiniasklaidos teisė*. Monografija. Vilnius, 2018.
40. MONROY-HERNÁNDEZ, ANDRÉS, EMRE KICIMAN, MUNMUN DE CHOUDHURY and SCOTT COUNTS, *The New War Correspondents: The Rise of Civic Media Curation in Urban Warfare*, In *Proceedings of the 2013 Conference on Computer Supported Cooperative Work*, p. 1443–1452.10.1145/2441776.
41. MORTENSEN, *Citizen Journalism. A retrospective on what we know, an agenda for what we don't, 2011*. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą:
https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21670811.2014.1002513?casa_token=gkAxIUkFqn8AAAAA%3ADy6rvhJ17hzC5RpAW8ul57XrvGkToHygUtvijGebLCGzDZgVg28QpPfDPGcyHOjYd1pq9wrf5WCP
42. MILADI N., *Social Media and Social Change*, Digest Of the Middle East, (2016) 25(1) [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:
https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/dome.12082?casa_token=CDBpgejQyUwAAAAA%3AUJLWz7Aq3wbdG2b-ODNOGWkbF_pokARR4p2IbRIArgoyBCw3xd8YoNS-irWP4ARECNcgFGcWLk2M1Q
43. NAUSSBAUM M., *The Offensive Internet*, Harvard University Press, 2010.
44. NEMES I., *Regulating Hate Speech in Cyberspace: Issues of Desirability and Efficacy*, 2010 liepos 14, Information & Communications Technology Law. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:
<https://doi.org/10.1080/1360083022000031902>
45. NEVINSKAITĖ L., *Šiuolaikinės Medijos ir Masinės Komunikacijos Teorijos*. Vilnius, 2011, p. 60. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą:
http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_Nevinskaite_si_uolaikines_medijos.pdf
46. OSTER J., *Theory and Doctrine of Media Freedom as a Legal concept*, 2013, 5(1) Journal of Media Law p. 70. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

https://www.researchgate.net/publication/263233447_Theory_and_Doctrine_of_'Media_Freedom'_as_a_Legal_Concept

47. PEČIULIS Ž., *Žiniasklaida ir žurnalistika daugiaterpės raiškos eroje*. Informacijos mokslai. Vilniaus Universitetas, Vilnius, 2009. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/IM/article/view/3207/2326>

48. PICKARD V., *Whether the Gians Should be slain or Persuaded to be Good: Revisiting the Hutchins Commission and the Role of Media in a Democratic Society*, (2010)27 Critical Studies in Media Communication. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/4293130/Whether_the_Giants_Should_Be_Slain_or_Persuaded_to_Be_Good_Revisiting_the_Hutchins_Commission_and_the_Role_of_Media_in_a_Democratic_Society

49. POST R., *The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and Hustler Magazine v Falwell*, 1990, Harvard Law Review. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/1392/The_Constitutional_Concept_of_Public_Discourse_Outrageous_Opinion_Democratic_Deliberation.pdf;jsessionid=2F685D80608662319D360713EA3A50ED?sequence=2

50. REPNIKOVA M., *Media Oversight in Non-Democratic Regimes: The Perspectives of Officials and Journalists in China*, CARGC Papers 5, 2015.

51. SIEBERT F., PETERSON T. and SCHRAM W., *Four Theories of the Press The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*, University of Illinois Press, 1984.

52. SINGER P W and EMERSON T. B. *LIKEWAR: The Weaponization of Social Media*, Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt, 2018.

53. TILLEY E.H. and COKLEY J., *Deconstructing the discourse of and why it matters*, Pacific Journalism Review 14 (1). Pacific Media Centre, School of Communication Studies, Auckland University of Technology, Aotearoa, New Zealand. 2008. [Interaktyvus, žiūrėta balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą:

https://www.researchgate.net/publication/43509112_Deconstructing_the_discourse_of_citizen_journalism_Who_says_what_and_why_it_matters

54. WEINBERG J. *Broadcasting and Speech*, 1993(81), California law review. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

https://www.academia.edu/83569947/Broadcasting_and_Speech?f_r=219732

55. WILLIAMS B. *Truth and truthness*, Princeton University Press, 2002, p. 212.
[Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

https://www.academia.edu/7460213/Bernard_Williams_Truth_and_Truthfulness_A_n_Essay_in_Genealogy

56. WRAGG P., *A Free Regulating and Press, Defending Coercive Independent Press Regulation*, Hart Publishing, 2020.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

57. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. vasario 14 d. prejudicinis sprendimas byloje *Sergejs Buivids v Datu valsts inspekcija C-345/17*.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

58. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens v Austria*, paraiškos Nr. 9815/82.

59. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 m. lapkričio 20 d. sprendimas *Markt Intern verlag and klaus beerma v Germany*, paraiškos Nr.10572/83.

60. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Jersild v Danija*, paraiškos Nr. 15890/89.

61. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas *Bergens v Norway*, paraiškos Nr. 26132/95.

62. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. rugsėjo 24 d. sprendimas *Von Hannover v Germany*, paraiškos Nr. 59320/00.

63. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. birželio 4 d. sprendimas *Filatenko v Russia*, paraiškos Nr. 73219/01.

64. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. vasario 15 d. sprendimas *Steel and Morris v United Kingdom*, paraiškos Nr. 68416/01.

65. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. spalio 22 d. sprendimas *Lindon, Otchakovsky_Laurens and July v France*, paraiškos Nr. 21279/02.

66. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. spalio 2 d. sprendimas *Leroy v France*, paraiškos Nr. 36109/03.

67. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas *Fatullayev v Azerbaijan*, paraiškos Nr. 40984/04.

68. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gegužės 10 d. sprendimas *Mosley v United Kingdom*, paraiškos Nr. 48009/08.

69. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. birželio 28 d. sprendimas *Novaya Gazeta and Borodyanskiy v Russia*, paraiškos Nr. 14087/08.

70. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. spalio 10 d. sprendimas *Ricci v Italy*, paraiškos Nr. 30210/06.

71. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. sausio 14 d. sprendimas *Ruusuunen v Finland*, paraiškos Nr. 73579/10.

72. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 10 d. sprendimas *Hachette Filipacchi Associates v France*, paraiškos Nr. 12268/03.

73. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. lapkričio 14 d. sprendimas *Gutierrez Suarez v Spain*, paraiškos Nr. 16023/07.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika:

74. JAV Aukščiausiasis Teismas. *Metromedia, Inc. v. City of San Diego*, 453 U.S. 490.

Jungtinės Karalystės teismų praktika:

75. Court House of Lords, *Campbell v. Mirror Group Newspapers Ltd* 2004, 2 *all er* 995.

76. England and Wales High Court, *The Author of a Blog v Times Newspapers LTD*, 2009 June

77. England and Wales High Court, *The Law Society and others v. Kordowski*, 2011 December 7, EMLR 2.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

78. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. balandžio 20 d. nutartis administracinėje byloje L. U. v. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija Nr. A-444-70/2009.

Naujosios Zelandijos teismų praktika:

79. Naujosios Zelandijos aukštesnysis teismas 2014 m. gruodžio 19 d. sprendimas *Slater v Blomfield*.

Kita praktinė medžiaga:

80. BBC gairės. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/editorialguidelines/guidelines>

81. Convergence Review. *Convergence Review Final Report*, Canberra: Department of Broadband, Communications and the Digital Economy, 2012. Nuoroda aktyvi <https://apo.org.au/node/29219>

82. FIELDEN L., *Regulating the Press A Comparative Study of International Press Councils*, 2012 m. balandžio mėn., United Kingdom. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.canberra.edu.au/research/faculty-research-centres/nmrc/research/report-of-the-independent-inquiry-into-the-media>

83. FINKELSTEIN R., Report, Report of the Independent inquiry into the media and media regulation, 2012 m. vasario 28 d. Prieiga per internetą:

<https://www.canberra.edu.au/research/faculty-research-centres/nmrc/research/report-of-the-independent-inquiry-into-the-media>

84. Hačinsio (Hutchins) komisija. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED139017.pdf>

85. IMPRESS reguliuotojas. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.impress.press/standards/impress-standards-code/our-standards-code/>

86. Naujosios Zelandijos teisės komisija (NZLC), *The news media meets new media, rights responsibilities and regulation in the digital age*, December 2011. [Interaktyvus. Žiūrėta balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.lawcom.govt.nz/sites/default/files/projectAvailableFormats/NZLC%20IP27.pdf>

87. Regulatorius Danijoje. [Interaktyvus. Žiūrėta per internetą balandžio 7 d.] Prieiga per internetą: <https://www.pressnaevnet.dk/press-ethical-rules/>

Santrauka

Žiniasklaidos paslaugų teikėjas: teoriniai ir praktiniai aspektai

Šiame magistro darbe analizuojama pilietinės žiniasklaidos samprata. Siekiama pateikti funkcini, pagrįstą socialinės atsakomybės teorijos vertybėmis žiniasklaidos apibrėžimą. Analizuojamos priežastys, kurios lėmė pilietinės žiniasklaidos sėkmę. Taip pat pateikiami pilietinės žiniasklaidos trūkumai bei privalumai. Darbe laikomasi pozicijos, kad nustatant, ar subjektas priskiriamas žiniasklaidai, svarbus jo indėlis į viešąjį interesą, todėl trumpai apžvelgiama viešojo intereso sąvoka ir tai, kaip žurnalistams nustatyti, ar skelbiama viešąjį interesą atitinkanti informacija. Be to, darbe yra analizuojama užsienio šalių pateikiamos rekomendacijos, praktika reguliuojant pilietinės žiniasklaidos subjektus. Darbo autorė taip pat analizuoja, kodėl piliečiams žurnalistams privalomas reguliavimas nebūtų tinkamas. Darbe pasitelkus trumpomis skirtingų reguliavimo modelių apžvalgomis išskiriami geriausi požymiai iš visu modelių ir siūlomas naujas reguliavimo modelis.

Summary

Media service providers: theoretical and practical aspects

This master thesis analyzes the concept of citizen journalism. The aim of the work is to provide a functional definition of the media based on the values of the theory of social responsibility. The reasons that led to the success of citizen journalism are analyzed. The disadvantages and advantages of citizen journalism are also presented. The work takes the position that in determining whether an entity is classified as a mass media, its contribution to the public interest is important, therefore, a brief overview of the concept of public interest and considerations of how journalists can determine whether information in the public interest is being published. The author also analyzes why mandatory regulation would not be appropriate for citizen journalists. In addition, the work analyzes the practice of foreign countries and recommendations for regulating citizen journalism. This master's thesis also analyzes the incentives that could encourage citizen journalists to join regulation. With the help of brief overviews of different regulatory models, the paper distinguishes the best features from all models and proposes a new regulatory model.